

(BIBLIOTECA
MILÀ
I FONTANALS
36)

ORGANITZACIÓ DEL TREBALL PREINDUSTRIAL: Confraries i oficis

A cura de Lluís Virós i Pujolà

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

**(BIBLIOTECA
MILÀ
I FONTANALS
36)**

ORGANITZACIÓ DEL TREBALL
PREINDUSTRIAL: CONFRARIES
I OFICIS

A cura de Lluís Virós i Pujolà

COORDINADORA DE CENTRES D'ESTUDIS
DE PARLA CATALANA

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT
2000

Aquest volum aplega les aportacions presentades a un dels quatre àmbits del I Congrés de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana: Organització del treball, Confraries i Oficis (Lleida, 10 i 11 de novembre de 1994).

Primera edició, maig del 2000

© dels autors, 2000

La propietat d'aquesta edició és de Publicacions de l'Abadia
de Montserrat

Ausiàs Marc, 92-98 - 08013 Barcelona

ISBN: 84-8415-195-6

Dipòsit legal: B. 20.630-2000

Imprès a Novagràfik, S.L. - Pol. Ind. Foinvasa - Vivaldi, 5
08110 Montcada i Reixac

Imatge de la coberta: Fragment del retaule de sant Marc de la Seu de Manresa que mostra l'obrador del mestre sabater Anià amb dos oficials (fotografia de Sebastià Plans extreta del llibre de Joaquín Yarza, *Retaules gòtics de la Seu de Manresa*, publicat per la Fundació Caixa de Manresa i Angle Editorial).

Suports rebuts per a la realització del Congrés:

Associació d'Arxivers de Catalunya

Centre d'Història Contemporània de Catalunya

Fundació Enciclopèdia Catalana

Fundació Pública Institut d'Estudis Ilerdencs

Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura

Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives (Universitat Pompeu Fabra)

Servei Bibliogràfic d'Història Local de Catalunya

(Universitat Autònoma de Barcelona)

Societat Catalana d'Estudis Històrics

Presentació

Aquest llibre és el quart lliurament de les actes del I Congrés de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana que es va celebrar a Lleida el novembre de 1994.¹ Diverses vicissituds han fet que aquest volum dedicat a l'organització del treball es publiqui cinc anys després de la celebració del Congrés. Convertir en llibre els materials que va generar una trobada científica comporta el risc de difondre un conjunt d'escrius diversificat i inconnex. Tanmateix, la publicació d'una obra d'aquestes característiques també té uns avantatges evidents. D'una banda permet establir un cert «estat de la qüestió» sobre el tema tractat i d'una altra permet accedir a diferents tipus de treball historiogràfic: el que s'està duent a terme en diferents territoris —de fet, aquest és l'únic àmbit del Congrés al qual es van presentar comunicacions d'altres llocs de parla catalana més enllà del Principat— i el que es desenvolupa en els diversos departaments universitaris que, amb la seva especialització per èpoques, solen negligir els resultats obtinguts en altres àmbits científics. També permet relacionar la tasca dels investigadors que sols treballen en l'àmbit local, sovint lligats a centres d'estudis, amb el món de la recerca universitària.

El tema de l'organització del treball preindustrial és prou ampli i divers. Confraries, gremis, arts i oficis poden ser estudiats tant des

1. Els altres tres volums, per ordre de publicació, són: Maties RAMISA (cur.), *Guerra Napoleònica a Catalunya (1808-1814): estudis i documents*, col. «Biblioteca Milà i Fontanals», núm. 22 (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996), 132 ps.; Joaquim CAPDEVILA I CAPDEVILA i Agustí GARCIA LARIOS (curs.), *La festa a Catalunya. La festa com a vehicle de sociabilitat i d'expressió política*, col. «Biblioteca Milà i Fontanals», núm. 25 (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997), 240 ps.; Ramon ARNABAT (cur.), *Moviments de protesta i resistència a la fi de l'Antic Règim*, col. «Biblioteca Milà i Fontanals», núm. 27 (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997), 190 ps.

d'un punt de vista econòmic com social. La història econòmica s'interessa per les funcions i la importància de l'organització gremial en el context de l'economia preindustrial i també pel paper dels gremis en la transició cap a la industrialització. A més, l'economia com a ciència mostra una tendència cada cop més acusada a ressaltar el paper de les *institucions* en el funcionament de les economies tot aprofundint en l'estudi de temes com la història de l'empresa, les xarxes comercials o el sistema gremial.² La història social, per la seva banda, es preocupa per la descripció i la contextualització d'aquestes institucions i per les seves funcions socials, com ara l'encaix de l'artesanat en el poder polític local, la inserció de determinats grups en la societat, la funció religiosa i benèfica de les confraries i almoines o el pes dels oficis en l'estructura militar.

El lector trobarà en aquesta obra estudis que es refereixen a tots aquests temes i també notarà la diferència entre els de caire més descriptiu i els que en plantegen una anàlisi més aprofundida. L'editor ha optat per ordenar el llibre en dues parts, una de dedicada a les *visions generals*, que són els dos textos que durant el Congrés van fer de conferència i de relació de comunicacions respectivament, i una altra d'*estudis*, que correspon a la publicació de les comunicacions.

En la primera part el treball de Simona Laudani dona una dimensió europea a l'obra per mitjà d'una connexió italiana. En aquest estudi es planteja l'existència dels gremis a Palerm, especialment al final de l'edat moderna, com un òrgan de poder que exerceix de contrapunt a la resta de poders de la societat d'antic règim tot gestionant certs recursos econòmics com els proveïments de la ciutat i controlant l'ordre públic. El treball de Laudani és un estudi de cas amb un tractament teòric original i exemplar. Joaquim Ma. Puigvert ens presenta unes valoracions sobre les comunicacions i, per tant, és un text idoni per introduir la resta d'estudis. A més, a posteriori, hi ha afegit uns suggeriments d'idees i temes que van ser poc tractats durant el Congrés. Cal agrair a tots dos autors l'esforç per presentar una versió actualitzada dels seus textos amb motiu de la publicació d'aquest volum.

2. Una mostra d'això és l'obra de S. R. EPSTEIN; H. G. HAUPT; Carlo PONI i Hugo SOLY (Session Organizers), *Guilds, Economy and Society. Proceedings. Twelfth International Economic History Congress* (Sevilla: Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Sevilla, 1998).

L'apartat d'«estudis» s'ha ordenat cronològicament, ja que així es pot seguir l'evolució de les corporacions gremials pràcticament des dels seus orígens fins al segle XVII. Algunes comunicacions destaquen períodes especialment rellevants de l'evolució econòmica dels diferents territoris de la Corona d'Aragó, com ara la formació de noves societats i de les seves institucions després de la conquesta o les fases d'expansió de la manufactura a València durant els segles XIV i XV i a Catalunya el XVI i XVII.

El text de Margalida Bernat analitza l'origen de les organitzacions d'artesans a Ciutat de Mallorca tot just després de la conquesta i les relacions d'aquestes amb el poder polític. Tot això ho exemplaritzava amb el cas dels paraires i dels teixidors de llana. Possiblement alguna de les seves conclusions es podria aplicar a d'altres societats del mateix moment. El treball de Caterina Argilés es refereix a la Lleida dels segles XIV i XV i es planteja el perquè de la manca de consolidació gremial dels artesans que treballaren en la construcció de la Seu Vella. Aquests dos treballs tenen en comú el plantejament de problemes de descripció i de catalogació al voltant de les diverses categories socioprofessionals de l'artesanat a la baixa edat mitjana.

Les tres comunicacions següents coincideixen en el context estudiat, l'artesanat urbà de la ciutat de València dels segles XIV, XV i XVI, i en l'ambició analítica dels diferents plantejaments teòrics que les sustenten. La de Jaime Castillo i Luis Pablo Martínez, des d'una perspectiva d'història econòmica, analitza els conflictes gremials —i socials— inherents al procés d'especialització artesanal en una ciutat amb un mercat en expansió. Utilitzen com a font els plets entre gremis i això els permet definir el procés d'adequació d'aquestes institucions a l'estructura productiva real per mitjà de l'anàlisi dels conflictes per la seva partició o per l'assimilació de nous oficis. En un darrer apartat analitzen l'agregació d'oficis amb pocs artesans com a estratègia de defensa davant l'atac de gremis més poderosos. Un exemple de confraria que té per finalitat la integració social i la defensa dels seus membres, la colònia d'estrangers lligurs a València, és el que tracta David Igual en el seu treball. Aquesta confraria interclassista i interprofessional està lligada al tema de les xarxes comercials d'estrangers típiques de l'època moderna. La tercera aportació valenciana està força relacionada amb les altres dues ja que analitza l'evolució de l'Art de Velluters, una corporació artesanal fundada per

genovesos que protagonitzen un cas de transferència tecnològica en la fabricació de productes de luxe. Germán Navarro n'estudia aquí el funcionament administratiu, la política econòmica i la conflictivitat interna provocada per una forta diferenciació social que culmina en la seva participació en la revolta de les Germanies.

La resta de treballs estudien diferents temes relacionats amb l'artesanat de diversos indrets de Catalunya entre els segles xv i xvii. Ma. Ester Fabra enumera i data les confraries i gremis de la ciutat de Valls i cita alguns aspectes relacionats amb aquestes corporacions: les mesures de protecció de l'artesanat local, els plets entre confraries, el pas dels artesans per les diverses categories professionals, els òrgans de govern i d'inspecció i la seva participació en l'host militar. Justament en aquest darrer tema se centra l'estudi de Manel Güell, que analitza la pèrdua d'importància social de les corporacions artesanals del Camp de Tarragona al llarg de la primera meitat del segle xvii en relació amb el seu grau d'intervenció en la formació d'unitats armades, en què passen de tenir un fort protagonisme a principi de segle a ser pràcticament menystingudes a partir de 1631.

L'escrit d'Eva Serra aporta noves dades al tema de l'increment de producció de la draperia catalana i del seu desplaçament des de la ciutat de Barcelona cap a zones rurals durant la primera meitat del segle xvi. Ho fa a partir de la documentació generada per la Diputació del General al voltant dels conflictes de competència fiscal sobre aquesta «nova» draperia. Aquesta anàlisi de la conflictivitat permet entreveure la composició real d'un sector artesanal dividit entre el món rural i l'urbà que té una dinàmica interna prou forta per generar conflictes de competència en un mateix mercat. El text de Xavier Lencina, a partir de l'anàlisi d'inventaris post mortem, descriu l'espai de treball, l'utilatge i la tipologia de clients dels adroguers de Barcelona de la segona meitat del segle xvii. El darrer treball, de Francesc Esteve, sobre unes ordinacions d'ofici de la Lleida del segle xvii, presenta la transcripció i el comentari d'aquest document.

NOTA SOBRE L'EDICIÓ

L'edició ha consistit en una unificació de la presentació formal dels diferents textos i en una aportació a la millora de la seva claredat expositiva. Així, s'ha unificat el sistema de citacions bibliogrà-

figues i el de cites de fragments d'altres documents dins del text. D'altra banda s'ha fet un repàs dels escrits per tal d'eliminar-ne repeticions, incorreccions semàntiques, sintàctiques o d'expressió que en dificultessin la comprensió. Tot això s'ha fet respectant el vocabulari i d'altres trets propis dels diversos dialectes de la llengua, mirant de no unificar criteris de correcció al voltant del dialecte central del català oriental que es vol fixar com a estàndard de la llengua. A aquesta qüestió s'ha afegit la de l'ús de paraules pròpies d'oficis perduts. En tots aquests casos s'ha considerat «normatiu» tot el vocabulari recollit pel *Diccionari Català-Valencià-Balear* de mossèn Antoni Ma. Alcover i Francesc de B. Moll i s'ha destacat en cursiva els mots que no hi són. Pel que fa a les transcripcions de documents antics, s'ha respectat el tipus de puntuació i d'accentuació emprat per cada autor.

Agraïm el suport i la col·laboració desinteressada que hem rebut de Joaquim Ma. Puigvert, que ha fet una darrera lectura de tots els textos i ha participat en les decisions pròpies de l'edició. Marc Torras ha col·laborat en les gestions referents a la traducció de l'italià.

LLUÍS VIRÓS I PUJOLÀ
Centre d'Estudis del Bages

Els gremis sicilians a l'època moderna: rols institucionals i conflictes polítics¹

La història del treball a l'antic règim no es pot reduir únicament a l'estudi de les seves estructures "corporades".² A l'època moderna, com ja és sabut, el treball reglamentat constituïa «una minúscula illa en l'oceà del treball independent»³ i el fet que sigui més visible i que hagi estat més tractat per part dels historiadors és causat parcialment pel gran nombre de testimonis, de contenciosos i de procediments normatius que ha generat, en resum, per la gran quantitat de papers transmesos des dels col·lectius d'ofici.

D'una banda, doncs, «els gremis han afectat només un petita part de la població dels oficis i, d'altra banda, no tots els oficis han conegut l'organització gremial».⁴ És també cert, però, que el significat social, econòmic i polític del treball corporat durant l'edat moderna ultrapassa en gran manera l'àmbit real sobre el qual la seva acció incideix de manera directa i immediata.⁵

1. Títol original: «Le corporazione siciliane in età moderna: ruoli istituzionali e conflitti politici». Traducció de l'italià de Dolores Selva i de Lluís Virós, revisió històrica i lingüística d'Alberta Toniolo i de Lluís Virós. L'editor agraeix l'ajut desinteressat en la revisió del text a Marc Torras i la col·laboració d'Alberta Toniolo, gràcies a la qual s'ha aconseguit desxifrar els modismes de l'italià antic, els dialectalismes i la resta de «punts foscos» que poguéu tenir la traducció.

2. Hem traduït *corporato*, que significa organitzat en cossos, per «corporat» per tal de distingir-lo de *corporativo*, que hem traduït per corporatiu o per gremial segons el context. (*Nota del curador*)

3. J. L. BOURGEON, «Colbert et les corporations: l'exemple de Paris», a Roland MOUSNIER (ed.), *Un Nouveau Colbert. Actes du colloque pour le tricentenaire de la mort de Colbert* (París, 1985), p. 241.

4. S. CERUTTI, «Du corps au métier: la corporation des tailleurs à Turin entre XVII et XVIII siècle», *Annales ESC* (París, març-abril de 1988), p. 323.

5. S. KAPLAN, «Les corporations, les "faux ouvriers" et le faubourg Saint-Antoine au XVIII siècle», *Annales ESC* (París, març-abril de 1988), p. 253.

La corporació és el model normatiu que perdura durant tot l'antic règim, el signe de demarcació, el punt de comparació sobre el qual es mesuren i adquireixen valor i significat socials tots els treballs, fins i tot els anomenats «lliures». En general és el sistema gremial el que organitza socialment i jerarquitzava el món del treball a partir de la reafirmació de les pròpies prerrogatives, que esdevenen la unitat de mesura tant per a cadascun dels «cossos» que en formen part com per als milers de treballs exclosos d'aquestes prerrogatives. Al mateix temps la possibilitat del sistema corporatiu per sobreviure i reproduir-se depèn de la capacitat de reafirmar en el temps el seu rol i allò que se'n deriva: els seus privilegis, les ordinations, els monopolis i el fet de sancionar, a partir d'aquests i en una constant distinció, allò que és l'altre, allò que és extern i diferent.

Així, quan els gremis subratllen o retroben els motius de la pròpia identitat i els seus espais de reconeixement, és quan donen a conèixer plenament la seva naturalesa com a institucions complexes i polivalents. El seu àmbit de presència i d'intervenció traspasa en molt la funció econòmica i productiva de què són dipositaris. La historiografia més recent ha subratllat justament que el rol de les estructures corporades a l'edat moderna és essencialment social i polític, de mediació i/o de revelar conflictes entre les representacions del món social, que és el lloc on es precipiten els equilibris institucionals i polítics. Papers econòmics, rols institucionals, activitat política i funcions socials acaben per fusionar-se i lligar-se els uns amb els altres, això fa difícil una anàlisi dels gremis que no tingui en compte els diferents nivells en els quals l'associació gremial comportava l'organització de la vida dels seus afiliats.

En aquest sentit els gremis representen un cas quasi paradigmàtic de la «incrustació» del món econòmic en el camp social i en el polític que, des de l'obra de Polanyi en endavant, sembla haver estat la característica peculiar de les estructures de l'antic règim. Són, per tant, un exemple de «l'economia de basar», com l'ha definida Sonenscher,⁶ dins de la qual la reglamentació dels recursos (treball i primeres matèries) operada pel sistema gremial acabava sovint per representar l'única garantia d'una certa reglamentació dels equilibris ocupacionals i sala-

6. M. SONENSCHER, *Work and wages. Natural law, politics and the eighteenth century French trades* (Cambridge, 1989). L'autor pren aquest terme de C. GEERTZ, «Suq: the bazar economy in Seifrou», a C. GEERTZ (ed.), *Meaning and order in Moroccan society* (Cambridge, 1979).

rials, i també de la qualificació professional i de la qualitat de la producció; en definitiva, doncs, dels equilibris socials i del mercat.

En realitat la manera d'actuar del sistema gremial era una mena de «política del treball», de vigilància sobre la distribució del recurs treball i, a través d'aquesta, de vigilància de les tensions socials, del consens i de l'ordre a les ciutats.⁷ No per casualitat els sistemes mercantilistes, paral·lelament al desenvolupament de les transaccions i a la dilatació dels circuits comercials, en van reglamentar les dinàmiques. «Reglamentació i mercats en realitat es desenvoluparen conjuntament —escriu Polanyi—. El mercantilisme, tot i la seva tendència a la comercialització, no va atacar mai les salvaguardes que protegien els dos elements bàsics de la producció, el treball i la terra, evitant de convertir-los en objecte de comerç».⁸

El treball i el seu mercat eren doncs, abans que res, un problema polític i el sistema gremial en dictava la disciplina.

Les corporacions no són sols institucions econòmiques, sinó sobretot estructures socials i actors en el joc del poder urbà. Per aquests motius difícilment poden constituir per elles soles un objecte d'estudi i, en canvi, han de relacionar-se d'una banda amb altres realitats laborals no agremiades i d'altra banda amb altres formes d'organització institucionalitzada del poder (com les ciutats i l'estat) que contribueixen a definir-ne el context. La historiografia que ha investigat recentment sobre la realitat d'aquestes institucions a França, a Alemanya i a Anglaterra ha subratllat molt la multiplicitat de funcions dins dels contextos urbans de l'antic règim. Només cal recordar els treballs de Sewell,⁹ Kaplan i Sonenscher sobre els treballadors parisencs del segle XVIII, i els treballs de Wiesner sobre els gremis alemanys¹⁰ o l'estudi fonamental de Black sobre els gremis europeus.¹¹

7. S. KAPLAN, «Réflexions sur la police du travail, 1700-1815», a *Revue historique*, núm. I (1979); S. KAPLAN, *Bread, Politics, and Political Economy in the Reign of Louis VX* (l'Haia, 1976).

8. K. POLANYI, *Economie primitive, arcaïche e moderne* (Torí, 1980), ps. 27-29.

9. W. SEWELL, *Lavoro e rivoluzione in Francia* (Bolonya, 1987).

10. M. E. WIESNER, *Working women in Renaissance Germany* (Nou Brunswick-Nova Jersey, 1986); M. E. WIESNER, «Corpi separati. Le associazioni di lavoratori nella Germania moderna», a *Memoria*, núm. 27 (1989), ps. 44-67.

11. A. BLACK, *Guilds and civil society in european political thought from the twelfth century to the present* (Cambridge, 1984). Per a historiografia sobre gremis cf. Simona LAUDANI, «Le corporazioni in età moderna: reti associative o principi di identità?», a *Storica*, núm. 8 (1997), ps. 125-145.

Pel que fa a la historiografia italiana, l'atenció en aquest tema s'ha ressentit sempre d'una sèrie d'impliacions, per dir-ho així, ideològiques i polítiques. El model gremial ha estat, des de fa molt de temps, assenyalat com una alternativa als conflictes de classe en el món del treball, una mena de societat «de productors» marcada per l'organització familiar de la producció i per una forta presència civil dins de la més àmplia comunitat urbana. Aquesta interpretació, no per casualitat, és típica de la reflexió catòlica i dels corrents nacionalistes i conservadors que van a la recerca d'una via de sortida de les qüestions lligades als conflictes del treball assalariat. Aquest argument ha estat força estudiat i debatut tant en els últims decennis del segle XIX com després de la primera guerra mundial amb l'explosió, també a Itàlia, de la qüestió obrera i dels greus problemes polítics i socials derivats de la industrialització.

Però és en els anys 20 i 30 d'aquest segle, durant el feixisme, quan la recerca històrica i la propaganda política han trobat al voltant del tema gremial una confluència tan estreta com —la majoria de vegades— directament instrumental. La proliferació d'estudis sobre la història, els orígens i les realitzacions dels gremis a Itàlia que es va produir durant el període totalitari, va resultar força sovint enfocada a la construcció ideal d'un «Estat corporatiu», a l'elaboració dels supòsits culturals, de les justificacions històriques i de les acreditacions ideològiques d'aquell projecte.

Amb la caiguda del feixisme i la fi de la segona guerra mundial, etapa durant la qual es publicaren les dues grans obres de síntesi de Fanfani i de Dal Pane,¹² cau sobre aquest argument un gran silenci, fruit, crec, d'una mena de necessitat col·lectiva que va directa a eliminar amb un perfil científic degradat per un argument historiogràfic les instrumentalitzacions fetes durant el feixisme. En la segona postguerra el debat sobre el treball a Itàlia s'adreçà cap als temes de l'organització dels treballadors, els sindicats i els partits polítics, a la recerca de noves fronteres capaces de trencar un plantejament que en els contextos en què s'havia desenvolupat havia acabat per tenir connotacions polítiques força precises. És a dir, sobretot per a la historiografia anomenada «d'esquerres», dins la qual es trobaven molts dels que posaven el treball i la seva organització al centre dels seus

12. L. DAL PANE, *Storia del lavoro in Italia. Dagli inizi del secolo XVII al 1815* (Milà, 1944); A. FANFANI, *Storia del lavoro in Italia* (Milà, 1943).

interessos, els gremis apareixien com un tema ja en desús, ideològicament massa connotat, ambigu i perillós. El seu estudi, per tant, es deixava als juristes i als estudiosos del dret del treball.

Aquesta eliminació per part dels historiadors ha durat fins fa pocs anys. No per casualitat l'editorial Einaudi per a la seva *Storia d'Italia* va encarregar la redacció de la veu "Arts i Corporacions" a un estranger, el rus Rutenburg, que va compilar una panoràmica planera i superficial dels gremis italians durant l'època moderna, intentant fer una sumària i també necessària classificació basant-se en a les diverses realitats estatals en què estava dividida Itàlia.¹³ En aquest article es presenten les diferències entre les diverses Itàlies, entre tantes i tantes maneres d'organitzar i concebre l'«ofici» i la col·locació dels gremis dins de les institucions ciutadanes i en el context del poder urbà de l'antic règim, com escassament significatives, i la realitat gremial italiana sembla continuar invariable durant una llarguíssima edat mitjana a la fi de la qual l'espera una altra llarga decadència. Aquesta, segons l'estudiós rus, s'inicia inexorablement l'endemà del final de l'època comunal a causa del creixement demogràfic, de l'ampliació dels mercats, de l'increment de la demanda de béns i manufactures que anuncien l'edat moderna i que posen en crisi els equilibris de les economies mediterrànies, i s'evidencien així els límits d'un sistema centrat en l'estrict control urbà de la producció de manufactures.

També les altres anàlisis, no gaires en realitat, que en aquests darrers anys han examinat les diferents realitats corporades a Itàlia durant l'edat moderna han acabat subratllant els elements de crisi, de decadència, més que no pas han mirat d'entendre la seva funció en els diversos contextos locals. No vull afirmar amb això que estem mancats de treballs importants, monografies individuals o estudis de casos interessants i enriquidors. Només cal recordar l'estudi de Paolo Malanima sobre la decadència de l'economia florentina entre els segles XVII i XVIII o els assaigs de Carlo Poni sobre alguns gremis bolonyesos.¹⁴ Es tracta però en ambdós casos d'estudis que tendei-

13. VIKTOR I. RUTENBURG, «Arti e Corporazioni», a *Storia d'Italia*, vol. 5, t. I (Torí: Einaudi, 1973), ps. 613-642.

14. P. MALANIMA, *La decadenza di un'economia cittadina, l'industria di Firenze nei secoli XVI-XVIII* (Bologna, 1982); CARLO PONI, «Local market rules and practices. Three guilds in the same line of production in early modern Bologna», a STUART WOLF (ed.), *Domestic strategies: work and family in France and Italy, 1600-1800* (Cambridge, 1991), ps. 69-101.

xen a privilegiar els aspectes econòmics i productius lligats al sistema corporat, o com a molt la seva funció social i les vicissituds dels seus conflictes interns. El paper polític i institucional d'aquestes realitats, particularment rellevant durant l'època medieval a les ciutats del centre d'Itàlia, sembla que ja no desperta interès en els historiadors, que semblen convençuts que això ja no existeix o queda reduït a ben poca cosa durant l'edat moderna, que té escassa rellevància historiogràfica.

En canvi, dos estudis recents han tornat a cridar l'atenció dels historiadors sobre la importància i la rellevància que els gremis han tingut en algunes realitats italianes, fins i tot en l'època moderna, en la determinació dels equilibris polítics, a més a més dels socials i econòmics. Es tracta de la síntesi elaborada per Giovanni Muto¹⁵ i sobretot de la monografia de Simona Cerutti sobre Torí i els seus oficis.¹⁶ Si en el primer d'aquests treballs es fa una crida a utilitzar fonts noves, a dirigir l'atenció des de la documentació interna (estatuts, capítols, contractes) cap a la de les institucions urbanes i polítiques per tal de reconsiderar el paper de les estructures corporades dins del poder urbà durant l'antic règim, l'estudi de Cerutti veu els gremis torinesos com un element essencial en les dinàmiques polítiques del segle XVII i XVIII d'aquella realitat urbana.

El cas torinès semblaria presentar una particularitat, una tardana i interessant redefinició del paper dels gremis en la vida ciutadana. Si de fet a Torí les institucions gremials medievals havien estat poca cosa i la seva autonomia institucional i política era força limitada, a partir del segle XVI els oficis torinesos van experimentar un protagonisme polític desconegut fins aleshores. Entren a formar part plenament de la taxonomia dels poders ciutadans i de les seves representacions. S'insereixen amb plena legitimació dins les institucions i actuen com a elements d'equilibri en el conflicte entre el Municipi i la Cort. En definitiva, en el moment en què en altres parts d'Itàlia, sobretot a les regions tradicionalment caracteritzades per una forta presència dels gremis medievals en la vida de les ciutats, els gremis comencen el seu imparabile declivi, al Piemont en canvi

15. Giovanni MUTO, «Le corporazioni: da organismo economico a gruppo sociale tra '400 e '600», a *Storia d'Italia* (Milà, 1992).

16. Simona CERUTTI, *Mestieri e privilegi. Nascita delle corporazioni a Torino secoli XVII-XVIII* (Torí, 1992).

els oficis participen com a protagonistes en les lluites pel control del poder urbà, per l'hegemonia política i estatal.

Un cas únic? O potser el que representen els oficis torinesos no és més que una variable de les funcions que els gremis cobrien també en altres realitats italianes durant tota l'època moderna, encara que de manera diferent? A la fi, es tracta d'una experiència aïllada o d'un problema de demandes i de fonts noves?

La meua experiència de recerca, encara en una fase inicial, sembla avalar aquesta última hipòtesi.

De fet, el cas sicilià de què parlo sembla tenir nombrosos punts de contacte amb l'experiència torinesa, un cas llunyà tant des del punt de vista geogràfic com des del punt de vista institucional i polític. Això sembla confirmar, per moltes raons, la possibilitat que els gremis en determinades situacions estatals hagin continuat desenvolupant durant tot el segle XVIII i més endavant importants funcions polítiques a més a més de les econòmiques i socials. Igual com a Torí, el sistema gremial a Sicília troba la seva definició plena i completa exactament a partir de l'edat moderna. Només després de la segona meitat del segle XV adquireix rellevància i protagonisme la seva funció en l'àmbit del poder urbà i en la gestió dels recursos.

Això no vol dir que abans de l'edat moderna no existissin a Sicília arts i oficis. En el període àrab hi havia ja nombroses associacions d'artesans a la ciutat de Palerm la presència de les quals caracteritzava la vida i la toponímia de molts carrers de la ciutat, tal com ha arribat als nostres dies.¹⁷ Segons Michele Amari, durant el domini àrab els artesans de Palerm es reunien en confraries, cadascuna amb un cap amb autonomia jurisdiccional i amb una mesquita pròpia. El seu poder no podia ser petit si, tal com afirma l'historiador palermità, els caps dels gremis formaven part, juntament amb els caps de les famílies nobles, amb els rics i erudits, de la *gemà* o municipalitat àrab.¹⁸

No sabem gran cosa del destí dels gremis palermitans i sicilians en els segles successius, però és cert que la monarquia normanda

17. Com a exemple tenim el carrer dels adroguers, que s'anomena encara «via dei lattarini» —de *such el'attarin*—, així com el lloc on residien els fabricants d'estores s'anomenava la «contrada degli asserini», que en àrab es deia *el gasir*, i en trapanès *assiruni*.

18. Michele AMARI, *Storia dei Mussulmani di Sicilia* (Palerm).

primer i la suàbia després, que eren fortes i centralitzadores, no devien deixar gaires espais d'independència política i institucional al treball artesà atès que una constitució del 1231 el va posar sota el control de dos oficials elegits pels batlles de la ciutat.¹⁹ L'època anomenada dels comuns (del segle XI al XIII) va significar en alguns indrets d'Itàlia, al nord i al centre sobretot, el moment de més autonomia del poder econòmic, social i polític dels gremis, als quals es va confiar en molts llocs la gestió directa del govern urbà. A Sicília, en canvi, els gremis no tingueren el mateix reconeixement, ni en el pla institucional ni tan sols en el pla polític. De tota manera és força probable que l'expansió manufacturera i comercial del període normand hagués ofert als oficis espais de govern sobre els mercats del treball i de la producció artesanal. Malauradament, però, la manca d'estudis sobre aquest aspecte no ens permet anar més enllà de consideracions força generals.

Els pocs i força antics treballs sobre les corporacions sicilianes que tenim a l'abast fan coincidir la seva maduresa organitzativa amb els últims decennis del segle XIV, o sigui, amb la fi de les lluites baronials que havien marcat aquell segle i amb l'inici del govern dels Martini caracteritzat, com ja és sabut, per la represa de les aliances i mediacions entre la corona aragonesa i les classes dirigents sicilianes, principalment la dels barons.²⁰

De fet és quan es reobren amplis marges de negociació entre la corona aragonesa i les elits locals, amb la represa de la dialèctica política entre les diverses autonomies i les diferents instàncies de poder, que les comunitats urbanes adquireixen una més gran independència i més possibilitats d'incidir sobre les relacions de poder en el Regne de Sicília. Aquesta dialèctica política troba la seva representació més significativa en la reconstitució del Parlament sicilià al qual, seguint el model de les institucions públiques catalano-aragoneses (les Corts), es concedeix facultat deliberativa i no només consultiva com en el passat; això provoca una profunda renovació del dret públic del regne i un renovat protagonisme de les comuni-

19. Giovanni MUTO, «Le corporazioni...», art. cit.

20. Cf. entre altres, M. T. AVOLIO, «Discorso sopra il bene e il male che han prodotto in Sicilia i Collegi dell'Arti detti volgarmente Consolati», a *Il Faro* (1836); S. CUSUMANO, «Contributo alla storia delle maestranze in Sicilia», a *Giornale degli Economisti*, vol. V, fasc. 3 (1890); V. E. ORLANDO, *Delle fratellanze artigiane in Italia* (Florència, 1884):

tats locals. En efecte, a partir del Parlament convocat per voluntat del sobirà a Siracusa el 1398, als representants de la noblesa feudal, del clergat i de les ciutats reials, que constituïen els tres braços del màxim òrgan institucional sicilià, se'ls va concedir la possibilitat de generar mesures legislatives, anomenades *Capitula*, que es tornaven operatives a tots els efectes després de l'aprovació reial. Així doncs, era prou gran l'espai de contractació entre els interessos de les representacions del regne i els del poder reial i eren grans els marges de mediació i de negociació de privilegis sobre els quals es va basar durant segles aquest sistema de pactes fonamental en la dinàmica dels poders i de la seva legitimació a Sicília.²¹

No és per casualitat, doncs, que a partir d'aquest període, caracteritzat per una nova organització del poder més mediatora i pactada i no tan rígidament centralitzada i directa com la normanda-suàbia, s'inauguri una etapa força important per a l'estructuració i la definició del sistema corporatiu sicilià. Ente els segles xv i xvi els gremis sicilians organitzaren la seva estructura interna dotant-se de capítols i reglaments i reforçaren la seva presència en la vida econòmica, social i política de les ciutats sicilianes. De fet els primers estatuts de què tenim coneixement són dels primers decennis del segle xv, quan sembla que la presència dels gremis en la vida d'algunes ciutats sicilianes era més activa i influent, fins al punt que el 1451 el Parlament en demanà l'abolició a causa de l'excessiva intromissió d'aquestes institucions en la vida ciutadana.²² La mesura no sembla

21. H. BRESCH, *Un monde méditerranéen. Economie et société en Sicile 1300-1450* (Roma, 1986); P. CORRAO, *Governare un Regno. Potere, società e istituzioni in Sicilia fra Trecento e Quattrocento* (Nàpols, 1991); V. D'ALESSANDRO, «La Sicilia dal Vespro a Ferdinando il Cattolico», a V. D'ALESSANDRO i G. GIARRIZZO, *La Sicilia dal Vespro all'Unità d'Italia* (Milà, 1989); V. D'ALESSANDRO, *Politica e società nella Sicilia Aragonese* (Palerm, 1963). Un *ordo cereorum* del 1385 té una llista de 44 oficis palermitans que amb motiu de la festa dels ciris, el 15 d'agost, desfilaven pels carrers de la ciutat al costat de les autoritats eclesiàstiques. Cf. G. SCHERMA, *Delle maestranze in Sicilia* (Palerm, 1896).

22. «Item (el Parlament) suplica a l'esmentat Regne, perquè en algunes Ciutats i Terres de l'esmentat Regne hagin estat creats i fets Cònsols i Síndics artesans, els quals participen d'una certa manera en el poder d'aquestes Ciutats i Terres, els quals són persones idiotes i analfabets; i altres persones els animen molt sovint a crear conflictes i discussions amb els oficials ordinaris de sa Majestat de les esmentades Ciutats i Terres; i per aquestes causes sorgeixen molts problemes i esclaten moltes disputes, mentre que això antigament no passava», citat a G. SCHERMA, *Delle maestranze...*, op. cit., p. 31, n. 1.

haver estat eficaç en la supressió dels oficis, però segurament reflecteix la tendència a l'exclusió dels «populars» i de les seves estructures dels governs de les ciutats sicilianes que, a l'inici de l'edat moderna, apareixen sòlidament controlats per les elits nobiliàries. La presència dels gremis en la vida de les ciutats sicilianes durant l'antic règim no sembla traduir-se en una participació directa en el govern municipal, sinó en una intervenció articulada sobre el territori urbà en el control de determinats punts clau en la seva vida, com poden ser la política de proveïments de cereals, els mercats, l'assistència, l'ordre públic i la defensa armada del territori, que els gremis gestionen de tant en tant amb les autoritats locals o supralocals, unes vegades coordinadament i d'altres en conflicte.

Sobre aquests aspectes he decidit dirigir la meua recerca al voltant de les realitats gremials sicilianes durant l'edat moderna a partir de l'estudi dels gremis de Palerm, la capital del Regne de Sicília.

No es tracta d'una tria casual. Palerm representa per molts motius un punt d'observació absolutament privilegiat de les realitats corporades. No sols per la importància econòmica i social d'ésser la primera entre les ciutats del regne i pel rol institucional que té en la vida política de l'illa, sinó també perquè els gremis palermitans, a causa de la particular legislació que els governava, representen el grau més alt d'autonomia i de funció institucional d'aquest tipus d'organismes a l'interior del Regne de Sicília.²³

Els gremis de les altres ciutats reials estaven sotmesos al control del Tribunal del Reial Patrimoni, una institució estatal més elevada, al qual corresponia l'aprovació dels estatuts, dels cònsols i dels organismes dirigents i el judici final sobre les causes i els contenciosos no resolts per la jurisdicció ordinària exercida per cònsols. A diferència seva els oficis palermitans depenien directament i de manera exclusiva de la magistratura urbana més important, el Senat de la ciutat. Als sis jurats que el componien els corresponia decidir sobre l'admissió de nous gremis i l'aprovació dels seus estatuts, cosa que feien després d'haver informat el Pretor.²⁴

23. A la ciutat de Palerm al principi del segle XVI hi havia 39 gremis, a mitjan segle XVII arriben a 45, i el 1770, abans que se'n suprimissin alguns i abans de la reforma del 1786, el seu nombre era de 72.

24. El Pretor correspon al conseller en cap i el Senat al consell de la ciutat, que a Sicília mantenen una nomenclatura d'origen romà. (*Nota del curador*)

Aquest, com a cap de l'administració palermitana i per un antic privilegi, era el cònsol major de tots els gremis de la ciutat i el seu punt de referència ja que supervisava les eleccions dels còsols i dels organismes directius de les arts. Tal com es llegeix en un document de mitjan segle XVIII,

«davant d'ell es reuneixen tots els artesans per a la creació del seu propi cònsol, donant els vots secrets i regulant les *bussoli*.²⁵ Ell coneix totes les diferències que sorgeixen entre artesà i artesà, l'ordre de precedència de cada consolat, l'observança dels capítols, que no es poden formar sense l'autoritat del Senat (...) i, finalment, amb el vot del seu Assessor Jurisperit decideix sobre les conteses que sorgeixen en l'exercici de l'art i distribueix els llegats que cada gremi ha instituït per aplicar-los a diferents causes de caritat».²⁶

Tota la vida administrativa, la gestió social, les funcions judicials i consultives, l'assistència i les obres de beneficència exercides per part de les corporacions palermitanes, i fins i tot la jerarquia i l'ordre encarregat a cadascun dels gremis en les processons, es posaven, en última instància, sota la tutela i el control de la màxima autoritat ciutadana.

Sobretot els oficis lligats a la venda i a la distribució de comestibles i de tots els béns relacionats amb la política de proveïments públics (especialment el blat i el pa) estaven subordinats a un control continu i directe per part del Pretor i del Senat. Els mestres d'aigua i els moliners, perquè «si no tenen una total dependència del Senat pot disminuir la producció pública i privada de pa perquè el Senat és l'únic que pot saber la necessitat quotidiana»; així com els forners, els fabricants de pasta i els pastissers, lligats estretament a l'administració de la ciutat, «la qual estableix anualment de manera

25. Correspondrien a les bosses emprades en les insaculacions catalanes. (*Nota del curador*).

26. Biblioteca Comunale di Palermo (a partir d'ara BCP), *Manoscritto Qq. F. 87. Consulta del Senato di Palermo, 25, settembre, 1740*. Sobre les prerrogatives del pretor cf. entre altres, AURIA, *Historia cronologica degli signori viceré di Sicilia dall'anno 1409 fino al 1697 presente* (Palerm, 1697). Escriu Auria «(El Pretor) és cònsol major de tots els gremis i consolats, en què l'elecció dels còsols i consellers dels esmentats gremis es fa segons la preferència del Pretor que decideix en les diferències dins dels seus capítols i en altres litigis, i determina tot allò que li sembla just palatinament» (p. 246).

obligatòria la provisió (de blat)²⁷ de la ciutat», o els carnisers i els venedors de menuts que rebien el bestiar per matar i revendre directament del govern de la ciutat «quan la matança es fa directament, o bé del Partidor²⁸ quan la matança és assignada a d'altres».²⁹

Els mestres d'aigua, els moliners, els forners, els pastissers i els carnisers eren doncs els punts terminals, els últims dipositaris del difícil i sempre precari equilibri sobre el qual recolzava la distribució dels recursos a l'antic règim. Es trobaven al centre d'un nus fonamental de l'administració urbana. La pau social i la gestió del consens depenien d'una assignació equilibrada i controlada dels béns i serveis primaris. El control dels mercats, el respecte als preus prefixats, les anomenades «mete», la qualitat dels productes i l'administració de la producció pública de pa eren elements essencials de l'«economia moral» en la qual es basaven els equilibris socials i polítics, a més d'econòmics, de les ciutats d'antic règim.³⁰

Els gremis palermitans eren el centre d'aquest sistema: n'administraven, amb les autoritats de la ciutat, els recursos, en reglamentaven la distribució i en gestionaven els temps i les modalitats d'accés quotidià a les botigues i als nombrosos mercats de la ciutat o, quan es tractava de respectar antigues normes distributives, ho feien d'acord amb l'administració comunal. Segons la nostra font del segle XVIII, els comestibles, la fusta i les virtualles que arribaven per mar, ja fos de fora o del mateix regne, no es podien adquirir immediatament per tornar a ésser venuts sinó que, durant tres dies consecutius, estaven exposats al públic per tal que la gent pogués comprar-los a un preu «polític» establert per acord entre el venedor i el cònsol del gremi que tenia competència sobre el bé venut. Al final

27. Nota de l'autora.

28. Funcionari públic encarregat de distribuir la carn de matança. (*Nota del curador*)

29. Els especiers i els mercaders patien una doble dependència del Senat i del Pretor «perquè aquests, a més a més de les dependències que tenen amb el Senat com a Magistrat dels proveïments i com subjectes al Consolat, es sotmeten igualment al pretor com a Primer Metge de la ciutat, ja que ell amb el vot del Metge assessor expedeix les llicències i les aprovacions, visita les botigues per controlar la qualitat de les drogues». BCP, *Manoscritto Qq. F. 87*, cit. Tant el «Magistrato d'Annona» o conseller de proveïments, com el «Protomedico» exerceixen algunes de les funcions que tenia el mustasaf a les ciutats catalanes. (*Nota del curador*)

30. Cf. E. P. THOMPSON, *Società patrizia, cultura plebea* (Torí, 1981).

dels tres dies, el cònsol podia dividir el producte entre tots els artesans del seu gremi «a cadascun segons la pròpia habilitat». Només després d'aquestes divisions era possible la venda lliure del producte.³¹ Això era, doncs, una pràctica a mig camí entre l'aprovisionament controlat propi de les estructures corporades i les mesures d'economia moral característiques dels mercats de béns primaris de les ciutats de l'antic règim, que contribuïa a confirmar el poder i la força de cada corporació en l'àmbit del seu gremi de mercat.

La força i el poder dels oficis es trobaven confirmats i representats en la mateixa organització del territori urbà. El teixit urbà era des de sempre construït i identificat sobre el mapa dels oficis i dels treballadors: les corporacions anomenaven els carrers, identificaven els barris i dissenyaven la retícula de la ciutat, caracteritzant-la amb les seves botigues, els seus llocs de reunió i de culte com les seves obres pies. Els *mezzani*,³² els *caldomai*,³³ els matalassers, els argenters, els *zimmilari*,³⁴ els *crocifissari*³⁵ i d'altres van donar nom als petits carrers atapeïts i tortuosos que connectaven el centre històric enllaçant les grans i sumptuoses artèries principals: el Cassaro, el carrer Maqueda, la carretera Nuova...; testimonis encara avui dia d'un sistema productiu menut i molt viu profundament arrelat en el territori urbà.

Les corporacions asseguraven l'ordre públic a la ciutat. Als gremis reunits en grups armats, els corresponia el dret de ronda, és a dir, el paper de garantir dia i nit el respecte a l'ordre social als seus barris. Aquest antic privilegi va comportar que assumissin, a més de les tasques de policia urbana en temps de pau, les responsabilitats més compromeses de milícia cívica en temps de guerra. Els catorze bastions de la ciutat, les portes d'accés, i fins i tot el palau del Senat, eren encomanats a la custòdia dels artesans i dels cònsols que els dirigien, que tenien l'obligació de defensar la ciutat en cas d'inursions, guerres o revoltes. Aquest era un deure que els gremis parmitans assolien amb gran orgull i dedicació. Sovint en el trans-

31. *Ibidem*, vegeu nota 22.

32. Mediadors i venedors intermediaris.

33. Budellaires.

34. Fabricants d'alforges.

35. Fabricants de crucifixos, anomenats també «nenaires» (*bambinari*) per la producció d'estatuetes del Nen Jesús.

curs de l'edat moderna foren aquestes mateixes milícies les que rebutjaren els atacs dels sarraïns, primer, i les temptatives d'incursió per part de potències estrangeres més tard. És ben bé així que, quan a la fi del cinc-cents el duc d'Osuna va establir a Sicília deu «sergenzie»³⁶ amb l'obligació de defensar el regne en cas de guerra, no va inserir en la categoria d'aquesta milícia els ciutadans palermitans que ja participaven activament en la defensa de la seva ciutat. Més endavant fou el mateix virrei Osuna el que va concedir el 1612 el reconeixement oficial a la milícia urbana de la ciutat, que, segons els cronistes, agrupava no menys de 20.000 homes i va concedir als gremis palermitans, en reconeixement dels serveis prestats en la defensa de les institucions públiques, el privilegi d'alliberar cada any un condemnat a mort.³⁷

Així doncs, els gremis palermitans foren armats fins a la fi del segle XVIII i com a tals presenciaven molt sovint les cerimònies civils i militars al costat de les autoritats civils, del Senat i del Pretor de la ciutat, fent conèixer públicament l'estreta relació que existia entre els oficis corporats i la màxima magistratura ciutadana.³⁸ Fins i tot pel que fa a l'aspecte militar de la pertinença corporativa els artesans palermitans depenien en última instància del Senat i del Pretor. Aquests nomenaven els capitans dels bastions de Palerm i tenien cura de les milícies urbanes.

Tant per les competències sobre l'administració dels mercats i sobre el comerç dels béns essencials com per la seva funció militar, a més a més que per totes les activitats que fonamenten la seva existència i la seva acció quotidiana, la relació amb les magistratures ciutadanes era per a les corporacions palermitanes essencial i necessària.

No es tractava però d'una relació unívoca: magistratures i gremis en treien una recíproca legitimitat, força i consentiment. Si bé és

36. Circumscripcions militars. (*Nota del curador*)

37. BCP, *Manoscritto Qq. F. 36, Memorie storico-diplomatiche della milizia urbana di Palermo, scritta da Gerolamo de Franchis maestro di cerimonie dell'eccellentissimo Senato, l'anno 1796.*

38. B. GENZARDI, *Il Comune di Palermo sotto il dominio spagnolo* (Palerm, 1891); F. LIONTI, *Antiche maestranze di Palermo* (Palerm, 1886); G. SCHERMA, *Delle maestranze in Sicilia* (Palerm, 1896). Aquesta relació institucional era la base de l'exclusió de les dones de l'organització gremial. Cf. Simona LAUDANI, «Mestieri di donne, mestieri di uomini: le corporazioni in età moderna», a A. GROPPi (cur.), *Il Lavoro delle donne* (Bari, 1996), ps. 183-205.

cert que el Senat palermità exercia una estreta tutela sobre la tasca dels gremis, també és veritat que sovint recolzava gran part del seu poder en la seva acció, en la seva presència en el territori i en la seva capacitat de controlar la vida social i econòmica. Al mateix temps els gremis eren investits, en nom d'aquesta dependència i com a garantia seva, d'importantes funcions de custòdia i de potestat sobre el territori urbà. Tot i estar exclosos de les magistratures ciutadanes, de les quals només formava part un reduït cercle de la noblesa i de la feudalitat palermitana, les corporacions palermitanes no sols eren admeses als consells cívics sinó que, a més, tenien la possibilitat de presidir els centres fonamentals del poder urbà de l'antic règim: el mercat de béns de primera necessitat i la tutela de l'ordre públic.

Tenien, doncs, una presència molt significativa en la vida ciutadana i un gran protagonisme en els moments de conflicte. En els nombrosos episodis de revolta, sollevament i agitació que caracteritzaren la vida política palermitana dels segles xvii i xviii, els gremis palermitans hi van tenir un paper molt rellevant. Contràriament al que es diu en la difusió històrica d'aquests episodis, no és però possible reconduir aquest paper dels gremis al simple protagonisme popular, a la força que des de baix empenyia la revolta del poble contra les autoritats ciutadanes, ni tan sols a una genèrica revolta contra el control exercit per les autoritats comunals sobre la seva activitat.

Tot i que no van faltar episodis de conflicte entre els gremis i el Senat per grans i petites qüestions, en realitat les corporacions palermitanes acabaren sempre en els episodis més importants representant els interessos del Senat o d'una part d'aquest contra les disposicions reials, ja fossin de natura fiscal o bé es dirigessin en conjunt a contrastar el poder municipal. Els gremis jugaven en aquestes ocasions en dos fronts contraposats, interpretant al mateix temps o en fases successives el paper de promotors i protagonistes de les revoltes i el de garants de l'ordre de la ciutat que, en última instància, depenia d'ells com a milícia urbana. Però el que prevalia a la fi dels sollevaments, o potser ja des de l'inici, eren les espesses xarxes de patronatge, les mil mediacions que la llarga praxi política i institucional havia creat entre les estructures corporades i el govern de la ciutat i els seus representants, de tal manera que havien quedat lligades en una complexa convergència d'interessos i de privilegis. El poble dels oficis i la gran feudalitat siciliana, que residia

a Palerm i controlava els càrrecs de les més grans magistratures ciutadanes, es trobaven com a aliats i còmplices en la representació del conflicte amb el poder reial, units en la defensa de les prerrogatives urbanes i de la legitimitació de les autonomies locals.

Però fins i tot en aquest cas caldria examinar-ho episodi per episodi i no caure en la simplificació de reconduir el conflicte a l'esquema centre-perifèria, atribuint simplement la topada a una polarització d'interessos entre la municipalitat palermitana per una banda i la corona per l'altra. Tant en la revolta de Palerm del 1647 com en les successives del 1708 i del 1733 es veu els gremis arrengrerats de maneres diferents, donant suport a les diverses faccions, fent d'instruments i d'actors en la batalla entre els estaments dirigents. Més que una oposició entre l'estat i els poders locals, entre forces centrífugues i interès centralitzador, el conflicte i la lògica de la legitimitació i de les concessions es produeix a l'interior d'un quadre polític més complex i menys simplificat, en el qual els oficis corporats assumeixen una important funció de reforçament dels interessos locals particulars, dels diferents «partits» i de les parts en lluita.³⁹

Aquest conflicte tendeix a aguditzar-se i a complicar-se a la segona meitat del segle XVIII quan la dinastia borbònica, primer amb Carles IV i després amb Ferran III, intentarà retornar l'organització corporativa a l'esquema d'un control central més rígid, segons mòduls mercantilistes de tipus neocolbertista. La institució del Magistrat Suprem de Comerç instaurat per Carles el 1740 comportava de fet traspassar a la nova magistratura algunes competències de control i de legitimitació sobre les institucions gremials exercides fins aleshores pel Senat palermità. Tant els convenis i els judicis respecte al contenciós dels gremis com l'autoritat sobre els capítols (la seva concertació, aprovació i observança) es prenién del control municipal per encarregar-los al Magistrat Suprem.⁴⁰

La màxima magistratura palermitana hi va respondre amb una dura reacció. Va denunciar una ingerència il·lícita perquè temia una pèrdua de funcions des del moment en què

39. F. BENIGNO, *L'ombra del Re. Ministri e lotta política nella Spagna del Seicento* (Venècia, 1992).

40. *Editti, proclami ed ordini reali per la crezione, e governo del Supremo Magistrato del Commercio, e dei Consolati di mare, e Terra in questo fedelissimo Regno di Sicilia, regnante Carlo Re delle Due Sicilie* (Palerm, 1741).

«aquest magistrat senatori [que no té cap altra funció] que la de la política de proveïment de la ciutat, i si volgués deslliurar-se d'aquesta incumbència privativa i de la cura sobre les arts i els oficis, roman-dria com un cadàver només apte per a les funcions d'església i altres festivitats i molt inferior no tan sols als altres Senats on no és present el Magistrat Suprem de Comerç, sinó també a totes les Corts Jurisdiccionalis de les terres baronials».⁴¹

En realitat el Tribunal de Comerç va tenir una vida molt breu i va fallar completament en l'objectiu de centralització i de reordenació per al qual havia estat creat.⁴² Però els conflictes entre el Senat de Palerm i la Cort Reial no es van debilitar, al contrari, cada vegada eren més aspres a mesura que les temptatives de la corona borbònica, o almenys d'una part del seu cercle polític, de redimensionar el paper de la classe feudal siciliana es van fer més incisives i coherents. Aquesta era molt present en el govern de la capital: ocupava el Consell de Jurats i elegia el Pretor. Així doncs, redimensionar el poder del Senat palermità i posar en discussió prerrogatives i privilegis significava colpir l'alta feudalitat siciliana en un dels àmbits més consolidats del seu poder i del seu patronatge polític.

En aquesta perspectiva cal col·locar el greu enfrontament que el 1773 va tenir com a protagonistes per una banda els gremis palermitans i per l'altra el virrei Fogliani. La situació, la va provocar una greu crisi de subsistències que amenaçava d'afamar la ciutat i de la qual el virrei era considerat responsable. Darrere de la fúria popular, però, obraven les grans famílies palermitanes alarmades per una política de censat de les terres que anteriorment havien pertangut als jesuïtes que amenaçava de deixar-les fora de la repartició.⁴³ L'expulsió del virrei promoguda des dels gremis va ser en realitat una victòria de la part del partit aristocràtic que apuntava cap a un relleu de la propietat feudal a l'entorn dels temes del

41. BCP, *Manoscritto Qq. F. 87. Consulta del Senato di Palermo*, cit.

42. Referent al Magistrat de Comerç, els conflictes, els grups i els partits que el van sostenir o combatre cf. V. SCIUTI RUSSI, «Il Supremo Magistrato di Commercio in Sicilia», a *Archivio Storico per la Sicilia Orientale* (1968), ps. 253-300.

43. G. GIARRIZZO, *Cultura ed economia nella Sicilia del 700* (Caltanissetta-Roma, 1992); G. RENDA, *Bernardo Tanucci e i beni dei Gesuiti* (Catània, 1970); M. VERGA, *La Sicilia dei grani. Gestione dei feudi e cultura economica fra sei e settecento* (Florència, 1993).

poblacionisme i de la represa de la colonització feudal del camp. Alguns d'entre els representants d'aquesta noblesa que en el tema del censat de les antigues terres dels jesuïtes havia dut a terme una dura batalla contra les temptatives reformadores de la corona napolitana van esdevenir protagonistes de la revolta, van dirigir-ne les fases, van fer de mediadors en els conflictes entre els gremis i van excitar o calmar els ànims. Des del príncep del Cassaro, Pretor de la ciutat, la mort del qual desencadenarà el ritual de la revolta, fins al príncep Pietraperzia, que, escortat pels gremis en armes, va acompanyar Fogliani a la nau per tal d'allunyar-lo de Palerm i salvar-lo de la «fúria popular», o el bisbe Filangeri, «governador interí del Regne» després la revolta.⁴⁴

Així doncs es tractava d'una competició de més gran abast que afectava fonamentalment el paper de l'aristocràcia terratinent en la gestió dels privilegis i de les prerrogatives i el conflicte més o menys declarat o explícit amb la política reformadora dels virreis Tanucci primer i Caracciolo després.⁴⁵ Va ser justament l'enfrontament entre aquest últim i els senyors feudals sicilians, que va ser particularment dur, el que va implicar de manera força significativa aquella realitat gremial que el virrei Caracciolo reconeixia com el braç armat o la tropa urbana dels barons. No és doncs una casualitat que, paral·lelament a la revocació del privilegi del mar i mixt imperi, gràcies al qual els barons podien administrar justícia civil i penal en els seus feus, al projecte d'un cadastre i a una política obertament filoreial i antibaronial, Caracciolo va dur a terme una dura i coherent batalla contra l'organització gremial, la seva «autonomia» i els seus privilegis.

En un primer moment l'acció reformadora del virrei respecte als gremis es proposa de reduir-ne el poder de control sobre el territori i afeblir-ne les relacions de protecció que els lligaven a la noblesa palermitana i al Senat tot desautoritzant aquest i imposant en alguns sectors la jurisdicció virregnal sobre l'administració urbana. L'endemà de la seva arribada a Palerm amb motiu de les reestructu-

44. Sobre la revolta cf. la descripció feta de F. M. Emanuele e Gaetani Marchese di Villabianca en el seu *Diario Palermitano*, a G. DI MARZO, *Biblioteca Storica e Letteraria di Sicilia*, vol. XX.

45. Cf. G. GIARRIZZO, «La Sicilia dal Cinquecento all'unità d'Italia», a V. D'ALESSANDRO i G. GIARRIZZO, *La Sicilia...*, op. cit.

racions de la plaça de la Bocceria o de la Foglia —on hi havia un mercat—, Caracciolo no va dubtar a assumir les competències del Senat en matèria d'obres públiques i a confiar-ne la supervisió a un seu col·laborador directe, el conseller Simonetti.⁴⁶ Acabats els treballs, el «govern» de la plaça (és a dir les assignacions, la recaptació dels lloguers, el reglament) va romandre per molt temps encarregat a un funcionari de nòmina reial; es confirmava així el control del poder reial sobre un dels nusos fonamentals de la relació existent entre les estructures corporades i el Senat palermità: l'administració i l'organització del territori, la reglamentació dels espais de comerç dels béns de primera necessitat. Això va provocar grans queixes dels posseïdors de les botigues i una tenaç resistència del Senat, que se sentia «despullat d'un dels principals drets inseparables de la seva tasca com és tenir cura de manera privativa de tot allò que fa referència a les edificacions de qualsevol tipus (...), a la disposició de les places i a la localització de les botigues».⁴⁷

El virrei, però, estava ben decidit a dur a terme la seva acció i no va dubtar d'agreuja el conflicte fins al punt de fer arrestar el príncep de Pietraperzia que havia amagat dos marbristes protegits seus acusats d'homicidi i més tard els havia ajudat a fugir donant-los asil i protecció.⁴⁸ Al conflicte entre dos principis de justícia —per una banda, la que exerceix tradicionalment el noble respecte als gremis del territori que controla i, per l'altra, la reial— s'hi sobreposaven motius més específicament polítics lligats al protagonisme que el príncep sicilià havia tingut en l'expulsió del predecessor de Caracciolo durant la revolta del 1773. Es tractava, doncs, de colpir un dels més grans responsables de la conjura contra Fogliani en el seu territori posant en discussió el seu paper de patronatge i, amb això, la seva imatge i el seu prestigi.

La solemnitat amb la qual es va efectuar l'arrestament i la sanció sense precedents imposada a un noble titulat revelen el profund significat simbòlic atribuït a aquest acte destinat a sancionar la força de la potestat reial sobre el poder dels senyors feudals i la capacitat

46. Archivio di Stato di Palermo (des d'ara ASP), Real Segreteria, Incartamenti, busta 5.198.

47. ASP, Real Segreteria, Incartamenti, busta 5.198, cit.

48. ASP, Real Segreteria, Incartamenti, busta 3.050.

de control del govern central en l'administració de la violència i dels seus instruments. Aquesta darrera prerrogativa va ser refermada amb la prohibició de portar armes, proclamada el 1784 i adreçada a tothom i en especial als treballadors dels gremis, que van ser privats així de la possibilitat de mantenir el control armat i militar del territori.⁴⁹ Aquesta mesura era tan important com antipopular i sancionava el final, o almenys el control reial, de les funcions de policia dels cossos privilegiats, ja fossin les guàrdies dels arrendataris o els esbirros de les diverses magistratures del regne, i a més anava dirigida a atacar una prerrogativa essencial dels menestrals per reduir la seva funció «política» i militar.

Això va ser un cop molt dur per als gremis palermitans, però no era més que el preludi d'una reforma més complexa endegada entre el 1784 i el 1786, que en va reduir el nombre i en va revolucionar tota l'estructura organitzativa tot limitant funcions i prerrogatives i interrompent, en alguns casos, la relació dels gremis amb les magistratures de la ciutat. En aplicació de les directives de Caracciolo els oficis es van dividir en arts mecànics i de proveïment. Els primers van deixar d'estar sotmesos a la jurisdicció municipal i es van posar sota el control d'onze Ministres delegats, funcionaris reials membres del Tribunal del Reial Patrimoni i de la Junta dels Presidents i Consultors, que substituïen el Pretor en les funcions que havia tingut fins aleshores. Els segons, anomenats «gremis dels proveïments», van romandre sotmesos al Senat i al Pretor però «només en el que fa a la bona o mala qualitat, el pes i la mesura dels gèneres de provisions que ells venen».⁵⁰

Els estatuts dels gremis es van reformar profundament i es va abolir el principi d'agremiació obligatòria per practicar un ofici o qualsevol altre obstacle per accedir-hi. Així doncs, era possible per a tothom exercir un art després de notificar als cònsols del gremi la voluntat de fer-ho i el nom, sense estar obligat a pagar cap taxa ni superar cap examen. No obstant restaven intactes tant l'organització interna de l'art i les formes del seu autogovern com l'obligació de la visita periòdica i del control de qualitat, mentre que la responsabili-

49. Biblioteca Regionale di Palermo, Stampe F. 65, *Bando e comandamento dell'ecellentissimo Signore D. Domenico Caracciolo*.

50. ASP, Real Segreteria, Incartamenti, Filza núm. 5.471. El text de les disposicions, a F. LIONTI, *Antiche maestranze...*, op. cit.

tat última en els contenciosos i en la vida del gremi s'apartava del control de les magistratures ciutadanes.

Un cop van conèixer la notícia de la reforma de les seves organitzacions, els gremis van iniciar una protesta molt forta en el pla simbòlic: com que la festa de la patrona de la ciutat era imminent van refusar sortir en processó i només després de llargues negociacions van acceptar celebrar la festa. Això sí, van desfilar de nit, a les fosques i en silenci.

En definitiva Caracciolo, com un nou Colbert més que com un coherent Turgot, va atrevir-se a arribar on altres no havien sabut o pogut tot identificant en els privilegis gremials un element essencial del poder, de la influència i de les xarxes clientelars dels barons. Com escriu Tocqueville,

«per a una aristocràcia en honor a la veritat només hi ha dos mitjans per poder mantenir la seva influència sobre el poble: governar-lo o bé unir-se a ell per moderar-ne les pretensions de qui el governa. En altres paraules, cal que els nobles continuïn essent els seus amos o bé se'n facin dirigents (...). Per sort de les aristocràcies encara existents, les forces que intenten destruir-les no coneixen aquest secret del seu poder de la mateixa manera que la pròpia noblesa l'ignora».⁵¹

En canvi el virrei Caracciolo va aprendre de pressa aquest secret, tant per les amargues experiències del seu moderat predecessor, el marquès Fogliani, com per les seves personals lligades als grans i petits enfrontaments que a partir de l'endemà mateix de la seva presa de possessió havien caracteritzat les seves relacions amb els barons locals, la força dels quals residia no només en el govern dels propis feus, sinó també en la llarga i tradicional participació en l'administració de l'estat i en les magistratures urbanes. L'atac a un poder tan vast i consolidat s'havia de dur a terme en tots els camps posant en discussió tant l'autoritat sobre les terres i les possessions feudals, com el control de les institucions cíviques. Així doncs, si d'una part la fi de la jurisdicció de la noblesa sobre els feus i el projecte d'una diversa individualització dels béns patrimonials a través de la institució d'un cadastre agrari eren segurament els instruments per redimensionar els poders al camp, l'atac als privilegis gre-

51. Alexis DE TOCQUEVILLE, *L'antico regime e la rivoluzione* (Torí, 1989), p. 8.

mials significa reduir els marges del consens i les xarxes de relacions d'aquests barons.⁵²

La reacció dels gremis, del Senat i de la noblesa palermitana fou previsiblement duríssima, però aquesta vegada no s'arribà a la revolta o, millor dit, no hi va haver ni temps ni necessitat. En poc temps el virrei va ser cridat de nou a Nàpols i «promogut» al càrrec de ministre. El canvi de destinació del virrei reformador és un fet encara incomprensible i també cal investigar els moviments interns i les estratègies dels partits dins i fora de la cort siciliana i napolitana que van bloquejar el naixement de la temptativa iniciada amb la reforma del 1786 de fer acabar els privilegis corporatius.

Sobre el que va passar després de la reforma de Caracciolo, se'n sap encara ben poca cosa. La nova legislació va ser oficialment abolida pel Parlament del 1812, el de la revolució «anglesa», com es va anomenar aquesta fase del govern sicilià que va tenir el grup dels barons com a protagonista i com a legislador. Un reial decret del 13 d'octubre de 1812 declarava restablerts els «Col·legis dels Artesans d'aquesta Capital amb els seus Consolats en l'estat com eren abans del 1784». Aquest edicte, el firmava el príncep del Cassaro, protagonista de la revolució de 1812 i descendent directe d'aquell príncep del Cassaro Pretor de la ciutat de Palerm la mort del qual, quaranta anys abans, havia desencadenat la revolta dels menestrals contra el virrei Fogliani.

Només el 1822 i després de la revolució del 1820-21, que va veure de nou els gremis palermitans suscitar la revolta primer i governar-la després, segons un guió molts cops repetit, les corporacions palermitanes van ser definitivament, almenys per la via oficial, abolides en consideració al fet que

«sota un Cap anomenat Cònsol presenten en totes les circumstàncies una força unida que s'oposa a la força del govern (...). Tota la ciutat està formada majoritàriament pels habitants d'aquestes reunions in-

52. La bibliografia sobre Caracciolo, les seves reformes i el període polític institucional que les caracteritza és força rica. Cf., entre altres, Francesco BRANCATO, *Il Caracciolo e il suo tentativo di riforme in Sicilia* (Palerm, 1948); Benedetto CROCE, «Il Marchese Caracciolo», a *Uomini e cose della vecchia Italia*, sèrie segona (Bari, 1927); G. GIARRIZZO, «Domenico Caracciolo», a *Illuministi Italiani*, tom VII (Milà-Nàpols); I. LA LUMIA, «Il viceré Domenico Caracciolo», a *Storia Siciliana*, IV (Palerm, 1883); E. PONTIERI, *Il tramonto del baronaggio siciliano* (Florència, 1943).

fectes que, si no són els autors dels avalots, són almenys els que esperen que succeeixin per tal de reunir-se, sorprendre l'autoritat del govern i fer-se'n càrrec». ⁵³

Com al Piemont, la supressió de les corporacions sicilianes es va fer en ple segle XIX, amb retard respecte a d'altres realitats italianes en què des de feia temps els gremis ja no existien. A diferència d'aquestes altres realitats, van ser la força dels gremis palermitans —i no la seva feblesa—, la capacitat d'inserir-se en les dinàmiques socials i de dirigir-les, el seu paper en l'alta política —i no la seva decadència—, els aspectes que en determinaren la supressió. Aquesta, de fet, no va comportar fins més tard, segurament fins després de les revolucions de 1848, de 1860 i la revolta del 1866, la fi de la seva hegemonia.

Es tracta doncs d'un model força allunyat del d'altres experiències gremials que van veure assenyada la seva fi per una inevitable pèrdua d'importància econòmica i de funció política. A Florència, a Bolonya, a Venècia o a Milà ja al final del segle XVIII la seva supressió *de iure* va confirmar l'epileg d'experiències que des de feia temps havien estat buidades de les antigues funcions socials i institucionals dels gremis. ⁵⁴

En definitiva, del que fins ara he intentat reconstruir, de manera força sumària i massa sintàtica, sembla emergir un quadre no unitari de les realitats corporades a Itàlia. Si bé és veritat, però, que també a Itàlia el pas de l'edat medieval al món modern significa en conjunt la crisi de l'autonomia i del poder dels gremis, l'afebliment o almenys una major complexitat dels lligams entre el govern de les ciutats i el sistema gremial, és també veritat que aquest procés assoleix aspectes ben diferents segons les diverses realitats polítiques i institucionals. En els estats on el paper dels gremis en la gestió del poder urbà era més antic i arrelat, com a Florència i Bolonya, on durant segles els dos termes havien acabat per identificar-se, la decadència sembla més ràpida, mentre que en aquelles realitats on els gremis medievals havien estat poca cosa, com a Sicília o al Piemont,

53. Carta del Director General de la Policia al Lloctinent General extreta de L. LIONTI, *Le antiche maestranze... op. cit.*, p. XXXVIII.

54. Cf. C. MOZZARELLI (cur.), *Economia e corporazioni, il governo degli interessi nella storia d'Italia dal medioevo all'Età contemporanea* (Milà, 1988).

amb la seva reorganització del segle XVI, o més tard, assumeixen importants significats en la gestió del poder urbà. En el primer cas es tracta d'una pèrdua d'autonomia a favor d'una més rígida i centralitzada gestió tant de l'economia com del govern de la ciutat, en el segon el sistema gremial entra en el joc dels poders, interpretant papers i interessos diferents segons les circumstàncies.

Es tracta doncs d'un model dual? Potser sí, però potser també depèn d'una visió historiogràfica massa condicionada pel passat medieval d'aquestes institucions que tendeix a valorar de manera potser massa positiva el paper dels oficis durant l'edat moderna en els llocs on no hi ha una experiència precedent amb la qual confrontar-la i, per contra, minimitza la seva funció allà on els gremis medievals havien conegut una etapa de domini incontrastat.

SIMONA LAUDANI
Universitat de Catània

Organització del treball: confraries i oficis. Relació de comunicacions i alguns suggeriments

El conjunt de les deu comunicacions que s'han presentat en l'àmbit destinat a l'*Organització del treball: confraries i oficis* en el Primer Congrés de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, celebrat a Lleida el 10 i 11 de novembre de 1994, ha estat d'una gran varietat i diversitat, com a mínim per quatre raons.

En primer lloc, pel que fa als àmbits geogràfics adoptats pels comunicants: tres comunicacions es refereixen a la ciutat de València (les de Jaime Castillo i Luis Pablo Martínez, David Igual i Germán Navarro), dues a la de Lleida (Caterina Argilés i Francesc Esteve), una a la ciutat de Mallorca (Margalida Bernat), una a la ciutat de Valls (Ma. Ester Fabra) i una altra a la de Barcelona (Xavier Lencina); només dues comunicacions adopten un marc geogràfic no estrictament local: la de Manuel Güell, sobre el Camp de Tarragona, i la d'Eva Serra, que abraça l'àmbit territorial del Principat.

En segon lloc, varietat també pel que fa al marc cronològic estudiat pels comunicants, que abasta un arc temporal d'una gran amplitud que va del segle XIII al XVII, amb un clar predomini doncs de les comunicacions referents a la baixa edat mitjana i a l'alta edat moderna. Potser és remarcable la inexistència de comunicacions que facin referència al món gremial del segle XVIII i de les tres primeres dècades del XIX.

En tercer lloc, diversitat respecte a les fonts primàries investigades pels comunicants, tant pel que fa a la seva naturalesa (amb un cert predomini dels protocols notariais) com pel volum de la

documentació treballada, que dóna escales diferents de representativitat.

I en quart lloc, per la desigualtat existent en els problemes i preguntes que es plantegen els comunicants; desigualtats en bona part derivades (em sembla) del major o menor corpus bibliogràfic emprat i integrat en les respectives comunicacions.

És, doncs, per aquestes quatre raons que en ser difícil la confecció d'una relació que vertebrí el conjunt de les comunicacions, s'ha optat en la sessió celebrada a Lleida pel sistema més neutre (i asèptic) de confeir una breu sinopsi de cadascuna de les comunicacions. I si aquest sistema de relacionar les comunicacions *stricto sensu* podia tenir un cert sentit en l'àmbit de la celebració del congrés a Lleida, és evident (per raons òbvies) que té un escàs o dèbil interès publicar aquests resums. És per això que les ratlles que segueixen (seguint els suggeriments dels organitzadors) no faran referència a les comunicacions d'aquest àmbit sinó a alguns aspectes que em semblen d'interès i que no foren tractats, per la senzilla raó que no es varen presentar comunicacions que s'hi referissin.

Anteriorment he destacat la inexistència de comunicacions sobre els gremis i l'organització del treball en els segles XVIII i les tres primeres dècades del segle XIX. Aquest buit motivà, doncs, que en el congrés de Lleida no es plantegés un dels temes clau de la història econòmica i social de l'alta edat contemporània, a saber: el de l'impacte de les mesures endegades arran del procés revolucionari liberal (1808-1814; 1820-1823; 1833-1843) i que afectarien, molt o poc segons els casos, el món gremial. Efectivament, els canvis de signe liberalitzador contraris a tota mena de privilegis i de restriccions i frens a la producció i al mercat devien incidir en el món gremial de les darreres fases de l'Antic Règim. Amb el benentès, però, que la incidència d'aquests canvis devia ser prou desigual com a mínim per dues raons: d'una banda, en qualitat dels sectors productius i, per l'altra, segons el grau d'ascens del capitalisme i els diferents nivells o escales del mercat assolits segons les regions i comarques al llarg del segle XVIII. En aquest sentit són moltes les recerques que caldria endegar. Potser seria interessant, a tall d'exemple, que s'investigués en quina mesura l'empobriment o la decadència econòmica dels sectors privilegiats de l'Antic Règim (com ara la noblesa, la pagesia benestant amb certs lligams amb el món

dels privilegis o les institucions eclesiàstiques) podia afectar, de re-
 struc i de manera indirecta, la menestralia urbana o vilatana, esti-
 gués o no agremiada; una menestralia que podia haver-se alimentat
 en bona part de la demanda provinent d'aquests sectors, o de la se-
 va major o menor capacitat de consum. En aquesta direcció, ja fa
 anys, William Callahan plantejà que la institució eclesiàstica a la
 segona meitat del segle XVIII podia ser un dels consumidors més im-
 portants del regne: «el carácter preindustrial de la economía (ha dit
 aquest autor) con núcleos comerciales y manufactureros aislados y
 con una población en expansión presionando los límites productivos
 de la agricultura, realizaba el papel económico de la Iglesia en
 ciudades y regiones con gran número de instituciones religiosas».¹
 Una església d'Antic Règim que tenia, cal recordar-ho, un fort
 caràcter urbà: ja fos perquè a les viles i ciutats, especialment aque-
 lles que disposaven d'una seu episcopal, d'una comunitat de preve-
 res o concentraven un major nombre de convents, hi residia el ma-
 jor gruix de la població eclesiàstica, o bé perquè, a aquests nuclis,
 s'hi transferien no pas poques rendes eclesiàstiques provinents del
 camp: una cosa i altra, doncs, fa urgent i necessari investigar el pa-
 per de moltes institucions eclesiàstiques (com ara els capítols cate-
 dralícis, les comunitats de preveres, els convents i les parròquies)
 en l'àmbit de les economies locals i regionals, en tant que entitats
 consumidores.² I això seria especialment rellevant en aquelles co-
 marques i regions on l'activitat industrial tèxtil i comercial fos més
 escassa o menuda i de caràcter menys expansiu: perquè al capda-
 vall alguns sectors menestrals i professionals com ara, posem pel
 cas, els orfebres, sastres, fusters, escultors, picapedrers, mestres de

1. W. J. CALLAHAN, *Iglesia, poder y sociedad en España, 1750-1874* (Madrid: Nerea, 1989 — 1a. ed. anglesa: 1984), p. 54.

2. La necessitat d'investigar en aquesta línia ha estat indicada, a més de Callahan, per Pedro FATJÓ a «Las haciendas eclesiásticas en la Catalunya del XVIII», a *Església i societat a la Catalunya del segle XVIII* (Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia, 1990), vol. I, p. 142. Per la meua banda, en la tesi doctoral (1990), després d'estudiar les despeses ordinàries de l'obreria parroquial de Vilobí d'Onyar al llarg del segle XVIII destinades en el seu major gruix a la compra de cera i oli, em preguntava: «fins a quin punt un temple parroquial, en funció de la seva importància, podia arribar a tenir un cert paper dinamitzador de l'economia ja fos a escala local o comarcal?»: *Església, poder i sociabilitat a Catalunya: de l'Antic Règim a la societat liberal* (Vic: Eumo, en premsa).

cases, velluters, seders, pintors, droguers i cerers, devien dependre, també, del treball que els proporcionaven les comandes provinents d'una clientela clerical o d'institucions com confraries i obreries parroquials. Una demanda que es concentraria a les viles i ciutats però que també podia provenir de nuclis rurals, si bé amb un caràcter més difús i de menor entitat. I tot i que per la seva naturalesa es tractaria d'una demanda prou inestable i d'una considerable elasticitat, és plausible pensar que a la segona meitat del segle XVIII s'incrementaria gràcies al creixement demogràfic, però també en la mesura que les institucions eclesiàstiques i altres grups privilegiats també varen beneficiar-se del creixement econòmic setcentista, augmentant el volum de les seves rendes i les seves possibilitats «objectives» de consum.

El fet que la despesa eclesiàstica no fluís directament en els canals productius de la naixent economia capitalista no vol dir necessàriament que (a més d'invertir en el mercat creditici dels censals) no pogués tenir un cert paper en el manteniment, ampliació i diversificació de diversos sectors productius artesanals suposadament «tradicionals» o periclitats; sectors més o menys dependents d'un consum de productes de «prestigi» o de «qualitat», de caràcter sumptuari, litúrgic o «artístic», i que podien incloure, posem pel cas, des de la renovació i ampliació de convents i esglésies parroquials al llarg del set-cents,³ a la demanda de tota mena de retaules,⁴ passant pel consum de cera. Aquests consums, a més, podien comportar tota mena de connotacions simbòliques i que

3. Sobre aquest procés, el paper dels visitadors episcopals a l'hora d'estimular-lo, i els diferents mecanismes i estratègies per a finançar-lo al llarg del segle XVIII, vegeu J. Ma. PUIGVERT, *Església, poder i sociabilitat a Catalunya...*, op. cit.

4. Joan Bosch ha posat de manifest el paper de la ciutat de Manresa com a important centre de tallers d'escultura al llarg del segle XVII que es beneficiaria, d'una banda, de la demanda provinent de les esglésies, convents i intitucions de la pròpia ciutat i, de l'altra, de la demanda provinent d'una ruralia sota l'àrea d'influència del mercat manresà, de les notaries i de les corts judicials del batlle i la vegueria. Vegeu Joan BOSCH, *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII* (Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1990), p. 22, i també la seva tesi doctoral, *Els Agustí Pujol i l'escultura a la Catalunya del seu temps (1580-1625)* (Barcelona, Universitat de Barcelona, tesi doctoral inèdita, 1994), 2 vols. Sobre la demanda de béns artístics vegeu Michael NORTH i Daniel ORMROD, *Markets for Art, 1400-1800. Proceedings Twelfth International Economic History Congress* (Sevilla: Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Sevilla, 1998).

sovint denotaven pràctiques de competència, emulació i de pertinença social, ja fos a títol familiar, institucional, comunitari o corporatiu.⁵ És evident que aquesta mena de consum sumptuari era prou inestable i que devia patir negativament, arran de la guerra del Francès (1808-1814), les conseqüències de la resistència pagesa a pagar el delme i la depressió dels preus agraris que seguí a les guerres napoleòniques. Però no és pas menys cert, al seu torn, que les institucions eclesiàstiques intentaren aprofitar tota la mena de ressorts institucionals i jurídics que els possibilitaven les dues restauracions absolutistes (1814-1820, 1823-1833) per a intentar rescatar-se d'aquesta davallada de les rendes; rendes que s'invertirien, en part, i una vegada més, a refer els edificis religiosos i una gran varietat d'objectes litúrgics malmesos o destruïts durant la guerra del Francès; fet que contribuiria, ni que fos de manera feble, a una certa reanimació o manteniment d'alguns sectors menestrals d'algunes localitats lligats al ram de la construcció, la confecció, o el treball de la plata.⁶ I les diverses mesures liberals (com ara la desamortització de béns eclesiàstics o les que afectaren al delme) que es posarien en pràctica durant el trienni liberal (1820-1823) i la tercera onada revolucionària (1835-1843) podien contribuir (si bé no pas com a única «causa») de manera indirecta a l'empobriment i progressiva ruïna dels sectors menestrals més dependents de la demanda institucional eclesiàstica i menys preparats, al seu torn, per a fer cara a la lliure competència del mercat, un cop suprimides les traves legals que la frenaven. Si aquesta hipòtesi es comprovés possiblement es faria més comprensible el comportament polític de caràcter antiliberal de molts menestrals i gent d'ofici de viles i ciu-

5. Sobre les connotacions simbòliques del consum vegeu el suggeridor llibre del sociòleg Joaquim SEMPERE, *L'explosió de les necessitats* (Barcelona: Edicions 62, 1992), i els treballs de Máximo GARCIA i Bartolomé YUN, «Pautas de consumo, estilos de vida y cambio político en las ciudades castellanas a fines del Antiguo Régimen (sobre algunas teorías del crecimiento económico desde la perspectiva de la demanda)», a José Ignacio FORTEA (ed.), *Imágenes de la diversidad. El mundo urbano en la corona de Castilla (siglos XVI-XVIII)* (Cantàbria: Universidad de Cantabria / Asamblea Regional de Cantabria, 1997), ps. 245-282.

6. Joan Bada ha constatat que les visites pastorals celebrades al Bisbat de Barcelona després de la guerra del Francès mostren la decadència del patrimoni de les esglésies a *L'Església de Barcelona en la crisi de l'Antic Règim (1808-1833)* (Barcelona: Facultat de Teologia de Barcelona i Editorial Herder, 1986), ps. 125-127.

tats mitjanes, en la línia ja fa temps exposada per Jaume Torras o Jesús Millan.⁷

JOAQUIM MARIA PUIGVERT I SOLÀ
Universitat de Girona

7. Vegeu Jaume TORRAS, «Societat rural i moviments absolutistes. Nota sobre la Guerra dels Malcontents», *Recerques*, núm. 1 (Barcelona: Curial, 1970), ps. 123-130; Jesús MILLAN, «La resistència antiliberal a la revolució burgesa espanyola: insurrecció popular o moviment subaltern?», a Josep Maria FRADERA, Jesús MILLAN i Ramon GARABOU (eds.), *Carlisme i moviments absolutistes* (Vic: Eumo, 1990), p. 48. Més recentment Jesús Millan ha tornat a destacar la necessitat a l'hora de fer una història social del carlisme de parar una major atenció a «l'organització del món artesanal en nuclis clarament dependents de velles normatives gremials —més o menys readaptades— o del mercat de consum que representaven els cercles antirevolucionaris», a Jesús MILLAN, «Per una història social del carlisme. Una reflexió sobre els problemes de l'anàlisi històrica del moviment carlí», a *Actes. Carlins i integristes: Lleida segles XIX i XX* (Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1993), p. 46.

Els inicis dels oficis menestrals: els paraires i els teixidors de llana (Ciutat de Mallorca, segle XIII)

INTRODUCCIÓ

Sovint s'ha sostengut que l'artesania musulmana fou el llevat de les manufactures de la Mallorca cristiana arran de la conquesta feudal de Mayûrqa a 1229,¹ però mai no s'ha demostrat de manera feaent. Les darreres aportacions sobre el segle XIII han clarificat molts dels aspectes del pas de la societat andalusina a la societat feudal i sembla indiscutible que, després del genocidi duit a terme en els primers moments,² sols part dels musulmans va romandre a l'illa i van diluir-se en el si de la nova societat cristiana. També se sap que la majoria eren membres dels estrats menys afavorits,³ amb excepcions com el cas dels Bennàsser.⁴

1. A. SANTAMARÍA, «El Reino de Mallorca en la primera mitad del siglo xv», *Actas del IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón* (Palma de Mallorca, 1955), p. 28. A. SANTAMARÍA, *Ejecutoria del Reino de Mallorca. 1230-1343* (Palma de Mallorca: Ajuntament de Palma de Mallorca, 1990), p. 399.

2. JAUME I, *Crònica o Llibre dels Feits*, col. «Les millors obres de la Literatura Catalana», núm. 82 (Barcelona: Edicions 62/«La Caixa», 1988), p. 129, cap. 86: «e no s'amagaren tan bé que vint milia no hi morissen a l'entrar si que quan nós fom a la porta de l'Almudaina trobant-ne bé tres-cents morts ...». G. ROSSELLÓ-BORDOY, «Notes sobre la conquesta de Mallorca (1229-1235): el testimoni dels vençuts», *Mayurqa/II*, núm. 22 (Palma de Mallorca), ps. 541-549.

3. Ara per ara, el cas menorquí és el més ben conegut: J. SASTRE MOLL, «Notas sobre la població musulmana de Menorca (1287)», *Actes de les V Jornades d'Estudis Històrics Locals: Les Illes orientals d'al-Andalus* (Ciutat de Mallorca: Institut d'Estudis Balearics, 1987), ps. 145-161.

4. P. de MONTANER, Ma. M. RIERA FRAU, «Los Bennàsser d'Alfàbia: del clan andalusí al llinatge catalán», *Homenatge a Antoni Mut Calafell, arxiver* (Palma de Mallorca: Govern Balear, Conselleria de Cultura, Educació i Esports, 1993), ps. 175-208.

El pas de la medina musulmana a la ciutat cristiana, més ben conegut ara,⁵ denota alguns trets significatius que no s'havien valorat prou. Generalment es dedica l'atenció a la distribució de terres i cases,⁶ però també es pot parlar d'un repartiment feudal de manufactures, sempre tenint present que els molins i els forns foren casos de particular significació.⁷ Es comença a conèixer el repartiment de la *Ferreria*⁸ i s'entreu el que succeí amb *l'Adoberia*, encara que en menor escala.⁹ Ambdós casos no fan sinó confirmar que la producció artesanal andalusina sofrí un procés de feudalització semblant al d'altres sectors productius de Mayûrqa i no seria estrany que tal esquema fos aplicable a la totalitat de les manufactures. Pel que fa al tèxtil, l'illa en època musulmana disposava de recursos perquè aquesta activitat es desenvolupàs amb força: conreu de lli i cotó i una ramaderia important d'oví.¹⁰ Els tèxtils figuraven entre les mercaderies que permeteren l'actiu comerç desenvolupat en el període islàmic.¹¹

No es pot deixar de banda que la conquesta feudal suposà la desfeta total de la societat andalusina i la desaparició de qualsevol estructura econòmica anterior.¹² La població musulmana fou privada de les seves propietats i, si hi continuà vinculada, fou sota la fór-

5. Ma. M. RIERA FRAU, *Evolució urbana i topografia de Madîna Mayûrqa* (Palma de Mallorca: Ajuntament de Palma de Mallorca, 1993).

6. Ricard SOTO COMPANY, «Quan Mallorca era Mayûrqa», *L'Avenç*, núm. 16 (Barcelona, 1979), ps. 25-32.

7. Miquel BARCELÓ, «Els molins de Mayûrqa», *Actes de les V Jornades d'Estudis Històrics Locals: Les Illes orientals d'al-Andalus* (Ciutat de Mallorca: Institut d'Estudis Balearics, 1987), ps. 253-262. Ma. M. RIERA FRAU, *Evolució urbana i...*, op. cit., ps. 121-126.

8. Margalida BERNAT I ROCA, «L'Ofici de Ferrers. Algunes referències històriques (Segle XIII-XVII)», *BSAL*, any CIX, tom XLIX, núm. 847 (1993), ps 169-216.

9. M. BERNAT I ROCA, J. SERRA I BARCELÓ, «L'Adoberia dels Sabaters: un cas d'enfortament entre oficis», *Fontes Rerum Balearium*, núm. 2, segona època (Palma de Mallorca, en premsa).

10. Miquel BARCELÓ, «Alguns problemes d'història agrària mallorquina suggerits pel text d'Al-Zuhri», *Sobre Mayurqa. Quaderns de Ca La Gran Cristina*, núm. 2 (Palma de Mallorca: Museu de Mallorca, 1984), p. 35. JAUME I, *Crònica o Llibre...*, op. cit., ps. 141-142: cap. 103; parla del desallotjament d'una cova en què, a més de refugiar-s'hi «dos mi·lia sarraïns», es trobaren «ben trenta mil·lia ovelles».

11. G. ROSSELLÓ-BORDOY, *L'Islam a les Illes Balears* (Palma de Mallorca: Ed. Dae-dalus, 1968), ps. 37-49.

12. M. BARCELÓ, «Alguns problemes...», art. cit., p. 44.

mula de l'esclavatge. En el *Llibre del Repartiment* no consten adjudicacions a musulmans. En altres fonts n'hi ha, però estan establerts per senyors cristians i amb contractes d'alforria,¹³ dedicats a activitats agrícoles. Amb l'alliberament, la major part partien cap al nord d'Àfrica¹⁴ i semblant procés devia ésser el dels vinculats als obradors. En tot cas a partir de 1263 ja s'havien d'importar esclaus i això indica que la població musulmana autòctona havia desaparegut pràcticament.¹⁵

Ara bé, els obradors tèxtils amb operaris musulmans no degueren tenir una línia de continuïtat molt llarga, a diferència d'altres produccions com la de ceràmica,¹⁶ i cal pensar que s'organitzaren ràpidament segons els models de l'època.¹⁷ En un primer estadi, foren els petits tallers amb una producció domèstica que satisfesia les necessitats dels primers repobladors, ja que la d'importació no podia estar a l'abast de totes les economies.¹⁸ Des de la segona meitat del segle XIII es detecten indicis d'obradors de draps que es continuen desenvolupant dins de l'àmbit gairebé domèstic, amb participació d'esclaus que hi continuaven treballant un cop alliberats.¹⁹ Es

13. R. SOTO COMPANYY, «La población musulmana de Mallorca bajo el dominio cristiano (1229-1276)I», *Fontes Rerum Balearium*, vol. II, núm. 1 (Palma de Mallorca, 1977), ps. 12-13 i 66.

14. R. SOTO COMPANYY (edició a cura de), *Còdex Català. Llibre del Repartiment de Mallorca* (Palma de Mallorca: Conselleria d'Educació i Cultura i José de Olañeta Ed., 1984), p. 24, n. 60. R. SOTO COMPANYY, «Sobre mudexars a Mallorca fins a finals del segle XIII», *Estudis de Pre-Història, d'Història de Mayúrqa i d'Història de Mallorca dedicats a Guillem Rosselló-Bordoy* (Mallorca, 1982), ps. 205-206.

15. R. SOTO COMPANYY, «La población musulmana...», art. cit., p. 74.

16. M. BERNAT I ROCA, J. SERRA I BARCELÓ, «La ceràmica d'època cristiana a Mallorca», comunicació presentada al *Vème Colloque International sur la céramique médiévale en Méditerranée occidentale*. École Nationale d'Industrie Minérale (Rabat i Agdal, 11-17 de novembre de 1991). M. BERNAT I ROCA; J. SERRA I BARCELÓ, «Ceràmica medieval mallorquina: entre la pervivència andalusina i la tradició cristiana», comunicació presentada al *IV Congrès d'Arqueologia Medieval Espanyola: societats en transició* (Alacant, del 4 al 9 d'octubre de 1993).

17. A. RUMEU DE ARMAS, *Historia de la Previsión Social en España. Cofradías. Gremios. Hermandades. Montepíos* (Barcelona: ed. El Albir, 1981), ps. 39-92.

18. F. SEVILLANO COLOM, «Artesanía textil de la lana mallorquina», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, tom XXXIII, núm. 812-813 (Palma de Mallorca, 1970), p. 157.

19. A. SANTAMARÍA, *Ejecutoria...*, op. cit., ps. 400-401: per exemple, *Asmet ben Abdala* a 1279.

tracta d'una producció basada en la llana però també en fibres d'origen vegetal com el lli i cànym, cultivats ja a 1232.²⁰ Des de 1249 tots els dissabtes hi havia mercat a la plaça de Sant Andreu (actual plaça de Cort) en què, entre altres mercaderies, es podien trobar teixits de producció local, principalment de lli, i filasses destinades a la manufactura domèstica.²¹ D'altra banda, consta que a 1257, per iniciativa de P. Padrines i B. d'Olzina, va venir B. Corcova per implantar les tècniques tèxtils de Narbona a l'illa, on s'havia d'establir per espai de cinc anys i fabricar draps comuns i mitjans,²² semblants als que fluïen a Mallorca des d'altres punts i amb els quals es volia competir. Al final del segle XIII ja hi ha proves que els col·lectius d'artesans gaudien d'una vida puixant: Alfons III d'Aragó, després d'ocupar Mallorca en el marc de les lluites entre França i Aragó, a 1285 revocà el *Règim de Franquesa* per implantar el sistema de *Consolat* i imposà la presència de dos *caps dels mesters* a la mà menor com a consellers.²³ Es reconeixia així el pes que tals figures tenien en el si de la col·lectivitat. L'expressió *cap de mester* planteja la incògnita sobre quin tipus de càrrec s'entenia que, en aquells moments, encapçalava les agrupacions de menestrals. El cas de *l'Ofici de Paraires* i *l'Ofici de Teixidors de Llana* servirà d'exemple per des- triar-ho en part.

LA INTERVENCIÓ MUNICIPAL: EL VEGUER I EL MOSTASSAF

Els menestrals que en anys immediats a la conquesta s'instal·laren majoritàriament a Ciutat de Mallorca provenien d'indrets en els quals les associacions, religioses o no, gaudien d'una certa tradició. Si acudien a l'illa era perquè es veien atrets per unes relatives condicions de poblament favorables. Fins a 1230-1250 acudiren a l'illa

20. J. MUNTANER y BUJOSA, J. VICH y SALOM, *Documenta Regni Majoricarum (Miscelanea)* (Palma de Mallorca: Imp. Amengual y Muntaner, 1945), p. 20, document 13, i p. 21, document 14.

21. J. VILLANUEVA, *Viage Literario a las Iglesia de España / XXIII* (Madrid, 1851-1852), p. 320, document XII.

22. A. SANTAMARÍA, *Ejecutoria...*, *op. cit.*, p. 403.

23. Arxiu del Regne de Mallorca (ARM): Rosselló Vell, f. 167; Rosselló Nou, f. 118. A. SANTAMARÍA, «El municipio en el Reino de Mallorca», *Estudis Baleàrics*, any V, núm. 31 (Palma de Mallorca, desembre de 1988), p. 14.

gents de totes les contrades²⁴ en les quals la problemàtica derivada en bona part de l'organització dels diferents oficis es trobava en plena efervescència.²⁵ Es pot pensar que per damunt de la diversitat d'origen hi hagués una tendència més o manco espontània a agrupar-se en col·lectius que, a més d'una determinada devoció, implicassin mesures de protecció i de solidaritat entre els membres.²⁶

A 1249 es consagrà la figura municipal dels *Jurats*,²⁷ preocupats no sols per la seguretat enfront d'un enemic proper, sinó també per l'abastament alimentari i de productes manufacturats per a un nucli urbà en creixement constant. És d'esperar que des de ben prest sorgís un interès per establir mesures de control no sols sobre l'existència i distribució de productes, tant matèries primeres com elaborats, sinó també sobre els productors, amb la finalitat de protegir els compradors. Això implica la reglamentació de les manufactures tant com la vigilància de les vendes. Tals funcions no eren exercides pels Jurats, sinó que ho feia un oficial reial: el *veguer*, càrrec al qual ja es fa al·lusió en la *Carta de Franquesa*,²⁸ malgrat que la seva creació efectiva sembla datar de 1231.²⁹ El *veguer* actuava com a jutge en les causes criminals i en les de caràcter civil.³⁰ En un principi tendria competències de vigilància i d'aplicació de sancions en relació amb l'abastament i amb la seva qualitat. A aquestes, s'hi sumarà la de vigilar els productors i sancionar les infraccions de tipus fraudulent. En un moment no precisable amb exactitud ara per ara, sorgirà el càrrec de *mostassaf*, un altre oficial reial que exercia també funcions de vigilància sobre les obres

24. G. ALOMAR, *Cátaros y occitanos en el Reino de Mallorca* (Palma de Mallorca: Lluís Ripoll Ed., 1976). J. Ma. BOVER, *Memoria de los pobladores de la Isla de Mallorca* (Palma de Mallorca: Ed. Mallorquina, 1947). A. SANTAMARÍA, «Comunidades occitanas en la conquista de Mallorca», *IV Jornades d'Estudis Històrics Locals: El Regne de Mallorca i el sud francès* (Palma de Mallorca, 1986), ps. 9-19.

25. M. MOLLAT, Ph. WOLFF, *Uñas azules, jacques y ciempi: Las revoluciones populares en Europa en los siglos XIV y XV* (Madrid: Ed. Siglo XXI, 1979), ps. 12-45.

26. A. RUMEU DE ARMAS, *Historia de la Previsión...*, op. cit., ps. 31-49.

27. R. PIÑA HOMS, *El Gran i General Consell. Asambleja del Reino de Mallorca* (Palma de Mallorca: Diputación Provincial de Baleares, Instituto de Estudios Baleáricos, 1977), p. 17 i p. 120, document I.

28. R. PIÑA HOMS, *La creación del Derecho en el Reino de Mallorca* (Palma de Mallorca: Ed. Cort, 1987), ps. 162-163, document III: *Carta de Franquesa*, cap. XXIII.

29. C. ÁLVAREZ DE NOVOA, *La Justicia en el antiguo Reino de Mallorca* (Palma de Mallorca: Graf. Miramar, 1971), p. 42.

30. P. XAMENA, *Història de Mallorca* (Mallorca: Ed. Moll, 1984), p. 90.

d'edificació, els serveis públics i la sanitat, així com sobre els pesos i mesures. Un cop elegida la persona idònia per a *mostassaf*, aquest procedia a l'anomenament dels *veedors*, amb funcions d'assessorament. Per notícies del segle XV, se sap que uns eren mercaders que intervenien en qüestions de comerç, però també hi havia un assaonador i un sabater per a les de pells i cuiros, un picapedrer i un fuster per als problemes d'edificació i així representants de tots els oficis per intervenir en les controvèrsies que poguessin sorgir.³¹

ELS PARAIRES I ELS TEIXIDORS DE LLANA

L'estudi de l'origen de la manufactura tèxtil a Ciutat de Mallorca en el segle XIII, l'època immediata a la conquesta, planteja dificultats a causa de la manca de documentació específica. Amb tot, ençà i enllà, és possible trobar indicis de la seva organització. Si bé en un primer moment cal pensar en una producció tancada, de règim autàrquic, aviat s'introduí un afany d'adaptació a un procés productiu que respon a una voluntat de participació en circuits comercials³² que obliguen a la manufactura d'uns draps amb unes determinades característiques i que, per tant, s'han de sotmetre a unes regles de confecció. En aquest sentit l'existència d'un nucli urbà d'importància com Ciutat de Mallorca serà determinant per a les característiques de l'associació dels menestrals, la seva progressiva funció social i la implantació d'una organització de treball molt concreta a tota l'illa. És en el cas dels *paraires* i el dels *teixidors de llana*, tal vegada, que aquests trets són més rellevants, donada la seva evolució com a oficis en els segles posteriors.³³

De quin era el seu estat a les darreries del segle XIII, se'n té una certa informació per les dades contingudes en el *Còdex 28* de l'Arxiu

31. A. PONS, *Libre del Mostassaf de Mallorca* (Mallorca: CSIC/Escuela de Estudios Medievales, 1949), ps. XXXVI-XXXVII.

32. A. SANTAMARÍA, «El Reino de Mallorca en las rutas mediterráneas en el siglo XIII», *Baleares. Antología de temas (I)* (Palma de Mallorca, novembre-desembre de 1974), ps. 23-31.

33. M. BERNAT I ROCA, *Els «III mesters de la llana»: Paraires, Teixidors de Llana i Tintorers a Ciutat de Mallorca*, tesi doctoral (Universitat de les Illes Balears. Departament de Ciències de la Història i Teoria de les Arts. 13 de febrer de 1992). Vegeu Tom I, ps. 97-174 per al cas dels paraires i ps. 95-216 per al cas dels teixidors.

del Regne de Mallorca en el qual apareixen la *Rubrica dels Perayres* i la *Rubrica dels Teixidors de Llana*. La primera és una sèrie composta de 70 capítols que ocupen onze folis.³⁴ La segona sols en té 23 i ocupen poc més de sis folis.³⁵ La datació d'aquestes rúbriques, en el present, només es pot fer per dades indirectes, però cal inferir un *post quam* i un *ante quam* entre 1285, primera menció coneguda sobre els *caps dels mesters*, i 1315, any de la redacció dels primers *Capítols de voluntat reial*,³⁶ tot emmarcant-se en un període encara fosc de la implantació del càrrec de *mostassaf*, però del qual es tenen unes primeres notícies concretes a 1309.³⁷

Es tracta, per tant, d'un període plenament municipal, tal com s'expressa en els preàmbuls d'aquestes *Rubriques*, que fan referència a la intervenció dels «Jurats e Consell de la present Ciutat de Mallorca».³⁸ En la *Rubrica dels Perayres*, sense poder marcar una cronologia precisa, es detecten clarament sis fases d'elaboració.³⁹ La *Rubrica del Offici de Teixidors de Llana*, en canvi, presenta una redacció unitària. Ambdues gaudeixen d'un contingut força interessant tant sobre la problemàtica de l'obratge a l'ús en els moments de la redacció com sobre el tipus d'organització de l'ofici.

L'obratge

Un dels trets comuns és el de les constants referències a tota una sèrie de fraus reiteratius que afectaven, per una part, el teixit dels draps i, per altra, el seu adobat. Els més freqüents en el teixit, entre els paraïres, eren els de la mescla de matèries vedades,⁴⁰ fer draps

34. ARM, Còdex 28 (C 28 d'ara al davant), f. 162v-183.

35. ARM, C 28, f. 194v-200.

36. M. BERNAT I ROCA, «L'obratge de la llana i els 'Capítols' del rei Sanxo. Una hipòtesi de treball», *Boletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, tom XLII, núm. 42 (Palma de Mallorca, 1986), ps. 63-77. M. BERNAT I ROCA, *Els «III mesters de la llana»...*, op. cit., tom I, ps. 31-96.

37. A. PONS, *Libre del Mostassaf...*, op. cit., p. XIX.

38. ARM, C 28, f. 162v, 194v i 200v.

39. Aquestes fases es distribueixen de la següent manera: 1a/ capítols 1 al 13, fs. 162v-166; 2a/ capítols 14 al 21, fs. 166-168v; 3a/ capítols 22 al 33, fs. 168v-170; 4a/ capítols 34 al 46, fs. 170-175; 5a/ capítols 47 al 66, fs. 175-182; 6a/ capítols 67 al 70, fs. 182-183.

40. ARM, C 28, f. 166v: cap. 16.

de llanes mesclades,⁴¹ fer *scaig* del drap,⁴² teixir els llistats fora de l'ordinament,⁴³ emprar llanes de qualitat indeguda⁴⁴ o fallar el compte de fils.⁴⁵ En relació amb l'adobat s'enumeren: rebre el drap per aparellar de mà diferent del *senyor del drap* o un missatger seu,⁴⁶ adobar draps mal fets⁴⁷ o fets de les matèries vedades,⁴⁸ donar adob a draps de menys de 16 lligadures,⁴⁹ adobar-los sense senyal d'obra-dor,⁵⁰ fer de l'envers dret⁵¹ o estirar els draps més o menys de 30 alnes.⁵² Entre els teixidors, es troben referències a les pues del pinte,⁵³ no mesclar filasses,⁵⁴ la llargària dels ordidors⁵⁵ o la prohibició d'emprar pintes *goliarts*⁵⁶ entre els principals. Es tracta, amb poques diferències, de la mateixa situació que a 1315 determinà la intervenció reial i la promulgació d'un corpus de *Capítols* per regir l'obra-dor dels draps, perquè

«com ja fos per altres persones començat de fer draps e de aparellar e de teixir en la dita Ciutat, axi per teixidors com per perayres, com per tintorers. E lo dit Senyor Rey anteses aqueyllas que.l dit obratge pertanyen no curassen ordenadament ne per ordre axi com deuen, mas llur voluntat axi per colpa de aqueilles per no saber e mal obrar».

Així s'evidenciava que qualsevol reglamentació existent fins aquell moment no havia aconseguit resoldre la problemàtica dels

41. ARM, C 28, f. 168v: cap. 22.

42. ARM, C 28, f. 173v: cap. 41.

43. ARM, C 28, f. 174: cap. 43.

44. ARM, C 28, f. 177: cap. 52.

45. ARM, C 28, f. 177: cap. 53.

46. ARM, C 28, fs. 162v-163: cap. 2.

47. ARM, C 28, f. 163: cap. 3.

48. ARM, C 28, f. 163v: cap. 5.

49. ARM, C 28, f. 164: cap. 6.

50. ARM, C 28, f. 165: cap. 10.

51. ARM, C 28, f. 169: cap. 25.

52. ARM, C 28, f. 169v: cap. 27.

53. ARM, C 28, fs. 194v-195: cap. 1.

54. ARM, C 28, f. 195: cap. 2.

55. ARM, C 28, f. 195v: cap. 5.

56. ARM, C 28, fs. 196c-197: cap. 9, 10 i 11. El terme *goliart* és equivalent a fraudulent o fals.

fraus en l'obratge «per la qual raho los draps de Mallorca son menys-preats». ⁵⁷

L'organització social

D'acord amb el que es desprèn de la lectura de la *Rubrica dels Pe-rayres* s'ha de creure en l'existència del que es pot denominar una comunitat d'ofici que és designada com a *Honrats Prohomes e Officials del Offici*⁵⁸ i algunes vegades tan sols com a *Prohomes del dit Offici*.⁵⁹ Interessa posar especial esment en el terme *prohome*, de tanta tradició en les terres de cultura catalana. Aquesta figura jurídica té la seva arrel en el reconeixement de les qualitats i capacitats d'aquells homes de pública probitat i solvència que eren requerits en actes i funcions públiques de diversa índole.⁶⁰ A Mallorca se'ls té presents des dels temps més immediats a la conquesta, ja que apareixen anomenats a la *Carta de Franquesa*, amb les atribucions pròpies de la tradició d'aquesta figura.⁶¹ En el cas concret que aquí es tracta encapçalen l'Ofici i el representen, marcant-se l'existència d'almanco dues categories socials en el seu si: els *prohomes*, com a dirigents, i els *oficials*, que configuren les bases. És de notar que el terme *mestre* no apareix esmentat cap vegada en el conjunt dels capítols en estudi i tal volta, i tot tenint en compte documentació posterior, s'hauria de plantejar si s'ha d'identificar *prohome* i *mestre*, ja que el terme *oficial* no sembla que hi pugui fer referència, sinó més aviat al que posteriorment es denominaran *obrers*.⁶²

Si aquesta identificació entre *prohome* i *mestre* és efectiva, s'aplica per ella mateixa l'expressió *prohomens aixi veedors*.⁶³ Ja s'ha

57. ARM, A i G, Caixa 3, Lligall 10, fs. 164-167. A i G, Gremis, Caixa 8, Lligall 21, fs. 30-32.

58. ARM, C 28, f. 162v.

59. ARM, C 28, f. 166: cap. 14; f. 175v: cap. 47; f. 194v.

60. J. Ma. FONT I RIUS, *Estudis sobre drets i institucions locals en la Catalunya medieval* (Barcelona: Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona, 1985), ps. 416-417.

61. R. PIÑA HOMS, *La creación del Derecho...*, op. cit., ps. 162-163, document III: *Carta de Franquesa*, cap. IX, XVII, XXIII, XXV, XXXI, XXXIV i XXXV.

62. M. BERNAT I ROCA, «L'obratge de la llana...», art. cit., p. 74. M. BERNAT I ROCA, *Els «III mesters»...*, op. cit., tom I, ps. 73-75.

63. ARM, C 28, fs. 176v-177: cap. 51.

dit que els *veedors* eren els assessors del *mostassaf* per actuar com a tècnics en els conflictes i és del tot lògic que aquests tècnics es nomenassin d'entre els menestrals més ben qualificats, com se suposa que han d'ésser els *mestres*, especialment aquells que són reconeguts com a *mestre bo e ben sabut*⁶⁴ o *bon e.sufficient e.ben sabent del mes-ter*,⁶⁵ tal com se'ls troba definits a documentació dels segles XIV i XV. En aquests moments finals del segle XIII, tal volta cal identificar aquests *veedors*, sortits d'entre els *prohomes*, amb els *caps dels mesters* que foren cridats a formar part del consell a 1285.

Les funcions dels veedors

Se sap que havien d'actuar com a assessors del *mostassaf* en aquells conflictes específics d'un ofici en qüestió, per tal que aquest oficial reial pogués emetre un judici, tal com queda ben palès en expressions com «veer les dites coses e sobre aquelles donar consell al dit mustasaf com aquell ho deu jutjar e punir»⁶⁶ o «a coneguda dels vehedors com aquells no hajen jurisdicció alguna a jutjar mas solament de veer les dites coses e contrast e donar concell al dit mustaçat».⁶⁷

Això implicava que poguessin realitzar una sèrie d'actuacions que podien oscil·lar entre les qualificables com a inspecció tècnica. És possible tenir una imatge concreta de quines eren aquestes actuacions. En primer lloc, havien de vigilar que no es produïssin frau en els draps mitjançant el control dels menestrals i de la feina que es realitzava en els obradors. Aquests frau s'havien de denunciar i punir en la cort del *mostassaf*.⁶⁸

Aquesta facultat de vigilància i inspecció tenia la seva màxima expressió en la facultat de visitar els obradors o qualsevol altre lloc on es realitzàs qualsevol feina de draperia, per la qual cosa els *veedors*

64. ARM, A i G, Gremis, Caixa 3, Lligall 10, fs. 169-170. A i G, Gremis, Caixa 8, Lligall 21, fs. 33-33v.

65. ARM, A i G, Gremis, Caixa 6, Lligall 6, fs. 25-25v.

66. ARM, C 28, f. 166-166v: cap. 15.

67. ARM, C 28, fs. 167v-168: cap. 20.

68. ARM, C 28, f. 165v: cap. 12.

«puixen entrar en cases e obradors de perayres o de tintorers per veer e saber si algu ha fet o fa algunes coses contra la present ordinació»,⁶⁹

de tal manera que

«ningun perayre no gos vedar, embargar ne contrastar als dits vehedors que no entren en los dits obradors per veer e regoneixer segons es dit».⁷⁰

Aquestes visites, preceptivament, s'havien de realitzar dins d'un termini específic, ja que es fixà clarament que

«els veedors dels perayres dejen anar un dia o dos de la semana per los obradors dels perayres, ço es a saber per regoneixer e veher si trobaran alcun drap o draps que.y haja alcun falliment».⁷¹

Disposicions que els teixidors resumiren pràcticament en un sol capítol:

«En aixi que els dits veedors sien tenguts de sercar los obradors e llochs e les coses damunt dites dos dies en la semana e que null home no gos vedar, contrestar ne embargar als dits veedors de entrar e sercar les dites coses e los dits obradors o llochs».⁷²

Una altra mesura de control era l'obligació que cada teixidor, paire i tintorer es fes el seu *senyal* en el drap, ja que aquest facilitava la identificació de l'infractor.⁷³

Els *veedors* tenien obligació de respondre a les requisitòries dels *mostassafs* en un termini de 48 hores, per això

«si alcun dels dits veedors dels dits officis dins los dos dies appellats per lo dit mustaçaf no vendra davant el a ells donar consell sobre lo dit contrast, lo veedor o veedors de dits perayres, teixidors, tintorers

69. ARM, C 28, fs. 169v-170: cap. 30.

70. ARM, C 28, fs. 165v-166: cap. 13.

71. ARM, C 28, fs. 165v-166: cap. 13.

72. ARM, C 28, f. 196-196v: cap. 7.

73. ARM, C 28, f. 166: cap. 10; f. 169v: cap. 27; f. 196v: cap. 8.

e pilaters, cascun encarrega en pena de cinchs sous per quantes vegades contrafara e que lo mustaçaf puixa appellar alguns prohomens de aquell offici ab consell dels quals jutge e determine la qüestió». ⁷⁴

Com s'ha vist fins aquí, es pot suposar que en un primer estadi la vigilància de les manufactures pogués estar sota l'autoritat del *veguer*. Això era motivat pel fet que els fraus en la producció suposaven un delictes de tipus civil sotmès a la reclamació d'indemnitzacions i, per tant, entrava dins de la seva jurisdicció. Amb el temps aquesta vigilància passà a la del *mostassaf*, que, si bé era un altre oficial reial, en aquest camp aplicava determinades disposicions dels *Jurats*, malgrat el seu caràcter municipal.

CONCLUSIONS

Amb la finalització de la intervenció municipal en l'ordinació dels oficis, aquest paper de control i vigilància de la producció per part del *mostassaf* desaparegué. En els tèxtils sembla que es limità a aspectes puntuals com el control del pes de certes matèries com la llana. ⁷⁵ El fet és que amb la redacció dels *Capitols per L'obratge dels draps de llana* de 1315, la figura dels *veedors* desaparegué del si dels oficis. En canvi, sorgí la dels *sobreposats*, un càrrec de responsabilitat al qual sols podien accedir els *mestres* bons coneixedors del seu *mester*. S'havien d'ocupar tant d'aspectes socials i tècnics com de qüestions econòmiques, però primordialment tenien una funció policial, ja que actuaven com a inspectors dins de l'ofici tenint cura de l'aplicació de l'ordenament, ⁷⁶ tot heretant les funcions de cerca i inspecció dels *veedors* i en les mateixes condicions que aquells, però sumant-hi la potestat de castigar la majoria de les infraccions per ells mateixos, sense intervenció de cap oficial extern, ni reial ni municipal.

Amb tot, a les *Ordinacions per L'obratge dels draps de llana* de 1315, s'hi localitzen algunes intervencions residuals del *veguer*. Per exemple, l'elecció dels *sobreposats* s'havia de fer amb el seu consen-

74. ARM, C 28, f. 168-168v: cap. 21.

75. A. PONS, *Libre del Mostassaf...*, op. cit., ps. 93-94: *Capitols dels Laners*.

76. M. BERNAT I ROCA, «L'obratge de la llana...», art. cit., ps. 73-74. M. BERNAT I ROCA, *Els «III mesters de la llana...»*, op. cit., tom I, ps. 72-73; tom II, ps. 327-337.

timent⁷⁷ i cal destacar la seva presència en l'execució de certes sancions en què sí que s'acudia a la seva cort per reforçar l'actuació dels sobreposats a l'hora d'executar les penes que s'havien imposat.⁷⁸

Per finalitzar, sols es pot dir que entre 1230 i 1315 es produeix una constant i progressiva organització dels menestrals en la qual és factible detectar tres fases importants que, provisionalment, es poden fixar de la següent manera:

Un primer període de forta dependència reial. Recordi's quina fou la postura que Jaume I (mort el 1276) va sostenir enfront de les associacions de menestrals, a les quals s'oposà dràsticament, fins al punt que a València prohibí la seva existència sota pena de mort.⁷⁹ Aquestes restriccions foren seguides per Jaume II d'Aragó en aquest regne i també pels reis de Castella.⁸⁰ Aquesta postura contrasta amb la tolerància d'un determinat tipus d'organització directament controlada pel poder reial mitjançant el *veguer* i que es donà a les terres catalanes. Això explicaria fets com que, el 1249, Jaume I col·locàs davall de la seva protecció tots els oficis de Perpinyà⁸¹ o que el 1257, amb motiu de la creació del Consell de Barcelona, autoritzàs la presència de 82 menestrals entre els 200 consellers que l'havien d'integrar.⁸²

El segon període bé podria coincidir amb el regnat de Jaume II de Mallorca (1276-1311). Un monarca que, almanco en els darrers anys, es revelaria com a bon estadista i que, entre altres activitats, impulsaria *l'obratge de les lanes e draps*, interès que tendria la seva màxima expressió en la vinguda de mestre Bindo de Perpinyà que, l'any 1303, fou recomanat pel rei mateix als jurats de Mallorca per tal que vengués a l'illa per «fer robes aquí i donar llana per filar».⁸³

77. ARM, A i G, Gremis, Caixa 10, Lligall 21, fs. 30-59: [e].

78. ARM, A i G, Caixa 10, Lligall 21, fs. 30-59v: cap. 13, 25, 45, 72, 84, 146, 148, 149 i 152.

79. L. TRAMOYERES BLASCO, *Instituciones gremiales; su origen y organización en Valencia* (València, 1889), p. 42.

80. A. RUMEU DE ARMAS, *Historia de la Previsión...*, op. cit., p. 56.

81. Philippe WOLFF, «Deux centres catalans au Moyen Age: Barcelone et Perpignan», *Medievalia*, núm. 2, *Estudios dedicados al Prof. Federico Udina i Martorell* (1987), p. 120.

82. Pierre BONNASSIE, *La organización del trabajo en Barcelona a fines del S. XV* (Barcelona: Universidad de Barcelona / Instituto de Historia Medieval, 1975), p. 13.

83. A. SANTAMARÍA, *El Reino de Mallorca...*, op. cit., p. 55. F. SEVILLANO COLOM, «La artesanía de la lana...», art. cit., p. 158.

El cert és que les organitzacions de menestrals havien assolit prou força per situar els seus *caps* dins el cos de consellers en el decurs dels fets de 1285-1291. Seria un període d'intervenció municipal mitjançant el *mostassaf* i a ell pertanyerien les *Rubriques* aquí presentades. Podria tenir un cert paral·lel amb el que succeiria a Barcelona entre els anys 1308 i 1317, dates en què es promulgaren les anomenades *Ordinacions Velles*.⁸⁴

El tercer període coincidiria amb el breu regnat de Sanxo de Mallorca (1311-1324), que va tenir com un dels objectius més importants reforçar el comerç, per al qual en aquella època els articles tèxtils eren tan rellevants. Un aspecte que degué ésser prou tingut en compte per un rei que, fins i tot, actuà com un comerciant més, exposant els seus cabals i establint la seva pròpia flota mercantil.⁸⁵ La intervenció reial en l'organització de certs oficis consagraria la definitiva personalitat no sols d'aquests, sinó de tot el conjunt; resta per veure quins foren els trets evolutius d'uns i altres.

MARGALIDA BERNAT I ROCA
Societat Arqueològica Lul·liana

84. Manuel RIU RIU, «Aportación a la organización gremial de la industria textil catalana en el siglo XIV», *VII Congreso de Historia de la Corona de Aragón* (Barcelona, 1962), ps. 547-559.

85. R. PIÑA HOMS, *Els Reis de la Casa de Mallorca*, «Biografies de Mallorquins», núm. 1 (Palma de Mallorca: Ajuntament de Palma, 1982), p. 53. J. SASTRE MOLL, *Economía y sociedad del Reino de Mallorca en el primer tercio del S. XIV*, «Trabajos del Museo de Mallorca», núm. 40 (Palma de Mallorca, 1986).

El caràcter itinerant dels artesans de la pedra als segles XIV i XV a Lleida, causa de la manca de consolidació gremial?

L'ORGANITZACIÓ DEL TREBALL A L'OFICI DE PIQUER: JERARQUIA I ESTRUCTURACIÓ

Malgrat l'existència d'un esquema organitzatiu en l'àmbit laboral de l'ofici de piquer, l'organització jeràrquica d'aquest ofici no és tan simple com la coneguda divisió mestre, oficial i aprenent que alguns historiadors ens proposen recolzant-se en el paper del gremi com a entitat organitzadora i inspectora de la producció. Aquesta organització jeràrquica, que és comuna a la totalitat d'oficis, sorgeix segons Y. Barel a partir del segle XIV. Barel basa el seu parer en el fet que és a partir d'aquest moment quan apareix la denominació de "company" i és en el segle següent quan aquesta es consolida i quan la denominació de "mestre" acompanya per primera vegada el nom del menestral en qüestió.¹

Ben lluny de la clàssica proposta mestre-oficial-aprenent² és la realitat que, si més no, ens trobem a Lleida durant la segona meitat del segle XIV i durant tot el segle XV, la qual també s'ha constatat en altres indrets. Aquesta situació ha estat resolta per alguns historiadors amb l'adopció d'un esquema més general que diferencia entre

1. Y. BAREL, *La ciudad medieval. Sistema social-sistema urbano*, col. «Hombre-sociedad-ciudad» (Madrid: Instituto de Estudios de Administración Local, 1981), ps. 632-634.

2. Salrach estableix uns trets diferenciadors entre els mestres i els oficials: tenir un taller en propietat i haver passat un examen en el cas dels primers, i treballar a sou del mestre en el cas dels segons. Josep Ma. SALRACH i Eulàlia DURAN, *Història dels Països Catalans*, tom I (Barcelona: EDHASA, 1982), ps. 587- 588.

obers especialitzats i obrers no especialitzats.³ Dissemblança que al nostre entendre és massa simplista ja que oblida l'existència dels oficials.

Les dificultats a establir quins eren els límits entre cadascuna de les categories en què estaven dividits jeràrquicament els treballadors del món de la construcció estan causades fonamentalment per la gran varietat de denominacions que els operaris rebien.⁴

En la documentació sobre la construcció de la Seu Vella de Lleida trobem que entre els anys 1361 i 1500 els treballadors que hi van participar són anomenats en relació amb la categoria laboral a la qual pertanyien, com ara: mestre, jornaler, obrer, companyó, company, menestral, moço, mocet, macip, fadrí, jove, deixeble, manobrer, peó, home, home de plaça, manobre de plaça i home de ribera. Altres vegades s'indica que el treballador en qüestió *està amb o és de*.⁵

D'aquest ampli ventall de qualificatius els únics que podem situar directament sense cap tipus de dificultat dins l'estructura jeràrquica laboral, exceptuant els mestres, són aquells que se situarien en l'últim escalafó. Homes que feien tot tipus de feines, que no gaudien

3. G. Pinto, malgrat que en un principi diferenciï entre tres categories, oblidant l'oficial, manifesta l'existència de diferències internes que resol fent una divisió més general: mestre especialitzat i mestre no especialitzat. La mateixa que fa D. Menjot, en establir les dues categories: mestre o obrer especialitzat i obrers no especialitzats, entre els quals inclou els aprenents i ajudants ocasionals. Vegeu G. PINTO, «L'organizzazione del lavoro nei canteri edili (italo centro-settentrionale)», *El mondo del lavoro nell'Italia dei secoli XII-XV. Convegno Internazionale 10° Pistoia, 1981* (Pistoia, 1984), ps. 72-75, i D. MENJOT, «Los trabajos de la construcción en 1400: primeros enfoques», *Miscelánea Medieval Murciana VI* (Múrcia, 1980), p. 25.

4. Referent a aquesta qüestió, S. Doñate agrupa dins la categoria d'obers els paletes, peons i manobres. Si bé considera que un manobre era un paleta que no era un mestre. P. Bonnassie inclou dins la categoria d'obers els joves, obrers, macips, mosos, manobres i bergants; malgrat que identifica el jove com a oficial i el bergant com a peó. S. DOÑATE, *Salarios y precios durante la segunda mitad del siglo XIV. Separata de VII Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, vol. 2, 1962 (Vila-real: Ayuntamiento de Villareal, 1970), ps. 425 i 438. Pierre BONNASSIE, *La organización del trabajo en Barcelona a finales del siglo XV* (Barcelona: Universitat de Barcelona / Instituto de Historia Medieval, 1975), p. 87. Vegeu també Joaquín YARZA, «Artista-artesano en el gótico catalán», *LAMBARD, Estudios d'art medieval/amics de l'Art Romànic*, vol. III (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1987), ps. 167-168, i J. GIMPEL, *Les bâtisseurs de cathédrales. Le temps qui court* (Carcí: Impremière Tardi, 1973), p. 71.

5. Vegem un exemple: «Pere, de mestre Bertran de la Borda».

d'uns coneixements específics i que rebien els noms de manobrer, peó, home de plaça, home de ribera o simplement home.

Grans dificultats tenim en canvi a l'hora de situar jeràrquicament la resta de denominacions, ja que tant la feina que feien els treballadors com el nom que rebien s'entrecreuen en més d'una ocasió.

Pel que fa als mestres, la majoria de vegades la documentació solament fa referència a l'ofici de piquer i no esmenta si el menestral en qüestió és un mestre o no. Circumstància que referma els supòsits de J. Yarza i J. Gimpel⁶ que per als menestrals de l'Edat Mitjana la precisió en la denominació dels treballadors no tenia gaire importància. En alguns casos *mestre* no significa més que la capacitat de fer l'ofici ben fet, d'haver arribat a uns coneixements màxims, la capacitat organitzativa d'una obra en concret. En d'altres, en canvi, s'utilitza per diferenciar els menestrals d'aquells que fan un treball no especialitzat.⁷

Quant als oficials la situació és molt complicada. Bonnassie els identifica amb els *joves*, que nosaltres creiem sinònim d'aprenents. Tampoc no podem identificar els oficials amb el terme *companyó*. La majoria de vegades la documentació només fa referència a un determinat mestre i «son companyó».⁸ En alguns casos, el companyó cobra un xic menys que el mestre i en altres cobren el salari en conjunt. Aquests dos fets ens inviten a opinar que el companyó podria ser un subordinat del mestre. Però en canvi en altres ocasions el significat d'aquest mot s'identifica més amb el que avui coneixem per *company*, sense haver-hi cap tipus de subordinació.⁹

Pel que fa als aprenents, la gran varietat de qualificacions ja ens indica l'existència de molts tipus de relacions, i això es complica encara més quan el mosso ho és del mestre d'obra ja que alguns d'ells demostren tenir una gran destresa en l'art de la pedra. De fet en molts casos s'indica que són piquers.

6. *Vid.* nota 3.

7. Vegem un exemple: «Item dilluns a IX del dit mes en l'endemà de nostra dona pagui als dits mestres» (...), «Item pagui als manobres dits» ...

8. Per exemple: «mestre Carlí i dos companyons»; «el mestre de la Seu que vingué novell i son companyó; Morelló i son companyó».

9. «Guillem lo gaschó e sos companyons per apartar les loses e pedres. Melanda, bastaix e sos companyons. Pere del Molí, manobrer i son companyó. Salvador Fullater, piquer i son companyó, moço den Bernat Bernat Fullater (...) per tallar cairons en la pedrera de la Cogullada per preu de V diners el cairó».

Els mestres d'obra

El mestre d'obra era el responsable tècnic de la construcció de la Seu. La seva comesa era àmplia i variada, contràriament a la situació dels mestres d'obra del final del segle XIII, que no participaven manualment en les obres de construcció.¹⁰

Una part important de la seva tasca consistia en la direcció de les obres que prèviament havia projectat. Una segona ocupació era la de provisor de l'obra similar al paper d'intendent que tenien al segle XIV els mestres d'obra de les catedrals franceses.¹¹ Un tercer vessant de la seva feina era la d'executor manual de l'obra: escultor i paleta.

A més de les esmentades obligacions participava en tota mena de treballs que es realitzaven a la Seu. Els seus coneixements havien de ser amplis, especialment en els sectors de la pedra i la fusta, que són els dos elements bàsics de la construcció medieval, i útils no solament en l'edificació mateix de la fàbrica sinó també en la totalitat d'empreses que s'hi realitzaven.

Els piquers

De la totalitat de menestrals que participaren en l'edificació de la Seu Vella, el grup més abundós fou el d'aquells artesans que treballaven la pedra: piquers i picapedrers. Dos mots que, al nostre entendre, significaven el mateix, malgrat que desigualment utilitzats.¹²

La feina dels piquers i picapedrers es desenvolupava en tres indrets ben diferenciats: la pedrera, la llotja i l'indret precís de la Seu on en cada moment es treballava.

A la pedrera es traslladaven els piquers i picapedrers per obtenir la pedra necessària per bastir la catedral. La feina que normalment hi realitzaven era arrencar la pedra de la roca, encara que en ocasions, per estalviar temps i diners, també la tallaven allí mateix d'acord amb les mides i les formes que prèviament havia establert

10. J. GIMPEL, *Les bâtisseurs...*, op. cit., p. 13.

11. Pierre du COLOMBIER, *Les Chantiers des Cathédrales. Ouvriers-Architectes-Sculpteurs* (París: Editions A&J Picard, 1973, 2a ed.), p. 61 i ss.

12. Durant el període 1361-1500 en els llibres d'obra de la Seu Vella trobem vuit picapedrers enfront de 212 piquers.

el mestre d'obra. Aquesta tasca, però, s'acostumava a realitzar a la llotja.¹³

A més de treballar la pedra, els piquers i picapedrers feien tot tipus de treballs: derrocar arcs, desparedar, fer solaments, fer fosses, reparar terrats, posar morter, adobar camins, adobar ponts, enllosar, tancar finestres, amarrar pedra, paredar... Uns, més relacionats amb el treball de la pedra, d'altres, propis dels paletes i, fins i tot, alguns que acostumaven a fer els manobres. Però tots els menestrals s'anomenaven per igual piquers o picapedrers, fessin la feina que fessin. Àdhuc aquells que per la tasca que feien es poden considerar escultors s'anomenaven sempre *piquers*.¹⁴ A diferència del que succeïa en altres indrets d'Europa, com és el cas d'Anglaterra, on es diferenciava clarament els *setters*, *wallers* i *levers*, que feien les feines pròpies dels paletes, dels *hawers* que treballaven exclusivament la pedra.¹⁵ O bé el de Bourges, on es diferenciava el *maçon*, equivalent a paleta, dels *tailleurs de pierre*.¹⁶

Els subordinats dels mestres

Malgrat que hom consideri que a partir de la segona meitat del segle XIV l'aprenentatge era una condició prèvia a l'accés a la categoria de mestre, la realitat és que el nombre d'aprenents que tenim documentat és molt reduït. Menys són, encara, els oficials que acompanyaven els mestres que acudien a la Seu Vella. Únicament els mestres d'obra acostumaven a tenir aprenents.

La responsabilitat i les característiques específiques que comportava el càrrec de mestre d'obra fa que el conjunt de subordinats que

13. Segons Jacobs era una dependència llarga i d'una planta amb compartiments per menjar, dormir, desgastar pedres i guardar eines; era important per als paletes i piquers per dos motius: primer perquè protegia llurs pertinences del robatori i de les inclemències del temps i segon perquè els ofería un lloc propi on podien reunir-se amb els companys. D. JACOBS, *Los constructores de catedrales de la Edad Media* (Barcelona: ed. Timun-Mas, 1974), ps. 57-58.

14. Aquesta ambigüitat del terme 'piquer' s'observa també a les obres de la catedral de Tortosa. M. V. ALMUNI, *La construcció de la Seu de Tortosa segons els llibres de l'obra (1345-1441), dels preparatius a la consagració de l'altar major*, tesi de llicenciatura (Universitat de Barcelona, gener del 1987), p. 281.

15. G. A. J. HODGETT, *A Social and Economic History of Medieval Europe* (Londres: Methuen and Ltd., 1972), p. 134.

16. J. GIMPEL, *Les bâtisseurs...*, op. cit., p. 134.

aquests tenien fos molt heterogeni, igual com les relacions existents entre aquells i els seus mestres. Recordem que la terminologia emprada per designar els subordinats era molt àmplia i que una mateixa denominació podia significar realitats molt diverses, ja que la relació entre el mestre d'obra i el seu ajudant variava segons el mestre en qüestió. Un element que ens orienta sobre el tipus de relació entre mestre i subordinat és el salari que aquest cobrava. Sembla que aquells mestres d'obra que rebien els salaris dels seus subordinats tenien un lligam més estret amb aquests que els mestres d'obra que no el cobraven.

S'observa també que durant el segle XIV la relació entre els maçons i els seus mestres era molt més estreta que en el segle següent, fins al punt que era el mestre d'obra mateix qui s'encarregava de pagar als seus ajudants el salari que els corresponia.

El conjunt força heterogeni dels subordinats dels mestres d'obra, el podem agrupar en les «categories» següents:

1. Noiets que es limitaven a facilitar la feina al mestre d'obra transportant eines o realitzant tasques similars.
2. Joves que aprenen l'ofici començant per les coses més bàsiques però participant en l'obra.
3. Piquers que ja han assolit la categoria de mestres però que es posaven a treballar amb un mestre d'obra per millorar la seva tècnica i alhora per adquirir un cert prestigi en treballar amb un mestre d'obra conegut.

Contràriament, els piquers i picapedrers no acostumaven a portar ajudants.¹⁷

L'ASSISTÈNCIA DELS PIQUERS A L'OBRA I LA SEVA PROCEDÈNCIA

D'entre tots els menestrals que participaren en les obres de la Seu Vella, els piquers ocupen una posició preponderant tant pel nombre de menestrals que hi acudien com pels dies que hi treballaven. Entre els anys 1361 i 1500 tenim documentada la participació d'un total de 220 piquers. D'aquests, el 66% hi participaren un únic any, el 14% ho feren durant dos anys, el 10% durant tres anys, el 5% durant quatre anys, l'1% durant sis anys i la resta ho feren per espai de nou a quinze anys. És a dir, que el 95% dels piquers que treballaren a la Seu Vella ho feren per espai d'un a quatre anys.

17. Excepcionalment ho feren de manera esporàdica deu piquers d'un total de 220.

Malauradament desconeixem d'on procedia la majoria de piquers que participaren en la construcció de la Seu Vella. Dels 44 piquers dels quals coneixem la procedència 16 residien habitualment a Lleida. La resta, un conjunt de 29, procedia de fora vila, dels quals 15 eren biscaïns, set de francesos, un de castellà i els sis restants eren de poblacions properes a la ciutat.

A més, entre els anys 1460 i 1478 trobem documentades en diverses ocasions certes notes on s'indica que treballaven en l'obra alguns piquers biscaïns sense especificar-ne la identitat. Aquesta presència de piquers biscaïns en terres catalanes no es limità exclusivament a Lleida ja que F. Fité també els documenta a Àger l'any 1457.¹⁸ D'altra banda, igualment documentem la presència de piquers de la Seu Vella en obres realitzades en altres indrets.¹⁹

De totes les dades que acabem de donar es desprèn que el món de la construcció es caracteritzava per una gran mobilitat dels seus components.

És probablement aquesta circumstància la que impedeix la continuïtat de l'ofici de piquer en els membres d'una mateixa família²⁰ i la que dificulta que a l'ofici de piquer s'esdevingui el desenvolupament d'una sòlida organització jeràrquica mestre-oficial-aprenent.

Aquesta manca de consolidació social és el que permet, segurament, que un esclau gràcies a la seva destresa d'escultor passi a assolir el càrrec de mestre d'obra, com fou el cas de Jordi Safont.²¹ Fet que demostra l'existència d'una certa mobilitat entre els diversos grups socials.

CATERINA ARGILÉS I ALUJA
Institut d'Estudis Ilerdencs

18. F. FITÉ, *Reculls d'història de la Vall d'Àger. Període antic i medieval* (Àger: Centre d'Estudis de la Vall d'Àger, 198), p. 369.

19. Aquest és el cas de Pere d'Albesa, piquer que treballà en les obres de la Seu Vella els anys 1397, 1400 i 1404, i el mateix any 1404 en les obres que es van realitzar al molí de Llendir. També el de Pere Lena i Joan Mateu, que l'any 1363 treballaven en els sepulcres reials de Poblet; vegeu Agustí ALTISENT, *Història de Poblet* (l'Espuga de Francolí: Abadia de Poblet, 1974), p. 272.

20. Segons la documentació dels llibres d'obra, no es pot deduir que l'ofici de piquer passés de pares a fills. D'un total de 220 piquers tan sols tenim proves d'una relació filial en cinc casos i únicament sabem amb certesa que dos dels piquers eren germans.

21. C. ARGILÉS, *Preus i salaris a la Lleida dels segles XIV i XV segons els llibres d'obra de la Seu*, tesi doctoral (Universitat de Lleida, 1993).

Economies d'escala i corporacions preindustrials: conflictes gremials per la captació d'oficis

Dins d'un context preindustrial, tot creixement econòmic fonamentat en el sector secundari es manifesta per l'increment de l'especialització productiva, és a dir, per un augment del nombre d'oficis. El ferrer de l'aldea rural podia fer habitualment des d'un pot per a cuinar a una ferradura, passant per les eines de conreu. Encara que, molt probablement, dedicava bona part del seu temps de treball a la reparació dels vells estris heretats dels avis. Ara bé, aquest mateix ferrer, a la ciutat, esdevindrà *menescal*, *armuser*, manyà, calderer, colteller, espaser, daguer, lloriguer o, fins i tot, bombarder. Aquests artesans urbans, tot i pertànyer a un mateix «domini productiu», relacionat, en aquest cas, amb el foc i els metalls, sofriran, doncs, una segona especialització d'acord amb les característiques de la demanda.

Una demanda estabilitzada a l'alça en béns la producció dels quals requereix una qualificació específica motivarà una multiplicació dels professionals exercitats en la seua elaboració. Aquests, havent invertit bona part de la seua vida a adquirir aqueixa destresa, sentiran ben prompte la necessitat de defensar la seua identitat professional. Sentiran, doncs, la necessitat d'institucionalitzar la seua especialització professional com a instrument de defensa dels seus peculiars interessos materials. Aleshores, tendiran a marcar taxativament les fronteres envers l'ofici titular del domini productiu. Altres demandes, estabilitzades a baix nivell o fluctuants, també possibilitaran l'existència independent d'aquests col·lectius, però sota certes condicions. Si els seus membres volien procedir a la seua diferenciació institucional havien, necessàriament, de federar-se amb altres grups en la mateixa situació. La seua base professional era massa estreta per a assegurar la seua autonomia corporativa. I no tant pel nombre d'integrants, sinó per la seua característica promiss-

cuïtat laboral: mai no podran viure exclusivament del fruit de la seua especialització productiva.

Demandes intrínsecament inestables no tindran aquestes conseqüències. Dificilment trobareu a l'Edat Mitjana, en l'Europa occidental, un ofici de bombarders, rellotgers o *acunçadors* de diamants i altres joies. Aquests menestrals no només no podien somniar a col·legiar-se, no arribaven ni tan sols a arrelar socialment i geogràfica. Aquests són homes com ara «Petre Vetxo, maestre de fer rellotges de la ciutat de València», presumiblement italià, el qual fabricà 40 colobrines per al castell de Xàtiva entre novembre i desembre de 1439,¹ o «Luys, acunçador de pedres fines del reyalme de França»,² contractat per Alfons el Magnànim per a tallar diamants en 1426. No són aquests artesans ambulants els que centraran la nostra atenció. Nosaltres volem copsar la conflictivitat social inherent als processos d'especialització artesanal els quals sí que tenen impacte a nivell local, dins el procés d'adequació de l'organització gremial a l'estructura productiva.

L'aparentment caòtic món del conflicte socioprofessional que es troba en les abundants fonts judicials valencianes esdevé intel·ligible dins els paràmetres exposats. Centrarem la nostra recerca en el fons de la Governació custodiat a l'Arxiu del Regne de València, particularment la sèrie *Litium* (plets).³ Una font negligida, potser pel menyspreu que actualment pateixen les fonts institucionals en confondre's allò jurídic amb allò normatiu, quan estatuts, ordinations o privilegis són únicament una part de l'univers jurídic. D'acord amb molts autors, les normatives representarien o bé formes fossilitzades sense cap contingut, o bé projectes allunyats de la realitat: sempre des de la perspectiva del divorci entre legislació i pràctica artesa-

1. No era ciutadà de València perquè en un altre indret és citat com a «comorant en la ciutat de València». Tant el seu cognom (potser Vecchio) com la seua no declarada especialitat productiva (*colobrines*, una innovació militar de l'època en què Alfons el Magnànim es troba a Itàlia pugnand per Nàpols), però, sobretot, el seu nom («Petro», que seria transcripció de Pietro) fa pensar en la seua procedència italiana. Arxiu del Regne de València (ARV), *Mestre Racional*, 54, fs. 55v, 312r i 315v.

2. ARV, *Mestre Racional*, 8.756, f. 76r (agost de 1426). Deu tractar-se de «Luys de Boytranz, natural d'Alemanya», també citat com «mestre Luys de Boitraux, acunçador de pedres fines, en altra manera appel·lat lapidari»: ARV, *Mestre Racional*, 8.769, fs. 128v-129r (octubre de 1427), i 8.765, f. 90r (agost de 1426), respectivament.

3. A hores d'ara, hem buidat la totalitat dels plets i les notícies referides a la conflictivitat gremial i el món del treball d'aquesta sèrie des de 1387 fins a 1458, any de la mort d'Alfons el Magnànim, i preparem el seu estudi i edició.

nal.⁴ Tanmateix les fonts judicials representen precisament el punt d'inserció entre aquests dos àmbits i qüestionen la pretesa irrellevància del factor institucional. Fonts eminentment dinàmiques ens permeten contemplar els processos de construcció social de la normativa i, tot seguit, els efectes de la seua aplicació sobre el teixit social. El creixement econòmic motivarà, com al·ludíem, un augment de la divisió tècnica del treball, amb processos paral·lels de reestructuració i de redefinició dels oficis reconeguts.⁵ Això no es farà sense resistències. L'estudi d'aquestes permet evidenciar la connexió existent entre forces de mercat i fesomia del conflicte. Caldrà introduir-hi distincions, d'acord amb els sectors i les característiques de la demanda.

1. De vegades, la moda tenia un gran impacte en el món dels oficis. La introducció de nous productes que assolien elevats i sostinguts nivells de demanda feia trontollar l'edifici gremial i produïa grans escissions i redefinicions dels equilibris de poder en el si dels oficis. A València, un dels oficis més antics i potents era, d'ençà de la conquesta, el dels sabaters.⁶ Al seu si hi havia un grup especialit-

4. Així mentre que, per exemple, Paulino Iradiel pensa que, en haver-se escrit la història de l'organització del treball urbà bàsicament a partir dels estatuts de les corporacions, no s'ha obtingut més que «una imagen estática, demasiado coherente y articulada, de la actividad laboral», altres autors com ara Coral Cuadrada mostren una visió diferent, ja que «les ordinacions ens transmeten una gran ductilitat, sense representar un fre o un bloqueig, sinó una constant adaptació a les conjuntures canviants». Cf. Paulino IRADIEL, «Corporaciones de oficio, acción política y sociedad civil en Valencia», *Cofradías, gremios y solidaridades en la Europa medieval. XIX Semana de Estudios Medievales, Estella, 20 a 24 de julio de 1992* (Pamplona: Gobierno de Navarra, 1993), p. 273; Coral CUADRADA, «La producció de draps de llana a la Catalunya Baixmedieval», *La manufactura urbana i els menestrals. IX Jornades d'Estudis Històrics Locals, Palma, 21-23 de novembre de 1990* (Palma de Mallorca, 1991), p. 64.

5. La relació entre increment de la divisió del treball i l'increment del nombre d'oficis és ben coneguda. Dins la conjuntura europea, cf. Michel MOLLAT, *La época del artesanado (siglos V-XVIII)*, a L. H. PARIAS, *Historia general del trabajo* (Barcelona, 1965), vol. II, ps. 214 i ss. Per al cas valencià, cf. Paulino IRADIEL, «Corporaciones de oficio...», art. cit., ps. 253-284.

6. De fet al *Llibre del Repartiment* es fa menció al barri i al carrer de la sabateria: cf. Antoni FERRANDO (ed. i dir.), *Llibre del Repartiment de València* (València, 1979), assentaments 1.217 i 1.727, corresponents als anys 1239 i 1243 respectivament. Quant al seu nombre, en 1347 n'hi havia, segons els registres dels menestrals que juraren la Unió, 335: cf. Mateu RODRIGO LIZONDO, *La Unión valenciana (1347-1348). Una revuelta ciudadana contra el autoritarismo real*, tesi doctoral inèdita (València, 1987), tom I, ps. 212 i ss., *apud* Paulino IRADIEL, «Corporaciones de oficio...», art. cit., p. 269.

zat en la confecció d'un tipus molt peculiar de calçat, els tapins. Quan aquests es varen posar de moda, al llarg del segle XIV, els tapiners es multiplicaren fins al punt de trencar els lligams amb la resta de sabaters i construir la seua pròpia corporació, i així en 1392 obtingueren del rei Joan II privilegi de constitució d'almoïna.⁷ Els sabaters no es resignaren al canvi de l'*statu quo* i el procés resultà molt conflictiu, no esgotant-se malgrat acords puntuals com ara la concòrdia de 1486, fins que al segle XVI desaparegué l'ofici dels tapiners en canviar la moda del calçat.⁸ La perdurabilitat del conflicte dóna idea de la magnitud d'ambdós contendents.

La segregació dels tapiners fou un procés relativament ràpid. En altres oficis els fenòmens d'escissió foren molt més costosos i complexos, i donaren lloc a interessants recomposicions del seu equilibri intern. L'evolució diferencial de la demanda del producte de les seues especialitats constitutives motivarà l'increment del poder d'unes en detriment de les altres. Un plet desplegat davant la cort de la Governació en 1438 ens permet fer un minuciós seguiment d'un procés d'aquest tipus que afectà els teixidors de la ciutat de València,⁹ enfrontant els teixidors de teler ample amb els de teler estret, les dues branques que estructuraven des del punt de vista tècnic aquest ofici. Després de la conquesta,

«los primers prohòmens mestres teixidors qui foren poblats en la dita ciutat foren los mestres teixidors de obra streta, ço és, de lli e de lana

7. El 4 de juny de 1421 els majorals de l'almoïna dels tapiners de València comparegueren davant la cort de la Governació del regne per donar a conèixer que «per privilegi e concessió real del molt alt senyor en Johan, de alta recordació, dat en la dita ciutat a XV dies de deembre de l'any de la nativitat de Nostre Senyor MCCCLXXXII sia promès e atorgat que-ls majorals de la dita almoïna, ab aquells o major part de aquells qui són de la mateixa almoïna, se puxen congregar e fer qualssevol provisions e ordinacions lícites, justes e honestes, a coneguda e ab consentiment e ferma del portantveus de governador o de son lochtinent»: ARV, *Governació*, 4.306 (*Manaments i Empares*, 1405), s. f.

8. Luis TRAMOYERES BLASCO, *Instituciones gremiales. Su origen y organización en Valencia* (València, 1889 - ed. facsímil de 1979), ps. 80-81 i 300; Miguel GUAL CAMARENA, «Concordia entre los gremios de zapateros y chapineros de Valencia (1486)», *Saitabi*, núm. XI (València, 1952-53), ps. 134-144; Leopoldo PILES ROS, *Estudios sobre el gremio de zapateros* (València, 1959), ps. 113-114.

9. «Dels teixidors de lli»: ARV, *Governació*, 2.262 (*Litium* 1438), mà 2a, f. 35; 2.263, mà 14a, f. 25r i 36r-48v, mà 15a, f. 1r-6r.

e altra roba streta e brunateria, e altres teixidors no y havia, ni eren coneguts en la present ciutat»,

i es constituïren en ofici l'any 1283, arran de la política de consolidació dels oficis mampresa per Pere el Gran; fins gairebé setanta anys després de la conquesta no s'hi instal·laren els teixidors de tel·ler ample.¹⁰ Aquests s'integraren en les institucions reconegudes als teixidors d'obra estreta:

«haüts los dits privilegis e altres gràcies e concessions per los dits prohòmens mestres teixidors de drap de brunateria e de obra streta al dit ofici, almoyna e confraria, enaprés los dits teixidors de drap ample pregaren als dits prohòmens mestres teixidors que ls acollissen en la dita almoyna e confraria... e per les dites pregàries los dits prohòmens mestres teixidors de drap de lli e d'obra streta acolliren los dits teixidors de drap ample».

Ara bé, la mateixa evolució de la demanda de draps que havia portat la implantació dels nous telers féu que, finalment, els teixidors que els feien servir ultrapassaren en nombre els d'obra estreta, bé per immigració o bé per reconversió dels obradors cap al nou tipus de producció.¹¹ Els nouvinguts anaren guanyant posicions dins la

10. «E axís mostra per los libres del mustaçaf de la Sala de València, com los dits prohòmens mestres teixidors de lli e d'obra streta començaren en l'any MCCLXXXIII, e los teixidors de lana e obra ampla principiaren ésser poblats en la dita ciutat l'any MCCCXI. E axí appar per los dits libres originals del dit ofici de mustaçaf.»

11. Salvador Faura, testimoni que comptava amb 83 anys, afirmava que ell «veu en la present ciutat de València... que en lo dit temps no y havia... teixidors de llana d'obra ampla sinó en Guillem Laurador, qui era vengut de Perpinyà, e en Bachs, e en Pere Tallants, los quals texien setzenes, ternes e dehuytènes, e pus, ell dit testimoni no n.i coneix, salvu que l dit son amo texia dels dits setzens, ternes e dehuytènes, e cordellats amples de IX palms, e per ço com en lo dit temps guanyaven més en lana d'obra ampla que no en la streta se donaven en la obra ampla». Aquest procés es troba dins de la tendència general al litoral català de substitució d'importacions desencadenada per la crisi de la draperia flamenca i per l'elevació aranzelària que afectà la draperia occitana, i que motivà el desenvolupament de la draperia barcelonina des de començaments del segle XIV, com assenyalen Antoni RIERA i Gaspar FELIU al seu estudi sobre la draperia catalana, a Jaume SOBREQÜES (dir.), *Història de Barcelona. III. La ciutat consolidada* (Barcelona, 1993), ps. 155-164. Aquesta tendència també ha estat constatada per a València, per l'arribada d'artesans ultrapiirinencs al llarg del XIV, per Agustín RUBIO VELA, «El segle XIV», a Ernest BELENGUER (dir.), *Història del País Valencià. II. De la Conquesta a la federació hispànica* (Barcelona, 1989), p. 240.

direcció de l'ofici dels teixidors. Originàriament, l'ofici i l'almoïna dels teixidors comptava sols amb dos majorals, ambdós d'obra estreta; l'escalada de posicions dels teixidors d'obra ampla es palesà mitjançant la creació consecutiva de dues majoralies a ells assignades, amb la qual cosa s'arribava a un equilibri de forces. El procés no s'aturà fins que dels quatre majorals tres correspongueren als teixidors d'obra ampla,¹² situació que reflectia la superioritat numèrica al·ludida per alguns testimonis.¹³ Aquest control de la majoralia pels teixidors de teler ample es mantenia en el moment del plet de 1438. Sembla, però, que al segle xv l'estructura de la demanda del tèxtil havia tornat a canviar, en favor ara dels productes dels telers estrets, això constituïa el detonant d'aquest conflicte jurídic. Altres testimonis ens informen que en 1414 els obradors d'obra ampla haurien baixat de 300 a 130, mentre que els d'obra estreta haurien pujat de 40 fins a 140 o 150. Uns vint anys després la proporció seria de 100 d'obra ampla per 180 d'obra estreta, la qual cosa mostra que la reversió de l'equilibri numèric en favor dels telers estrets anava accentuant-se conforme avançava la centúria.¹⁴ En 1438 els teixi-

12. Jaume Pasqual, «teixidor de lli e llana de obra streta», deia que els «dits teixidors d'obra ampla multiplicaren de tal manera que pregaren als dits teixidors d'obra streta que, attés que ells eren en consum nombre en l'ofici, [i] no y havia sinó dos majorals dels teixidors d'obra streta, que fessen per manera que y hagués tres majorals, ço és, dos dels d'obra streta e hu dels d'obra ampla, ladonchs los dits prohòmens teixidors d'obra streta, obtemperant als dits prechs, acolliren los dits teixidors d'obra ampla en la dita majoralia, e axí visqueren per gran temps; e après, los dits teixidors d'obra ampla multiplicaren en tal manera que foren en més nombre que no eren de primer, e pregaren als teixidors d'obra streta, considerant que ja eren en gran quantitat, que en lo dit ofici hi hagués IIIe majorals, ço és, dos de obra streta e dos de obraampla; e axí.s féu. E passat après algun temps, los dits teixidors d'obra ampla multiplicaren en tal manera que foren molt més, digueren als teixidors de obra streta que y hagués IIIe majorals del dit ofici, ço és, tres dels teixidors d'obra ampla e hu dels teixidors de obra streta, e axí.s seguí».

13. Joan Calaforra, «teixidor de llana d'obra ampla», declarava «*que essent vehedor, dels dits teixidors de llana d'obra ampla hi ha pus de CCC telers, e de lli e de llana de brunateria d'obra streta, molts poch e en poch nombre, que huy havia XL telers, era tot lo món*». L'ofici dels teixidors tindria, en temps de la guerra de la Unió, segons les dades oferides per Mateu Rodrigo (a *La Unión valenciana...*, op. cit., ps. 212 i ss.; apud Paulino IRADIEL, «Corporaciones de oficios...», art. cit., loc. cit.), 338 membres, xifra gairebé coincident amb els 340 dels quals ens parla aquest testimoni, cosa que dóna idea del grau de fiabilitat de la font emprada.

14. Aquest èxit dels teixits de teler estret al segle xv es troba directament vinculat a la difusió de l'anomenada «nova draperia», productes de mitjana qualitat i preu as-

dors d'obra estreta lluitaven ja obertament per recobrar posicions dins les institucions de l'ofici, presentant-se davant la cort de la Governació per tal de reclamar les seues velles insígnies i privilegis de temps de Jaume I, com a exponent del canvi esdevingut al si de l'ofici.¹⁵ Rere dècades de debats interminables, finalment haurien estimat més senzill procedir a la segregació que pugnar per acomodar el repartiment institucional de poder de l'antiga estructura corporativa a la nova conjuntura econòmica i productiva. En 1542, teixidors de drap ample i estret es departiren definitivament i passaren a constituir dos oficis independents.¹⁶

Diferent serà, malgrat possibles similituds formals, quan trobem un ofici que tracta d'assimilar altres grups amb els quals no mantenia cap tipus de relació productiva. És el que succeí el 1439¹⁷ quan els ferrers de València tractaren de sotmetre al seu control els ferrovellers, alguns dels quals acudiren espaordits al governador del regne cercant protecció. Els majorsals dels ferrers els havien «forçats pagar e contribuir en los càrechs de la dita almoyna dels ferrés, ab capció de penyores e ab altres compulsions». Aquests individus, generalment mal considerats pel cos social,¹⁸ tenien, d'acord amb l'ar-

sequible que comptava amb grans expectatives de mercat a l'època: cf. Paulino IRADIEL, *Evolución de la industria textil castellana en los siglos XIII-XVI* (Salamanca, 1974), ps. 194-196.

15. Arcís Bru, notari, procurador i síndic dels teixidors de teler estret, feia constar en el darrer capítol de la seua denúncia que les antigues senyals i banderes de l'ofici «serien estats diversificats o usurpats contra la forma antiga aprovada per lo dit senyor rey en Jachme e altres successors, e açò seria stat fet per los dits texidors de obra ampla... sens dret algú... e sens causa legítima alguna».

16. Luis TRAMOYERES BLASCO, *Instituciones gremiales...*, op. cit., p. 112, nota 1.

17. «D'en Pere Martí e Martí de Ruescas contra los majorsals dels ferrers»: ARV, *Governació*, 2.264 (*Litium*, 1439), mà 8a, f. 40r-v.

18. Donat que, per la seua feina, acostumaven a recaptar i revendre objectes robats. En 1440, «Pedro de la Vaqua, ferroveller», fou denunciat davant la cort del justícia criminal per haver comprat objectes metàl·lics a diversos esclaus que aquests haurien furtat als seus amos. Com a excusa, el senyor de la Vaca al·legava que probablement provenien de guanys en el joc: ARV, *Justícia Criminal*, 97 (*Processos*, 1440), s. f. El 26 de febrer de 1434, «na Maria, la revenedora de ferres vells en lo mercad de València, fon condemnada en... restituhir a.n Ramon Sexó, present, procurador de na Ysabel, muller d'en (...), una llegona, la qual comprè del fill de la dita na Ysabel, del qual no la devia ne podia haver comprada, com fos menor e aquell no la possés vendre, com fos de la dita na Ysabel»: ARV, *Justícia de 300 sous*, 36 (*Condemnacions i obligacions*, 1434), mà 2a, f. 32v.

gumentació tècnica, tota la raó, car «són molts distints de offici de ferés, e husen no solament de vendre ferres vells, mes encara moltes altres coses s'acostumen de comprar e vendre, e aquella és lur art, e no de fabricar ferres». Pertanyien, doncs, a l'esfera de la circulació de béns i, a més a més, de tot tipus de béns usats de segona mà. Sotmetent els ferrovellers, els ferrers volien controlar fins i tot la circulació de les deixalles fèrriques, la qual cosa es correspondria amb un creixement i increment de la demanda dins un context típicament preindustrial, amb una reduïda oferta de primeres matèries.¹⁹ Darrerament els ferrovellers sucumbiren davant les pretensions dels ferrers.²⁰

També podem trobar aquesta tendència dins la pròpia esfera de la producció. L'onze d'abril de 1415²¹ Bernat Calaforra, notari procurador dels sedassers de la ciutat de València, compareixia davant la cort de la Governació del Regne de València i posava per escrit uns capítols contra l'ofici dels fusters per reivindicar l'autonomia dels seus representats. Fonamentava les seues al·legacions en raons tècniques i en el costum. Així, plantejà que

«los dits seus principals ne offici de aquells jamés no contribuïren nec alias participar ab los dits fusters en alguna cosa, ne en sisa de fusta, ne en pagar alguna quantitat que lo dit offici dels fusters sia tengut pagar, per rahó de fer penons ne pagar juglars, ne ballar ab aquells per rahó de festes, e/o novitats que s'agen a fer per entrada de reys, ne per altres coses que lo dit offici de fusters sia tengut, ans los dits cedacers se poden associar e acompanyar, e acostumen e han acostumat per totstemps d'ací atrás ab qualsevol offici se volran».

Considerant això, molt menys podien «ésser penyorats» per impagament de les contribucions de l'ofici de fusters; si bé la tradició, recolzada per testimonis, constituïa un factor de certa entitat, el veritable argument de pes era el tècnic.

19. A. MAZACK, «Recursos naturales y desarrollo económico. 1. El período preindustrial en Europa», a J. TOPOLSKY *et alii*, *Historia económica: nuevos enfoques y nuevos problemas* (Barcelona, 1981), ps. 83-97.

20. Apareixen inclosos en les ordinacions dels ferrers de 1476 i de 1499. Cf. José María IBARRA Y FOLGADO, *Los gremios del metal en Valencia. Contribución de los archivos valencianos para un estudio de la vida corporativa de los artífices del metal en Valencia en los siglos XIII al XVIII* (València, 1919), p. 16.

21. ARV, *Governació*, 2.211 (*Litium*, 1415), mà 6a, f. 18; mà 7a, ff. 5r-8r; mà 10a, f. 46.

Bernat Calaforra, el seu procurador, era taxatiu:

«primo, diu, e si negat serà, probar entén, non astringens se ad superfluam probationem, que los dits seus principals són cedacers, usen e han usat per totstemps del dit lur offici, lo qual dit offici és distint e apartat de l'ofici dels fusters, com llur offici sia de obrar teles de seda, e de cordes, e aquelles metre e posar en riscles, que són estorça de arbre no serrada, ne ab axa conreada ne obrada, ans és obrada ab coltell, en altra manera departida ha offici de fusters. E axí és ver e n'és fama».²²

Aquest argument era tan contundent que els quatre testimonis presentats pels majorals dels fusters no varen fer cap esment de la qüestió tècnica, mentre que els quatre presentats per l'acusació aprofundiren encara més enllà. Així, per exemple, Joan Torrella, «fuster, ciutadà de València», assenyalava que l'ofici de sedasser

«tant com ell, dit testimoni, pot jutgar e percebre, és distinch e apartat del dit offici de fusters, e açò per les rahons en lo dit capítol mencionades, e per ço, encara, com moltes e diverses altres coses pertanyen a offici de fuster que no són ni pertanyen a sedacers, axí com fer o adobar fustes, així com galees, naus, bastiments e artelleries per a pendre, svahir o scalar forces, e altres diverses coses qui no pertanyen, ne són, ni les sabrien fer sedacers».

Altres dos testimonis posaren l'accent sobre les diferents eines i primeres matèries pròpies d'ambdós col·lectius. Antoni Rotlà, «candeler de candeles de seu», deia que

«lo ofici de sedacers és molt distint e apartat de ofici de fusters, car sedacers no obren fusta, sinó squinç o storça d'arbre, e aquella no

22. Encara més, sembla que la seua veritable especialització era la confecció de la tela del sedàs i el seu posterior muntatge sobre el bastidor de fusta (el *riscle*) que sovint era fabricat per altres artesans. De fet, coneixem un tal Gabriel Tranxer citat el 5 de juny de 1434 com a «texidor de teles de cedaços»: ARV, *Justícia de 300 sous*, 268 (*Manaments i Empares*, 1434), mà 2a, s.f. I, més significativament, el 2 de juny de 1431, Guillem Rosques, «mercator civis Valenciae», reconeixia haver rebut de Jqan Ruvíó, «sedacerio», deu florins «precio quorum vobis vendidi LVI rodes fusti de sedaços»: ARV, *Protocols*, 729, s.f.

obren sinó ab coltell, e los fusters obren fusta grosa e menuda ab serra, axa, barrina e plana, e sedacers no ampren gens; ítem, que fusters caben e saben fer moltes coses, axí com galees, naus, e altres vexells e bastides e artilleries e altres coses, mas los sedacers no saben fer ni obrar, ni los arreus de llur art hi serien bons».

Per la seua banda, Jaume de Castre, «fuster, ciutadà de València», indicava que

«lo offici de sedacers és offici apartat dels fusters, a quasi no ha afinitat ni semblança en res, ni sguart de ahines, ni de ço que per aquells és fabricat, com tot sia divers e de diverses natures, e los sedacers no saben ni és de llur art obrar algun fust, ni poch ni gran, ab serra ni ab axa, sinó sos sedaços d'estorces d'arbres e teles, e los fusters no fan res qui sens axa e serra, perquè dix eren e són officis esparços».

Fou, en definitiva, l'argumentació tècnica, la que dugué el lloctinent de governador a dictar sentència favorable als sedassers:

«com... conste legítimament dels dits dos officis, ço és, dels fusters e sedacés, ser officis separats e distints, los quals per si han ministeri e arreus en sa art separats e distints... pronuncia e declara los dits sedacers no deure pagar ne contribuir en les dites talles o tatxes fetes per los dits fustés».

Els sedassers veien així ratificada institucionalment la seua singularitat professional davant l'ofensiva monopolística del poderós ofici dels fusters.

2. Altres especialitats, per poder constituir un projecte institucionalment viable, havien de federar-se amb altres grups afins. La sociologia d'aquests «agregats» d'oficis responia a una base clarament econòmica: havien d'assolir el nombre suficient de membres per a poder dur endavant tasques assistencials i jurídiques i, alhora, poder enfrontar-se amb èxit a la pressió dels oficis més potents del seu àmbit. Aquesta segona vessant constituirà un altre tipus de conflicte, l'enfrontament d'una gran corporació amb un agregat d'oficis. Gràcies a una disputa jurisdiccional ens assabentem que el 1418 els sastres arrossegaven un llarg conflicte amb els jupo-

ners.²³ Aquests havien obtingut un privilegi reial que els facultava «que poguessen tenir vehedors e que no haguessen a contribuir ab lo offici dels sastres». Amb ell el rei²⁴ «los ha atorgat ésser offici de per sí, segregat e apartat de l'offici dels sastres», és a dir, a constituir-se en ofici independent. Els juponers, però, no es trobaven a soles, el privilegi fou sol·licitat i obtingut per «alguns juponers, pochos en nombre, de la dita ciutat, afermants e dients haver poder dels juponers, vanovers e perpunteres de la dita ciutat». Cal, doncs, ésser cautelosos: sota algunes denominacions genèriques s'amaguen veritables constel·lacions d'oficis. I això es farà més habitual conforme ens apropem a sectors productius amb quotes de mercat més febles i inestables.

El diumenge 18 de desembre de 1435²⁵ no va ser una jornada d'esbargiment en la casa de l'almoïna dels coltellers de València, emplaçada al carrer dels Rotlons. Allí es presentà Eiximèn Peris de Corrella, governador del regne i futur comte de Cocentaina, a petició dels majorals de la dita almoïna. Anava a presenciar i a solventar un aferrissat estira-i-arronsa que enfrontava aquells amb els majorals de l'ofici dels armers, almenys des del 1412, pel control del petit grup professional dels daguers. En aquell any es dictà una primera sentència favorable als armers. Ambdós, almoïna dels coltellers i ofici dels armers, eren agregats d'oficis. Amb els coltellers hi havia els beiners. L'ofici dels armers era molt més complex, un veritable calidoscopi d'especialitats professionals: com a mínim en formaven part els espasers, cuirassers, llancers, freners, sellers, esperoners, llori-

23. ARV, *Governació*, 2.220 (*Litium*, 1418), mà s.n., f. 40. Al conflicte cal afegir el problema confessional. Abans de 1391 els sastres cristians es queixaven de la competència deslleial que els feien els artesans jueus de la confecció. Les conversions massives d'aquests, posteriors als pogroms, generaren una conflictivitat ben específica dins el seu procés d'integració en l'estructura corporativa cristiana. Cf. Jaime CASTILLO SAINZ, «De solidaritats jueves a confraries de conversos: entre la fossilització i la integració d'una minoria religiosa», *Revista d'Història Medieval*, núm. 4 (València, 1993).

24. Anterior però a 1404, any en què els juponers ja es reunien com a ofici amb normalitat, comptant amb la preceptiva llicència del governador i la presència d'un dels seus porters: ARV, *Governació*, 4.305 (*Manaments i Empares*, 1404), mà 1a, f. 6r.

25. «Dels coltellers, bayners e daguers»: ARV, *Governació*, 2.255 (*Litium*, 1435), mà 19a, f. 42r-v; 2.256 (*Litium*, 1435), mà 36a, f. 14. Aquest plet, que afortunadament conté la sentència, en presenta intercalada una altra dictada per la mateixa cort l'any 1412.

guers i pintors de pavesos. Curiosament, però, l'ofici dels armers no reunia tots els fabricants d'armes. No hi eren, per exemple, els ballesters ni els fabricants de viratons (que, a la València del segle xv, eren els torners). La raó era, com declarava el privilegi constitutiu de l'ofici, que l'armeria congregava totes les especialitats lligades a l'aprest de l'arnès del cavaller: una raó, doncs, de tipus ideològic.²⁶

El motiu de la confrontació entre armers i coltellers era amb quin dels dos col·lectius havia de col·legiar-se el petit i singular ofici dels daguers. Sembla que en aquells temps hom no podia viure de fabricar dagues. Eren un tipus molt específic de punyal, d'ús quasi exclusivament militar. Generalment de secció quadrada, molt primes i allargades, es difongueren en l'Europa occidental d'ençà del segle xiv, com una resposta de l'armament individual a la difusió de l'armadura de plaques.²⁷ Estaven dissenyades per a ferir els cavallers amb la seua acerada punta aprofitant les escltexes i els punts febles de l'arnès. Resultaven poc adients per a tallar i per als usos de la vida quotidiana. El seu mercat es trobava, doncs, força restringit.²⁸ Per a reeixir econòmicament, els daguers havien de fabricar també altres objectes de major demanda vinculats als usos domèstics. De fet, es trobaren sempre en la difusa cruïlla entre les armes i les eines, entre l'ús militar i l'ús civil.

La tècnica, les eines i les primeres matèries no podran ser, doncs, preses en aquest cas com a criteris de demarcació. Així, coltellers i daguers mantenien ja en 1412 asseveracions completament contradictòries. Per als primers, «si los daguers fan frau en lur offici, d'aquesta frau coneix lo mustaçaff, a consell dels vehedors dels colte-

26. Segons declararen els armers al plet de 1412, «lo senyal que lo senyor rey donà als dits armés comprèn les dites coses, e los que fan e usen de les dites armes del dit senyal són dits armés e de lur offici, e lo dit senyal és un cavaller a cavall armat de totes peces»; cf. Luis TRAMOYERES BLASCO, *Instituciones gremiales...*, op. cit., p. 307.

27. A. NORTH, «Barbarians and Christians», a M. D. COE et alii, *Swords and Hilt Weapons* (Londres, 1993), ps. 42-43 («Knives and daggers»).

28. Davant altres tipus de productes d'ús militar que deixaven un major marge de beneficis als productors, com els arnesos de cavalls i cavallers, o que gaudien de l'elevada (malgrat la seua impredictibilitat) demanda estatal, com ara llances, viratons, ballestes, cuirasses, etc. Per a un estudi de les pautes de la demanda coetània d'armament al domini de la Corona d'Aragó i les seues implicacions, vid. Luis Pablo MARTÍNEZ, «Guerra, Estado y organización social de la producción. La Corona de Aragón en guerra con Castilla, 1429-1430», *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 23 (1993), en premsa.

llers e bayners; ítem, car los dits daguers fan punyals e coltells», mentre que els segons «afermant lo contrari... car los dits daguers no solament fan dagues, mas encara haxes, spases, ferres de lançes e altres coses semblants». Allò ben cert és que ambdues parts deien la veritat.²⁹ I encara es quedaven curtes; podem trobar-nos daguers fent coses tan peregrines com ara artefactes per a llances de junyir.³⁰

Davant la característica promiscuïtat laboral dels daguers, la tradició constituí un tret essencial de les argumentacions: el mateix any 1412 els coltellers deien que

«los dits daguers han per totstemps acostumat de ballar e pagar ab los dits coltellers e bayners... car los dits daguers, e senyaladament mestre Bernat Colom, mestre Johan, e Peyrot, ballaren e pagaren en la festa del rei en Johan e del rei en Martí ab los dits coltellers e bayners hoc, e prengueren del drap que l'offici lur havia fet per luea del dit seu offici».

La part contrària defensava

«afermant lo contrari... que l'offici dels armers és en possessió e ha acostumat que los dits daguers ballen e fan festes ab ells, e ab ells paguen e contribueixen, e senyaladament quan lo senyor rey en Pere e la reyna vingueren a la dita ciutat, mestre Robert e mestre Gotet, qui

29. Els trobem de fet fabricant tant coltells com dagues i altres armes. El 12 d'octubre de 1434 «en Jordi Mascarós, daguer... fon condemnat en donar e liurar a n Miquel de Ripoll, notari, hun punyal de tall ab sa bayna que li liurà per fer-lo bell»: ARV, *Justícia de 300 sous*, 36, mà 8a, s.f. Fins i tot alguns s'intitulen «colteller e daguer», com Joan Barvassor, 5 de maig de 1431: Arxiu de Protocols del Patriarca de València (APPV), 26.457. El 20 de maig de 1421 el batlle general del regne de València comprà sis dagues «a ops del senyor rey» de Pere del Pont, «daguer de la ciutat de València»: ARV, *Mestre Racional*, 41, f. 268r-v.

30. El 7 de juny de 1426 Berenguer de Llorac, tresorer general de la Corona d'Aragó, pagà 205 sous de Barcelona «a n Bernat Colom, daguer de la ciutat de València... per lo preu de XXX billetes d'acer que de manament del senyor rey, e en lo mes de maig proppassat d'ell foren comprades per rahó del rench o taula de junyir quel dit senyor entenia a tenir ab plançons en companyia d'alguns cavallers en lo Mercat de València»: ARV, *Mestre Racional* (Tresoreria General, gener-juny de 1426), 8.763, f. 117r. La *billeta* era una «part del ferro de la llança de junyir», que ocupava el seu extrem distal, substituint el ferro de la llança d'ús militar, per a major seguretat dels cavallers (en castellà, *roquete*): Antoni Maria ALCOVER, *Diccionari català-valencià-balear*, t. II, p. 485.

foren los primers daguers que vingueren en aquesta ciutat, pagaren e ballaren ab los dits armers, e d'aquí avant tota vegada fins a huy los dits daguers havien e han ballat e pagat ab ells. E de ço que los dits coltellers dien que ab ells ne ballaren, ço és, mestre Bernat Colom, e mestre Johan, que allò feren solament aquells ab manaments penals de part dels jurats, e pregant-los que no fessen qüestió ladonchs per la ocupació del temps, car après ells ho determinarien, e açò ignoren los dits majorals dels armers, sinó ells ho hagueren fet revocar».

Sembla clar que els daguers arribaren de França, com ho reflecteix l'onomàstica, a mitjan segle XIV, en temps de Pere el Cerimoniós, com a producte humà excedentari del país veí. La guerra dels Cent Anys catalitzà tota una sèrie d'innovacions armamentístiques. En instal·lar-se a València foren lògicament integrats dins l'ofici dels armers.³¹ Passat l'impacte inicial, la migradesa i inestabilitat de la demanda del seu producte motivaria la seua ingerència en l'esfera de la indústria civil. Això explicaria la decisió presa pels jurats al final d'aquell segle, en obligar-los simbòlicament a ballar amb els coltellers.

La qüestió en darrera instància es decidirà per la quantificació del seu producte final: els daguers en 1435-36, vivien més de fer dagues i altres armes, o de fer ganivets i altres eines d'ús domèstic? Hi havia jurisprudència. L'any 1412 els armers havien guanyat ja el seu plet amb els coltellers. Llavors la clau fou l'orientació professional prioritària dels daguers. Durant els difícils anys de l'interregne

31. Al segle XV continuava el flux de daguers del país d'oil. La seua onomàstica continuava reflectint aquesta influència. Entre els citats al plet de 1435-1436 figuren tres individus amb un indubtable ascendent francès: «en Jacme d'Alet», «mestre Simó Lubí» i «en Pere de Langlers», juntament amb tres probables francesos més, «en Joan Gastat», «mestre [Pere] Arnau» i «mestre Joan de Bellmunt», i solament dos clarament catalans i de la mateixa família, «en Pere Colom» i «mestre Johan Colom». Igualment, les múltiples variants presents en la transcripció dels seus cognoms demostren el seu caràcter aliè a la *koiné* catalana: Joan de «Bavassor» (11 de maig de 1425, APPV, 26.456, s.f.), «Barvassor» (1431, 5 de maig i 25 de juny: APPV, 26.457, s.f.), i «Varvessor» (6 d'octubre de 1434, ARV, *Justícia de 300 sous*, 36, mà 8a, s.f.) és, evidentment, el mateix dagger. Més encara, continuaven mantenint els lligams amb la seua terra d'origen. Guillaume Lefèvre, natural de Rouen, major de vint anys, s'afermà a soldada d'un ral d'argent de València setmanal per quatre anys amb el susdit mestre Joan de Bavassor, que, segons el document, era oncle seu i oriünd també de Rouen (11 de maig de 1425, *doc. cit.*).

(1410-1412) la despesa militar hagué d'incrementar-se notablement³² i, així,

«jatsia que prova que [els daguers] fan coltells e ganivets, e alguns punyals, emperò lo més que fan ni de què usen són dagues, haxes, spases e ferros ded lances, e per tant deuen ésser enteses e compreses ab e de l'ofici de què usen més»

i, consegüentment,

«la dita governació pronuncia e declara los dits daguers ésser ensemes e comprests en l'ofici dels dits armers».

D'aquesta manera els coltellers, tot recolzant-se en una sentència que dues dècades enrere els fou contrària, en guanyaren una altra donat el canvi de l'orientació professional dels daguers cap a la indústria civil. Els daguers foren interrogats dues vegades. El 18 de desembre de 1435 se'ls demanà

«que diguessen ells en son offici de de què usaven més, si usaven de fer hatxes, dagues o ferres de lances o si usaven de fer punyals e ganivets»

i respongueren

«que ells usaven més de fer punyals e ganivets de tall, que no de fer hatxes, dagues ne ferres de lances, e que així mateix feien tots los altres de lur offici, cum huy no s.i fahessen hatxes e molt poques dagues».

L'any següent, a 31 de gener, a instància dels majorals de l'almoina dels coltellers, s'inquirí de nou als daguers

32. La indecisió política d'aquells anys reactivà les bandositats nobiliàries que sacsejaven el regne des del segle anterior i el país es dividí entre urgellistes i partidaris de Ferran d'Antequera. Aquell mateix any, a 27 de febrer, havia tingut lloc la sangonosa batalla del Cudolar de Morvedre on moriren, segons les fonts, milers de combatents, entre ells el governador del regne Guillem Arnau de Bellera, partidari del comte d'Urgell. Cf. Ernest BELENGUER, «Un esdeveniment que marcà una època: el compromís de Casp», a Ernest BELENGUER (dir.), *Història del País Valencià...*, op. cit., ps. 325-351.

«de què usaven més en lur offici, de fer les hatxes, dagues o ferres de lances, o si usaven de fer punyals e de ganivets de tall... e respongueren que ells usaven més de fer punyals e ganivets de tall que no de fer hatxes, dagues ne ferres de lances, e que açò mateix fahien tots los altres de lur offici, e que de algun temps ançà en lur offici no.s fahien hatxes, spases e/ne ferres de lances, e fort poques dagues».

Aquest reconeixement fou determinant per al canvi de la seua localització en la geografia corporativa. Eiximèn Peris de Corella, home pràctic com a consumat militar que era, determinà que

«attenent que ls sobredits nomenats daguers en aquests dies usen més de coltells e punyals e ganivets que no de dagues, spases o hatxes, per tant et aliis, seguint la dita sentència, declara los dits daguers de present deure ésser tenguts a totes les coses contengudes en la dita sentència, e en totes coses ab los dits coltellers e bayners, e ab aquells ésser, iuxta la dita sentència, e les coses contengudes en la dita sentència, tant e tant longament com més usaren dels dits coltells o punyals que no de dagues, hatxes o spases, manant a aquels que la dita declaració serven».

És ben interessant contrastar que, contràriament a les idees preconcebudes que identifiquen la justícia medieval i la de l'antic règim amb allò arbitrari i immobilista, a la València del xv l'adequació a la realitat del mercat, a les fluctuacions de l'oferta i de la demanda i a les característiques tècniques de la producció, constituïen variables claus per a la determinació dels litigis concernents a l'organització corporativa, per damunt del pes de la tradició. Els daguers, que no havien advertit la clàusula de la sentència de 1412 que estatuïa l'adequació al mercat com a criteri fort de demarcació de la seua ubicació dins l'estructura corporativa, se sentien «agreujats en lur dret», i es disposaren a apel·lar «al molt alt senyor rey o a son lochtinent general», sense que malauradament hi conste la definitiva resolució.³³

* * *

33. Consta que els daguers participaren activament en el regiment de l'ofici i l'almoïna de sant Martí dels armers, tant abans com després de la sentència de 1436. Jaume d'Aletx apareix com a majoral els anys 1406, 1426, 1431, 1434, 1444 i com a acompanyant dels majorals de l'any 1443: Arxiu Municipal de València (AMV), *Gre-*

En qualsevol cas mai no es plantejà la possibilitat que els daguers constituïssen ofici independent. La seua necessària inclusió en un o altre agregat d'oficis respon a la lògica que presideix els processos d'institucionalització dels interessos professionals a l'Europa preindustrial. D'acord amb la teoria de l'acció racional de les organitzacions,³⁴ els grups de petites dimensions són més efectius en la realització d'accions limitades que els grans: són més coherents (major coneixement interpersonal dels seus membres) i tenen una major capacitat de resposta en curt termini (presenten cadenes jeràrquiques més curtes que redueixen el temps mitjaner entre la presa de decisions i la seua execució). Els grans grups, però es beneficien de les economies d'escala, de manera que per a la resolució de la conflictivitat intergremial, en la qual els litigis es perllonguen durant extensos períodes de temps, serà prioritària aquesta faceta davant la primera. Aquí no influirà tant la capacitat de resposta ràpida com la de resistència a llarg termini. Pledejar resultava car i, en comparació amb els oficis petits, els grans tenien una major capacitat d'absorció dels costos jurídics amb una menor incidència per càpita per als seus associats. Aquesta virtualitat inherent a les grans organitzacions també es manifestava en allò que constituïa un dels fets primordials que induïa els artesans a col·legiar-se, el mutualisme solidari, tant en la seua vessant material (sosteniment dels pobres vergonyants, préstecs als associats, etc.), com en l'espiritual (misses, soterraments, aniversaris, etc.). Al costat de l'aproximació antropològica i política al món dels oficis, actualment en plena eferescència, l'estudi dels lligams existents entre evolució del mercat, nivells de demanda, escala de la producció i organització i praxi gre-

mis, Armers, caixa 2, núm. 3, fs. 1v, 87v, 7r, 88v, 90r i 89v respectivament; Joan de Bellmunt és citat com a majoral els anys 1427 i 1435: *ibid.*, fs. 2v i 89r; Pere de l'Anglers és acompanyant l'any 1446: *ibid.*, f. 90r. Potser a causa del fet que prosperà la seua apel·lació. No obstant això, les ordinacions de 1472 i 1480 no fan cap esment als daguers com a oficis integrats en l'armeria. Cf. José María IBARRA Y FOLGADO, *Los gremios del metal...*, op. cit., p. 18.

34. Cf. Mancur OLSON, *La Lógica de la Acción Colectiva. Bienes Públicos y la Teoría de Grupos* (Mèxic, 1992), ps. 63-75; Jeffrey PFEFFER, *Organizaciones y teoría de las organizaciones* (Mèxic, 1992), ps. 138-196. Per a una avaluació del paper de la teoria de les organitzacions dins l'anàlisi històrica, vid. Patrick FRIDENSON, «Les organisations, un nouvel objet», *Annales ESC*, núm. 6 (París, 1989), ps. 1.461-1.477.

mial, particularment present a les fonts judicials, constitueix encara una fèrtil estratègia de recerca, poc treballada respecte a la quantitat i a la qualitat de la documentació.

JAIME CASTILLO SAINZ
LUIS PABLO MARTÍNEZ SANMARTÍN
Universitat de València

L'Art de Velluters de València de la fundació a les Germanies

Paulino Iradiel assenyalava a Estella, fa uns quants anys,¹ que qualsevol recerca per a la història del moviment corporatiu dels oficis medievals hauria de passar necessàriament per la revaloració prèvia del tema treball i per la reivindicació del paper dels productors directes com a protagonistes en el manteniment efectiu dels sistemes socials. Hem de centrar l'esforç de l'historiador en l'estudi profund d'aquella societat civil, la part nombrosament més important del cos social que no fou ni societat política ni societat marginal, que no coincidí amb els poders formals ni informals, però aglutinava malgrat això part dels uns i part dels altres. D'aquesta manera, la relació entre les corporacions i el poder serà més que mai part integrant de l'evolució política general de les societats com autèntica esfera d'intersecció entre la vida de les persones, de les institucions i dels Estats.

Assumides aquestes premisses de caire epistemològic, la present comunicació centrarà el seu argument entorn a una corporació d'ofici nascuda a la ciutat de València durant la segona meitat del segle xv: l'Art de Velluters. En primer lloc, s'intentarà explicar la natura i funcionament de l'entitat, definint-la en una evolució cronològica de mig segle —des de la fundació no oficial de 1477 fins al seu prota-

1. P. IRADIEL, «Corporaciones de oficio, acción política y sociedad civil en Valencia», *Cofradías, gremios y solidaridades en la Europa medieval. XIX Semana de Estudios Medievales de Estella, 20 a 24 de julio de 1992* (Pamplona: Gobierno de Navarra, 1993), ps. 253-284. Val a dir que la present comunicació és profundament subsidiària de la reflexió d'Iradiel tant en les perspectives d'apropament a la recerca (econòmicosocial, historicoinstitucional i d'història comparada) com en les línies interpretatives establertes sobre l'evolució del corporativisme medieval valencià.

gonisme posterior a la revolta de les Germanies. Després, la petita síntesi s'obrirà en dues vessants: d'un costat es qüestionarà els nexes de la institució amb els poders municipal i reial de l'època; de l'altre, s'abastirà el tema de la seua acció politicoeconòmica pròpia envers el control del mercat de treball urbà i l'organització precapitalista de la indústria de la seda, activitat productiva més important a la ciutat des de la fi de l'Edat Mitjana i durant tota la Modernitat.² Darrerament, s'avaluarà quines idees es poden recollir d'aquesta microanàlisi per a la història de la consciència col·lectiva de l'artesanat urbà —la consciència del sistema— tractant qüestions referides a la jerarquia social dins el món del treball i a les bases de la representació política del seu prestigi dins el govern de la corporació o al si del Consell Municipal de València.

Abans de començar, però, caldria anunciar que les fonts documentals emprades constitueixen un gran volum d'informació escrita de tipus normatiu, foral i privat notarial. El nucli central de la recerca són els *Llibres de Dades i Rebudes dels Velluters* a l'Arxiu de l'Art Major de la Seda de València junt amb altres processos i pergamins d'aquest fons, conservats des de 1479 endavant. Els llibres de la corporació han estat contrastats paral·lelament amb les ordinacions de la sèrie de *Manuale de Consell* de l'Arxiu Municipal de València i amb moltes informacions provinents també d'aquest arxiu o d'altres seccions diverses de l'Arxiu del Regne —especialment els notaris— i s'han fet alhora alguns sondejos a l'Arxiu de Protocols del Patriarca. L'objectiu és l'aplicació del mètode prosopogràfic sobre la població artesanal implicada per a captar millor el fort contrast existent entre normes corporatives i pràctiques laborals, evitant al màxim possibles imatges deformants de la realitat social.

2. El primer apropament a l'Art de Velluters de València es troba a G. NAVARRO, *El despegue de la industria sedera en la Valencia del siglo XV* (València: Consell Valencià de Cultura, Generalitat Valenciana, 1992), capítol IV. Vegeu també P. IRADIEL i G. NAVARRO, «La seda en Valencia en la Edad Media», *España y Portugal en las rutas de la seda: diez siglos de producción y comercio entre Oriente y Occidente* (Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona i UNESCO, 1996), ps. 183-200. Tanmateix, l'anàlisi més completa i totalitzadora, a G. NAVARRO, *Industria y artesanado en Valencia, 1450-1525. Las manufacturas de seda, lino, cáñamo y algodón*, tesi doctoral en curs de redacció.

NATURA I FUNCIONAMENT ADMINISTRATIU: EL PRIVILEGI DE L'ART

La cronologia de creació de l'Art de Velluters té estreta relació amb dues circumstàncies economicoinstitucionals al context urbà de València. La primera d'elles és la seua fundació com a efecte resultant de la promoció massiva d'una professió estrangera a la ciutat: l'ofici de velluter. Tot sembla confirmar que abans de 1440 no hi havia obradors de velluters a València i que la presència massiva d'aquells entorn a 1475 és fruit de la immigració creixent de mercaders i menestrals genovesos especialitzats en la fabricació de velluts de seda.³ Fou aleshores quan s'iniciaria també l'envol industrial de la sederia local arran d'aquesta nova manufactura. Una indústria que ja fou coneguda abans per les veleries de seda i cotó, ofertes per l'ofici de teixidors de vels creat el 1465 sota advocació de la Misericòrdia, i del qual formarien part molts artesans judeoconvertos.

Mentrestant, el 18 d'octubre de 1477, cinquanta-sis mestres (entre ells almenys 14 d'italians) signaven davant del notari Bernat Sant Feliu l'acta de fundació de la Lloable Confraria o Almoina de l'Ofici de Velluters sota la protecció de Sant Jeroni.⁴ Aquesta confraria sense reconeixença oficial fins a 1479 mostrava ja una identitat i una certa consciència de grup nascuda de l'especialització tècnica, fornint una administració i una responsabilitat jurídica que també en aquest cas tendia a confondre's amb l'ofici, lligant la creació de la confraternitat religiosa amb la conjuntura demogràfica, econòmica i laboral expansiva de la nova professió. De fet, les ordenances signades davant del notari Sant Feliu anuncien amb l'excusa de la festa religiosa⁵ els tres aspectes cabdals definidors de tota organització

3. G. NAVARRO, «Velluteros ligures en Valencia (1457-1524): la promoció de un saber técnico», *Le vie del Mediterraneo: idee, uomini, oggetti (secc. XI-XVI)* (Gènova: Istituto di Storia del Medioevo e dell'Espansione Europea, Università di Genova 19-20 abril 1994, en premsa).

4. Arxiu de Protocols del Patriarca de València, signatura 1.020.

5. Segons dades tretes de la secció de *Manaments i Empars* de l'Arxiu del Regne de València, sembla que la confraria de l'ofici de velluters celebraria les misses de la festa patronal a l'església del convent de Sant Agustí de València on hi havia establert un benefici de 60 lliures de renda anual per a fer-ho. Açò seria possible des de 1477 fins a la signatura de la concòrdia amb els frares de Sant Jeroni de Cotalba a Gandia l'any 1483, tal com es desprèn d'una informació recollida per V. FERRAN, *Capillas y casas gremiales de Valencia* (València 1922-1926), p. 164, nota 2.

gremial: l'estructura administrativa autònoma, el control monopolista de la mà d'obra, i el control monopolista del mercat amb la trobada d'un equilibri evident entre la producció i el consum. Aquest control dels tres factors econòmics clàssics (treball, capital i tècnica) assumit en esperit per la confraria de velluters al moment de la seua fundació encaixa amb la segona circumstància augurada des de l'inici del present apartat.

La seua cronologia té estreta relació també amb la conjuntura del trànsit del sistema d'oficis medieval al sistema gremial modern a la ciutat de València, un procés institucional produït lentament a les dècades setanta i huitanta del segle xv i al si dels oficis més importants com els paraires.⁶ En el cas dels velluters serà —més que el trànsit des de la corporació medieval al gremi modern— la construcció original ja com a gremi modern, amb l'aprovació de les primeres ordenances pel Consell Municipal el 16 de febrer de 1479, però sobretot amb el privilegi del rei Ferran el Catòlic del 13 d'octubre d'aquest mateix any. Privilegi que donarà als velluters les prerrogatives polítiques pròpies d'apotecaris, cirurgians, notaris i semblants, a corregir quan desitjaren les seues ordenances i a reunir-se fins a quatre vegades a l'any sense permís del governador o presència dels oficials reials, coincidint fins i tot en dates no sols amb el cas dels paraires sinó també amb el privilegi d'Art per als cirurgians, donat pel rei Joan II el 10 de desembre de 1478.⁷

L'autonomia efectiva de l'Art de Velluters com a gremi modern tindrà a poc a poc la contrapartida de la Corona de rebre una major presència de continguts religiosos i assistencials al si de l'entitat tendents a minvar les disposicions de política econòmica pròpia per part de la corporació. Açò també es veu millor des de 1483, quan se signa la concòrdia amb el monestir de Sant Jeroni de Gandia per ce-

6. P. IRADIEL, «Corporaciones de oficio...», art. cit., ps. 270-273. La corporació de la parairia comença la seua transformació en gremi modern entorn a l'any 1477.

7. M. GALLEN, «El gremi de cirurgians de València: procés de constitució (1310-1499)», *Afers. Fulls de recerca i pensament*, núm. 2 (Catarroja, 1985), ps. 249-269; Id., «El Colegio de Barberos y Cirujanos de Valencia: aportación documental», *Saitabi*, núm. XLIII (València, 1993), ps. 147-155. Vet també com es consolida al cas dels notaris de València un únic col·legi arran del fur atorgat pel lloctinent Joan de Navarra l'any 1446, qüestió tractada per J. M. CRUSELLES, «Los notarios valencianos y la administración urbana a fines de la Edad Media», *Actes del I Congrés d'Administració Valenciana* (València, 1992), p. 493.

lebrar la festa patronal, i amb les terceres ordenances d'aquell mateix any plenes de referències a un codi de comportament cristià fins aleshores minimitzat als capítols i llibres de l'Art, malgrat que la creació sis anys abans havia estat entesa i ideada en teoria com a confraria.

La documentació normativa recollida dels *Manuels de Consell* mostra dos períodes. Un primer entre 1479 i 1483 amb tres textos d'ordenances consecutius que completen el moment fundacional de l'entitat. Després ve un llarg silenci oficial que es trencarà al segle XVI amb l'aprovació de les quartes ordenances per part de la ciutat el 1511, arran d'un plet amb l'ofici de tintorers de seda originat l'any 1508 per competències tècniques. Aquest segon període centrarà un canvi d'estratègia corporativa quan, el 5 d'octubre de 1514, els majorals de l'ofici renunciaven davant del Consell al privilegi com a Art, obtingut des de la fundació per concessió reial, qualificant de perjudicial i danosa la lliure reunió, eix de l'autonomia política de l'entitat. Temps després, l'any 1518, surten unes cinquenes ordenances motivades ara pel plet amb l'ofici dels torcedors de seda i al voltant del procés tècnic de torcedura del fil, en lluita per fixar des de l'Art totes les fases de la cadena de producció del vellut de seda; es garantia així l'estabilitat tecnicoprodutiva dels continguts oficials de la seua moda, ja en vespres del moviment agermanat.⁸

L'entitat reuniria entorn als quatre-cents membres inscrits —en origen al voltant d'un terç de mestres i dos terços d'obriers més o menys— afegint també als llibres des de 1483 la presència d'unes deu confrasses —dones i vídues dels mestres més destacats— que participaven en l'organització de la festa. Al primer llibre de l'Art sobreixí de tots els integrants un grup de 96 mestres propietaris de maquinària amb 172 telers declarats a la corporació per al pagament d'una taxa que no tornà mai a demanar-se. Malgrat això, l'administració comuna des de la fundació a les Germanies mostra els habituals llistats de noms de majorals elets, dels capítols de mestres i obriers inscrits, els exàmens, entrada d'obriers, les calònies i les sepultures, cloent-se sempre amb comptabilitat senzilla de dates i rebudes, i rendiment de comptes a la fi de cadascun dels clavariats. Es

8. Arxiu Municipal de València, *Manuels de Consell*, A-54, ff. 600r-602r (quartes ordenances); A-56, f. 120v (renúncia al privilegi); i A-57, ff. 707v-713r (cinquenes ordenances).

desenvolupava així tota una estructura interna plena de matisos diferenciadors dels membres no sols de l'elit dels majorals respecte a la resta, sinó també molt més enllà encara dels tres ordes artesanals (mestres, obrers i aprenents), entre pagadors o deutors, entre confreres i no confreres, amb dones confrasses i sense, obrers nous i vells, valencians i estrangers, etc. El grau de participació a les assemblees i la rotació dels càrrecs de govern palesen que els confreres propietaris de maquinària i amb treballadors contractats al seu servei eren els qui redactaven les ordinacions i les mesures segons llurs interessos.

POLÍTICA ECONÒMICA PRÒPIA: CORPORATIVISME *VERSUS* LLIURE EMPRESA

Aquesta estructura administrativa autònoma permetia realitzar una clara coerció extraeconòmica al si del dinàmic mercat de treball urbà mitjançant el control dels nous obrers contractats, i fins i tot amb el disseny de la seua promoció laboral que fixava en cinc anys d'aprenentatge i un any de pràctiques com a mínim per a accedir a l'examen de mestre. De fet, l'acció corporativa dins el mercat de mà d'obra sembla important, ja que s'hi conserven 21 períodes anuals de gestió des de 1479 a 1524⁹ amb 875 registres d'obers i aprenents nous, la qual cosa podria significar —en contrast amb les dades de la documentació no corporativa coetània— un alt percentatge del volum total del mercat de treball d'aquesta professió a la ciutat. Mentrestant, els 499 exàmens registrats palesen un fort nivell de promoció laboral que en la pràctica no es traduïa en l'obertura de més obradors independents a cura dels nous mestres reconeguts, sinó més prompte potenciava l'engruixament del col·lectiu assalariat. Fins i tot la determinació del procés de treball per les ordinacions assenyalava també les condicions en què treballaven els mestres i com es relacionaven amb els joves i fadrins, establia l'oferta oficial de productes amb definicions molt específiques de cadascuna de les varietats de teixits reconeguts, prenent com a base les ordinacions del mateix ofici provinents especialment de la ciutat de Gènova,

9. De la sèrie de *Llibres de Dates i Rebudes* de l'Arxiu de la Seda de València manca la informació corresponent als cursos 1484-85, 1486-87, 1493-94, 1497-98, 1500-02, 1503-06, 1507-11, 1513-15, 1516-17 i 1518-23.

centre productor des d'on vingueren els autèntics portadors de l'art del vellut a València, i marcava a nivell local les pautes capdavanteres de la conjuntura internacional de la moda.

L'Art fou abans de res una cooperativa de productors, activa als seus inicis enfront a l'acció de la lliure empresa capitalista diversificada més enllà de la dedicació exclusiva al negoci de la seda. Serà el cas per exemple de la difusió de sedes falses que no respectaven les ordenances, cosa que produeix l'enfrontament de l'Art, amb el suport del mostassaf, a un grup d'empresaris genovesos i florentins emparats pels salconduits reials durant els anys 1482 i 1494. Era l'intent de dur a terme la pràctica del control monopolista del mercat, establint la qualitat de les primeres matèries, l'ús d'instal·lacions fixes que no superaven els cinc telers per mestre, la definició de l'oferta comercial pròpia en draps de seda pura a vestir, a diferència de les lligasses de dones, competència de l'ofici de teixidors de vels; una tecnologia estable, i garantir sempre el suport del municipi enfront a la resta de professions menors de la sederia, amb certa coincidència d'interessos amb el patriciat urbà davant la presència simbòlica dels prohoms dels altres oficis.¹⁰

DE LA CRISI SOCIAL INTERNA A LES LLUITES DE BÀNDOLS

Sols s'entén aqueixa coincidència d'interessos amb el patriciat urbà quan l'Art de Velluters resta definida també com a marc de conflicte social intern, reflex de l'ambient polític extern de la societat urbana valenciana. De fet, la lluita per activar la política econòmica pròpia dels monopolis gremials esdevé un instrument accionat per l'elit de la menestralia, propera en el seu patrimoni i influència als perfils socials típics de l'oligarquia governant. La minoria des de la qual es formarà una elit dirigent tendeix a ser d'unes quaranta persones que acapararen fins a les Germanies no sols el govern de l'Art sinó també els dos càrrecs anuals de prohoms d'ofici al Consell Municipal (presents des de 1483), per no dir fins i tot esporàdica-

10. R. NARBONA, «Gobierno político y luchas sociales: patricios y malhechores, siglos XIV-XV», *Saitabi*, núm. 39 (València, 1989), ps. 81-97; Id., «Orígenes sociales de los tres estamentos ciudadanos en Valencia medieval», *Estudis*, núm. 16 (València, 1990), ps. 7-30.

ment la conselleria de les parròquies on vivien. Aquestos propietaris de telers es garantien així una forta promoció social, especialment pel que fa als artesans estrangers —genovesos i castellans—, els quals empraven l'Art com a vehicle d'integració social i solidaritat civil al teixit urbà d'una ciutat on havien arribat de lluny, i accedien per ordenances a la meitat dels càrrecs de la junta de majorals de l'entitat i, cada dos anys, a la màxima responsabilitat del clavariat.¹¹

Plena confirmació del que estem expressant respecte al procés de cristal·lització d'una elit corporativa és aquell plet judicial intern dels velluters de l'any 1516, publicat per Ricardo García Cárcel.¹² Allí es pot llegir amb claredat que l'ofici dels velluters havia estat creat quaranta anys abans de la mà dels genovesos, els quals d'antuvi havien portat a València la professió i havien donat lloc a la creació del mateix ofici. Una institució que havia crescut al llarg d'aqueixos quaranta anys i s'havia convertit, segons el mateix procés, en la corporació més important i de més mestres de tota la ciutat. Tanmateix, en augmentar l'ofici alguns particulars d'aquell conduïts pels seus interessos personals abusaven de les ordinacions i capítols corporatius, apropiant-se del regiment de l'entitat, de manera tal que unes quinze persones havien monopolitzat el govern durant vint anys d'ençà de l'esmentat procés, per damunt dels quatre-cents membres inscrits.

Les biografies dels majorals del primer quart del segle XVI identifiquen els acaparadors de poder amb els noms i els cognoms: Joan Barreda (veedor el 1506 i clavari el 1517), Pere Cabellos (examinador el 1511 i veedor el 1512), Joan Goçalbo (escrivà el 1482, 1489 i 1506; clavari el 1512), Lazzaro de Lucca (veedor el 1479, 1482 i 1523), Pedro Navarro (examinador el 1482 i 1511; veedor el 1512), Lluís París (examinador el 1512 i 1523), Francesc Pastor (examinador el 1485 i clavari el 1515), o Domenego Vernassa (veedor el 1502 i examinador el 1506).

11. G. NAVARRO, «L'artisanat de la soie à Valence à la fin du Moyen Age», *Razo. Cahiers du Centre d'Études Médiévales de Nice* [nombre monogràfic dedicat a *Les milieux artisanaux dans la Péninsule Ibérique au Moyen Age*], núm. 14 (Niça, 1993); *Id.*, «Emigrantes castellanos en la sedería de Valencia (1479-1524)», *Actes del XV Congrès d'Història de la Corona d'Aragó* (Jaca 21-25 setembre 1993, en premsa).

12. R. GARCÍA CÁRCEL, *Las Germanías de Valencia* (Barcelona: Ed. Península, segona edició de 1981), ps. 220-223.

Tanmateix, alguns dels noms dels promotors de la denúncia de 1516 coincideixen amb certs acaparadors identificats, com és el genovès Domenego Vernassa, qui figura amb el recolzament d'altres destacats genovesos com són els germans Andrea i Blas Bisso —aquest darrer veedor el 1511. Tot sembla descobrir que aquest plet fou més el resultat d'una lluita de bàndols dins de l'elit corporativa que no pas entre governadors acaparadors i governats oprimits. Els denunciants volen la divisió en dos braços per a llevar de la corporació els escàndols de l'altre partit intracorporatiu en una mena d'alternativa de govern, ja que ells assoliren també més d'una vegada càrrecs de majorals. Potser els vertaders oprimits deixaren els seus noms al llarg dels llistats publicats per García Cárcel dels agermanats perdonats o apresats, agents socials d'una consciència subversiva del sistema vigent, malgrat que hi puguen aparèixer alguns dels membres de l'elit com Pedro Navarro. Però, a hores d'ara, l'Art de Velluters com a marc de conflicte serà per excel·lència un altre espill més del model de lluita política habitual a totes les institucions de l'escenari social de la gran ciutat: els bàndols.

En resum, els menestrals com a grup més ampli de la població laboral urbana dedicat a la pràctica d'oficis i activitats mecàniques caracteritzades per l'especialització tècnica, per l'habilitat o per l'execució manual, tingueren com a màxima expressió de representativitat política les arts i els oficis i mesters. Encara que les arts marcaren una clara diferència de força política enfront als oficis i mesters, aquests darrers eren com una mena de proletariat urbà inestable socialment i de gran mobilitat socioprofessional. Malgrat això, les unes i els altres constituïren formes d'associació estrictament professional o agrupacions econòmiques de dret quasi públic que sotmeteren els seus membres a una disciplina col·lectiva per a l'exercici del treball. I a la València tardomedieval en les primeres vespres de la Modernitat aquestes corporacions d'ofici coexistiren amb confraries professionals, prenen d'elles els trets caritatius i assistencials, emperò, mantenint sempre plenament la defensa dels interessos econòmics i productius dels seus membres i les garanties de la particularitat tècnica de la professió. Al cas de l'Art dels Velluters a més a més la corporació va assumir ja les funcions típiques d'un gremi modern des del seu naixement: divisió dels tres ordes artesanals (mestres, obrers, aprenents); accés al magisteri de l'ofici mitjançant l'examen pels majorals; pagament de capítols i drets cor-

poratius; domini de l'entitat per part dels mestres més poderosos; lluita envers la competència interna i externa; monopoli de la producció; control del mercat d'obrers i aprenents, etc. De fet, les arts —entre elles la dels velluters— exerciren veritablement tota una pressió o influència real dins el govern municipal de la ciutat, deixant en un lloc simbòlic la participació pròpia dels oficis artesanals no privilegiats. Sembla, doncs, que hi resta obert un ric camp de recerca que caldrà eixamplar a poc a poc.

GERMÁN NAVARRO ESPINACH
Universitat de València

La confraria dels genovesos de València. Una associació interprofessional a les darreries de l'Edat Mitjana

En l'Antic Règim, l'afirmació dels drets de l'individu passava normalment per la incorporació a un orde col·lectiu, a un grup dins el qual tenien una existència reconeguda. Això va tenir repercussions significatives en el món del treball en el qual els menestrals van anar organitzant-se en oficis i confraries pròpies. Però també en el medi mercantil en què la tendència al corporativisme s'imposa de manera progressiva.¹ Freqüentment, però, les associacions reclutaven gent de diversos oficis.

Un exemple d'això l'ofereixen les confraries nascudes al si de les colònies d'estrangers situades en ciutats foranes, les quals agrupaven sota un adjectiu referit a la nacionalitat tots els individus que tenien un mateix origen geogràfic, amb independència de llur professió. L'objectiu del present treball és, precisament, analitzar un d'aquests casos: el de la confraria dels genovesos de València, que, fundada al final del segle xv, va romandre en funcionament almenys fins a l'inici del xx.

LES COLÒNIES ESTRANGERES I EL CAS VALENCIÀ

El desenvolupament econòmic durant la Baixa Edat Mitjana va permetre crear un autèntic sistema mercantil europeu. Des del segle

1. A. VAUCHEZ, «Les confréries au Moyen Age: esquisse d'un bilan historiographique», *Revue Historique*, núm. 558 (1986), p. 471; V. MONTOJO MONTOJO, «Crecimiento mercantil y desarrollo corporativo en España: los consulados extraterritoriales extranjeros (siglos XVI-XVII)», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. LXII (1992), p. 47.

XIII assistim a l'afermament d'un procés de concentració del comerç i del crèdit en mans d'unes poques ciutats i de certs operadors econòmics massivament presents als mercats de la Mediterrània i de l'Europa atlàntica. Aquest sistema implicava la constitució de xarxes comercials, artesanals i financeres mitjançant la implantació de colònies de persones d'una determinada procedència en terres més o menys allunyades de les nadiues. L'estudi d'aquestes comunitats ha passat a ser un lloc comú en la historiografia econòmica medieval, que ha ressaltat la presència dels catalans als territoris italians i al nord d'Àfrica i la dels italians pertot arreu.

Quan es parla d'una «colònia» s'acostuma a entendre l'establiment sobre un territori d'un grup de mercaders o artesans vingut de lluny i dels seus descendents els membres del qual es caracteritzen per uns trets comuns i particulars (llengua, costums, nivell cultural) diferents dels de la resta d'habitants de la zona. En la descripció entren en joc fenòmens de mentalitat col·lectiva i de durada i estabilitat del conjunt considerat, capaços de generar una cohesió i una solidaritat internes al voltant d'elements com la unitat de residència entorn a un carrer o un barri o l'existència de lleis i magistrats propis (cònsols). Aquesta organització permet als estrangers defensar llurs interessos comuns i els dona una personalitat fàcilment perceptible. Naixen així les *nacions* mercantils disseminades pels principals nuclis comercials europeus.

Un dels elements que permetia la coordinació dels forans era la possessió d'una casa comuna pròpia per a celebrar reunions. Normalment aquesta casa era una església o una capella i solia ser seu d'una confraria. Les seues funcions anaven de la pregària pels difunts a l'arbitratge del dret comercial o la representació davant les autoritats, passant per l'ajuda als orfes i per l'organització d'un sistema unitari de correu. El fenomen pren tal importància que els poders públics acaben preocupant-se'n, ja que a la llarga aquestes institucions es transformen en aparells de pressió. El 1389 el rei anglès ordena una investigació sobre els ingressos de les confraries d'estrangers. Deu anys més tard Venècia limita llurs manifestacions públiques i el 1419 Florència sotmet la seua creació a l'autorització del municipi.²

2. J. FAVIER, *De l'or et des épices. Naissance de l'homme d'affaires au Moyen Age* (París: Fayard, 1987), ps. 145-146; J. GAUTIER-DALCHÉ, «Les colonies étrangères en Castille: I. Au nord du Tage», *Anuario de Estudios Medievales*, núm. X (1980), ps. 471-472.

Malgrat aquestes mesures, les corporacions d'emigrants proliferaren al llarg dels segles xv i xvi. A Sevilla els genovesos posseïen en el Quatre-cents un palau a la plaça de Sant Francesc i una confraria i a Cadis tenien una capella contigua al convent dels frares menors que era gran com una església. A Màlaga els mercaders catalans disposaven, almenys des de 1512, d'una confraria sota l'advocació a la Mare de Déu de Montserrat. Ja a les darreries del Cinc-cents els genovesos formaren a Cartagena la confraria de Sant Jordi, mentre que a Cadis n'existien dues: l'una, genèrica dels italians, dedicada a la Mare de Déu de Loreto, i l'altra, específica dels lígurs, a santa Maria i a sant Jordi.³

Un dels millors observatoris d'anàlisi per a totes aquestes qüestions és la ciutat de València, que, integrada en els circuits econòmics internacionals des de finals del segle xiv, es va convertir en un centre econòmic principal dins la Mediterrània occidental. Això va permetre la instal·lació al nucli urbà d'actives colònies que alimentaven sucursals als ports del nord i del sud del regne. Així, francesos, alemanys i, fonamentalment, italians formaren agrupacions demogràficament nombroses, comercialment dinàmiques i finançament poderoses. Aquestes comunitats no mantingueren sempre la mateixa importància: la presència de francesos, per exemple, va ser més important durant el Tres-cents; els toscans (pisans i florentins) i els llombards (milanesos i piemontesos), per la seua banda, tingueren major protagonisme entre les dècades finals d'aqueixa centúria i el 1450; mentre que els grans protagonistes de la segona meitat del xv són els alemanys i, sobretot, els genovesos, procedents tant de la ciutat de Gènova com de la Ligúria.

Les dades numèriques que hem pogut recollir d'aquest últim període sobre la residència efectiva d'estrangers a València són ben significatives. D'un total de 71 guiatges o salconduits que la monarquia, a través del batlle general, va concedir a italians entre 1450 i 1500 perquè pogueren viure al regne temporalment o indefinida, 57

3. A. BOSCOLO i F. GIUNTA, *Saggi sull'età colombiana* (Milà: Cisalpino-Goliardicha, 1982), p. 17; *El Libro de los Privilegios concedidos a los mercaderes genoveses establecidos en Sevilla (siglos XIII-XVI)* (Madrid, Ministerio de Cultura, 1992), ps. 54-66; M. T. LÓPEZ BELTRÁN, «Relaciones entre Málaga y Valencia a finales de la Edad Media (1487-1538)», dins *Congrés Internacional 'Lluís de Santàngel i el seu temps'* (València: Ajuntament de València, 1992), ps. 336-339.

són per a genovesos. A més, entre les clientele de diversos notaris de la ciutat en el període 1452-1500, hi trobem 735 italians, dels quals gairebé la meitat són lligurs, mentre que la resta es reparteix entre toscans, llombards i venecians.

Això mostra l'expansió de la colònia genovesa a les darreries de l'Edat Mitjana, que continuarà en segles posteriors. El gran «segle dels genovesos» a la Península Ibèrica (el segle XVI) hauria d'avançar la seua cronologia a les dècades finals del XV. El creixement, no sols el protagonitzen mercaders, per bé que són majoria. En les mateixes fonts notariales trobem també marins, corredors d'orella i nombrosos artesans, sobretot de les indústries paperera i sedera (velluters, seders, torcedors), la vinguda massiva dels quals des de 1470 constitueix una novetat.⁴

La presència d'emigrants hi facilità l'aparició de capelles i confraries d'ús exclusiu. Els alemanys posseïen una església al terme de Puçol que va fonamentar la constitució del monestir de la Vall de Jesús el 1458, mentre que els llombards feren construir un oratori dedicat a la Mare de Déu dels Àngels i a sant Ambrosi al monestir de Sant Francesc de València cap als anys 20 del segle XV.⁵

4. Les dades anteriors formen part de la investigació que desenvolupem sobre les relacions econòmiques entre València i Itàlia al voltant de 1492, i que va ser becada el 1991 pel ministeri de Educació i Ciència per a realitzar la tesi doctoral. Els primers resultats del treball, centrats precisament en la presència genovesa a València, poden seguir-se a D. IGUAL LUIS, «València y Sevilla en el sistema económico genovés de finales del siglo XV», *Revista d'Història Medieval*, núm. 3 (1992), ps. 79-116. Sobre la intervenció genovesa en la indústria sedera valenciana, vegeu també Germán NAVARRO ESPINACH, *El despegue de la industria sedera en la Valencia del siglo XV* (València: Consell Valencià de Cultura, Generalitat Valenciana, 1992).

5. M. D. CABANES PECOURT, *Los monasterios valencianos. Su economía en el siglo XV*, vol. I (València: Universitat de València, 1974), p. 173; P. MAINONI, *Mercanti lombardi tra Barcellona e Valenza nel Basso Medioevo* (Bolonya: Cappelli Ed., 1982), ps. 133-134. La capella llombarda encara funcionava en la segona meitat del XV. El 19 de maig de 1459 el rei autoritzava els llombards a posar en la capella els escuts d'armes propis dels seus governants i de la Corona d'Aragó: Arxiu del Regne de València (en endavant ARV), *Reial*, núm. 280, f. 108r. A més, el 3 de novembre de 1481 el milanès Giovanni Lita rebia d'un pare franciscà un reliquiari i uns orgues *ad opus capelle*, mentre que el 9 de febrer de 1492 el clavari Giacomo da Villa i l'operari Giacomo Rotulo reconeixien haver cobrat un llegat testamentari dels marmessors de Luchino della Serva (ARV, *Protocols*, notari Jaume Salvador, núms. 2.000 i 2.009).

També els genovesos —coincidint amb el moment de màxima aflluència— van començar a construir l'any 1487 una capella propera al mateix monestir franciscà que albergarà una confraria. Aquesta institució tindrà la major durada cronològica d'entre totes les creades pels estrangers de València i, per això, serà la més significativa. Tanmateix, les fonts d'estudi trobades fins ara en els arxius valencians (notarials, oficials, judicials i literàries) són escasses i no permeten realitzar-ne un estudi intern exhaustiu sinó tan sols esbrinar les causes i el sentit del seu naixement.

LA CAPELLA-CONFRARIA DELS GENOVESOS DE VALÈNCIA

Aquestes fonts poden agrupar-se en tres períodes. El primer abasta els anys finals del segle xv i els inicials del xvi. El 14 de maig de 1487 es presenten a la comunitat franciscana Bernardo di Franchi, prior de la capella; Andrea Bisso, sotsprior; Franco Gavoto, Agostino Giustiniano, Andrea Gentile, Matteo Grasso, Giorgio di Framura i Francesco di Nervi, consellers; i Prospero Cataneo, Biagio Bisso, Giovanni di Podio i Bernardo Macarii. Tots ells actuen en nom propi i en el d'«omnibus aliis januensibus comorantibus tam mercantiliter quam aliis in presenti civitate et regno Valencie, de presenti seu qui de futuro morabunt», i sol·liciten la construcció de l'oratori o «domum devocionis vulgo in lingua vestra dicta domum deciplinancium». Els frares els assignen un solar prop del monestir, «a parte retro del hospitalet [de la Reina] in spacio quod est coram sequia de na Rovella quae transit per dictum monasterium a duabus partibus, ita quod, dimisso spacio per quod possit transire libere cum uno carro, totum dictum spacium sit vestrum».

En la concessió s'accepta que els genovesos disposen, en l'interior, d'altres oratoris menors sota diverses invocacions, d'una sagristia i de diverses sepultures comunes o individuals on puguen soterrar-se ells i els seus successors, tant homes com dones. Així mateix, els franciscans prometen celebrar-hi una missa tots els diumenges i dies festius i transfereixen als italians tots els diners que es recapten dins la capella per almoines o rendes. L'acord és ratificat el 30 d'agost de 1514 per fra Martí Oris, comissari i vicari general franciscà i ministre de la província d'Aragó, davant els genovesos Bartolomeo Gentile, Agostino di Grimaldo, Domenico Doria, Antonio Usodima-

re, Agostino Palomar, Vincenzo Mego, Giovanni Bartoloti, Andrea Bisso, Antonio Rovereto i Agostino di Reveyo.⁶

Abans d'aquesta confirmació, però, ja s'havia produït la construcció de l'immoble. El seu encarregat va ser Prospero Cataneo, qui, com a *minister* de la capella, va gestionar el carreteig de pedres i rajoles i l'obtenció de donatius econòmics per finançar-la entre 1487 i 1489. L'edifici és dibuixat pel pare Tosca a inicis del segle XVIII en el seu conegut plànol de València i confirma que estava exempt del monestir però separat només per un carrer estret. La casa encara romanía el 1805 i Esclapés assenyala que «lo material de su fabrica hace evidente su antigüedad». Tanmateix, aquest autor també indica que aquell any va ser enderrocada i que els genovesos obtingueren una nova església que havia estat fundada pels pares de Sant Camil «en la calle del Fumeral».⁷

Cap dels acords notariais citats no parla de «confraria». Nogensmenys, la distribució interna de càrrecs del primer document (prior, sotsprior, consellers) és característica d'altres corporacions valencianes⁸ i això fa pensar que la casa religiosa responga a l'interès d'una associació. En qualsevol cas, tots els testimonis posteriors al 1514 coincideixen a identificar la capella amb la seu d'una *casa, companyia* o *confraria de genovesos* que, en ocasions, és anomenada fins i tot «Archicofradía de Nuestra Señora de la Consolación, San Juan Bautista y San Carlos Borromeu, dicha vulgarmente de los Genoveses».⁹

6. Arxiu de Protocols del Patriarca de València (en endavant APPV), notari Joan Casanova, núm. 6.164 i 6.109. Aquestes notícies ja havien estat donades pel pare J. TEIXIDOR a *Capillas y sepulturas del Real Convento de Predicadores de Valencia*, vol. II (València, 1755 / edició facsímil d'Acción Bibliográfica Valenciana de 1949), ps. 369-370; i a *Antigüedades de Valencia*, vol. II, llibre cinquè (València, 1767 / edició de la Imprenta de Francisco Vives Mora, 1895), ps. 369-370.

7. APPV, notari Joan Casanova, núm. 6.164 (1487-V-14 i 16); ARV, *Protocols*, notari Jaume Salvador, núm. 2.005 (1488-III-1) i 2.006 (1489-VII-23); *Valentia Edetanorum vulgo Del Cid delineata a doctore Thoma Vincentio Tosca congregationis oratorii presbitero* (València, 1706); P. ESCLAPÉS DE OVILLO, *Resumen historial de la fundación y antigüedad de la ciudad de Valencia de los Edetanos o del Cid: Sus progresos, ampliación y fábricas insignes con otras particularidades* (València, 1805), ps. 117-118.

8. J. SÁNCHEZ HERRERO, «Las cofradías alicantinas y valencianas y su evolución durante los siglos XIII al XVI», dins *'1490: En el umbral de la modernidad'. El Mediterráneo europeo y las ciudades en el tránsito de los siglos XV-XVI*, vol. I (València: Consell Valencià de Cultura, 1994), p. 317.

9. La coincidència es dona tant en els documents que podem veure a partir d'ací com en les obres ja citades de Tosca, Teixidor i Esclapés. D'altra banda, l'original ca-

Un segon període documental se centra en els anys 60 i 70 del segle XVI. Coneixem el nom d'alguns dirigents de la confraria en 1572 i 1573,¹⁰ però sobretot hem localitzat sis processos desenvolupats davant la Reial Audiència entre 1564 i 1579 en els quals intervé la capella a través d'un síndic, el notari valencià Joan Baptista Climent. Aquests es refereixen a certes demandes interposades pel monestir de Sant Francesc contra la institució, o per aquesta contra un mercader presumiblement genovès, anomenat Benedetto Pito.¹¹ Tanmateix el més interessant és el que promou la confraria contra Baptista Aprile, mestre obrer de vila, el 1578.

Els genovesos es queixen que li han encarregat certes obres en l'edifici i que no les ha fetes de manera adequada ja que presenta un estat de ruïna. Com a testimoni, els italians aporten la declaració de set velluters, els quals, a banda de respondre sobre aquest fet concret, han d'especificar el seu origen i si han contribuït o no als treballs. D'aqueixos artesans, tres són de Pego, Sogorb i València, respectivament, i no estan obligats a pagar res. La resta són genovesos o fills de genovesos i, com a membres de la corporació, han de col·laborar amb quantitats monetàries variables.¹²

pellà medieval sembla no tenir una invocació fixa més enllà del nom de «capella dels disciplinants» que apareix el 1487, i és que, com assenyala G. ANGELOZZI, *Le confraternite laicali. Un'esperienza cristiana tra medioevo e età moderna* (Brescia: Queriniiana, 1978), ps. 33-34, les confraries baixmedievalls lligades als ordres mendicants veuen una represa de les devocions penitencials. De fet, la veneració genovesa a sant Carles Borromeu data només de l'inici del segle XVII i la seua festa se celebrava el 4 de novembre.

10. Són Francesco Cataneo, representant de la capella, i Giovanni Battista Sauli, prior, ambdós mercaders (Arxiu Municipal de València, *Manuale de la Taula*, núms. 10 (1572-V-9) i 11 (1573- III-10); els documents han estat citats per Henri LAPEYRE, «Les marchands étrangers dans le Royaume aux xve et xvie siècles», dins *Fremde Kaufleute auf der Iberischen Halbinsel* (Colònia, 1970), p. 110.

11. ARV, *Reial Audiència, Processos*, part 1a, lletra S, núms. 163 (1564), 305 (1572) i 454 (1577); *ibid.*, part 2a, lletra C, núm. 126 (1574).

12. Els valencians són Francesc Joan Torra, de 31 anys; Pere Joan Vidaurre, de 42; i Baptista Pantalí, d'uns 60. Els lígurs són Nicola Cherella, de 61 anys, natural de València però fill de genovès, que ha de pagar 2 corones; Francesco Bringadelli, de 34 anys, natural de la Ribera de Gènova «de la part de Levant», que ha donat 30 reials; Agostino Cassarello, de 40 anys, nascut a la mateixa Gènova, que paga 3 lliures; i Tommaso Cassarello, de 29 o 30 anys, fill també de Gènova, i que ha contribuït amb 6 lliures (ARV, *Reial Audiència, Processos*, part 2a, lletra S, núm. 460 —1578-1579).

El tercer i últim moment de la documentació replegada se situa entre els anys finals del segle XVII i la primera meitat del XVIII. El 15 de març de 1756 Agostino Grondona, prior de l'arxiconfraria lúgur, acudeix a la Reial Audiència i sol·licita que s'hi faça còpia i lliurament de dos documents.

L'un, signat pel notari Hermenegildo García, es troba a l'arxiu de la capella i data del 6 de març de 1695. Aquell dia, el prior Bartolomeo Mantero i dotze persones més, «todos de Nación genoveses, cofrades de dicha loable archicofradía, juntos y congregados en la Yglesia de aquella donde suelen y acostumbran juntarse», reconeixen que la casa presenta un estat de ruïna i que les parets estan a punt de caure, «de lo que se seguiría el no poderse celebrar en dicha Yglesia las misas que todos los domingos y demás fiestas de precepto dichos cofrades tienen devoción de hazer zelebrar, ni tampoco los oficios ni fiestas de los días de Nuestra Señora de la Consolación, San Juan Bautista y San Carlos Borromeo». Tanmateix la confraria no té diners per a escometre les reparacions necessàries, raó per la qual s'ha acordat d'imposar una *tacha* sobre totes les mercaderies que els genovesos rebran o trauran pels ports de València i Dènia, negociades en «la Yndia, Ytalia, República de Génova, Lisboa, Cádiz, como de otra qualquier parte». La resolució és aprovada el 22 de març per la cúria de Governació a petició del mateix Mantero i d'un altre prior, Angelo Maria Petero.¹³

L'altre, del 20 de febrer de 1756, és una provisió del rei, qui davant la petició d'un representant de Giacomo Causa, «cónsul de la Nación Genovesa» de València, en nom de tots els «comerciantes» de la confraria, mana a l'Audiència que aprobe la recaptació del citat impost,¹⁴ com finalment es produeix.

LA INSTITUCIONALITZACIÓ DE LA NACIÓ GENOVESA

Aquest breu recorregut documental ens permet veure algunes característiques de la confraria genovesa. En primer lloc, com a edifici, esdevé centre de reunió de tota la comunitat i de desenvolupament d'una vida religiosa al voltant de la devoció als sants patrons i

13. ARV, *Reial Acord*, núm. 51 (1756), fs. 334r-348r.

14. ARV, *Reial Acord*, núm. 51 (1756), fs. 349r-351r.

del soterrament dels confreres. A més, com a institució, gaudeix d'una administració pròpia amb càrrecs personals de renovació probablement anual, arxiu i capacitat d'autofinançament a partir de les almoines i de les rendes de la capella. Aquesta situació ideal, però, sembla no haver reeixit sempre, cosa que va obligar els dirigents a imposar recaptacions extraordinàries en moments determinats.

La possibilitat de gestió i de govern li atorga personalitat jurídica i política. La confraria actua davant les autoritats i els jutges com una entitat unitària mitjançant síndics, cònsols o altres procuradors. I ho fa com a representant suprema dels interessos dels genovesos de València i dels seus fills, tots els quals poden formar-ne part. Aquests, com assenyalen les actes del segle XVIII, constitueixen també una *nació*, terme que fa referència al grup de persones definit per un origen geogràfic comú.

El concepte, sortit en l'ambient universitari medieval per agrupar els estudiants de diverses procedències en cada ciutat, s'estén dins el medi de les comunitats mercantils i arriba a València a partir del segle XVI. El sentit «nacional» de la corporació és més pràctic que no pas ideològic ja que serveix per a assegurar una representació comuna dels estrangers. En qualsevol cas, però, s'ha de matisar en qualitat dels seus components efectius.

La manca de llistats d'assemblees internes impedeix fer un estudi complet d'aqueixa composició. Fins i tot els documents notariais de 1487 i 1514 no aporten cap dada sobre els participants, a banda del seu origen lligur. Només el seguiment prosopogràfic que hem realitzat de les colònies italianes de València a finals del segle XV ens ha permès determinar que entre ells hi ha corredors d'orella (Cataneo i Rovereto), velluters (els Bissò, Grasso i Nervi) i, fonamentalment, mercaders (els Gentile, Franchi, Gavoto, Giustiniano, Doria, Palomar, Usodimare i Grimaldo).¹⁵ Això atorga un tret interprofesional a la institució i coincideix amb la diversa composició d'oficis

15. L'anàlisi prosopogràfica té com a objectiu establir amplis dossiers de les careres personals i professionals dels italians de València a partir, sobretot, de fonts notariais amb la fixació simultània d'una cronologia mínima de residència en la ciutat. Entorn a ella hem basat la realització de la nostra tesi de llicenciatura: D. IGUAL LUIS, *Los mercaderes italianos, sus funciones económicas y estrategias sociales en la Valencia de finales del siglo XV (1484-1494)* (Universitat de València, 1993), ps. 225-475. També ací (ps. 92-140) poden consultar-s'hi les qüestions relatives a diferències internes en la colònia genovesa que segueixen en el text.

de la comunitat de què havíem parlat en el primer punt. Els velluters dels processos del segle XVI i els *comerciantes* de l'acord del XVIII demostren la continuïtat de l'estructura durant l'Antic Règim.

Si aprofundim un poc més, trobem que quasi tots els personatges citats desenvolupen una llarga residència en la ciutat, que en alguns casos supera els vint o trenta anys. Franchi, per exemple, hi viu entre 1481 i 1526, Andrea Bisso entre 1481 i 1515 i Rovereto entre 1486 i 1514. No tots els genovesos hi romanen tant. Al contrari, la major part s'hi està uns pocs anys per efectuar negocis i després torna a les terres nadiues o bé es desplaça a llocs de major futur econòmic, com Sevilla. Ara bé, d'aquesta realitat s'ha d'exceptuar la totalitat d'artesans immigrants, que s'integren en la societat que els ha acollit, i també una minoria de comerciants i corredors assentada molt de temps.

Però, a més, la colònia també posseeix diferències socials i econòmiques internes. Enfront a importants mercaders capitalistes que són titulars de companyies d'àmbit internacional existeixen operadors més petits que actuen en el mercat local. El mateix passa en el món del treball on, al costat de grans mestres artesans convertits gairebé en mercaders-empresaris, hi ha un ampli substrat d'assalariats. Amb aquest criteri les prosopografies dels individus dels documents els adscriuen als nivells més elevats de cada grup professional, tant pel que fa als mercaders com als velluters.¹⁶

Tots aquests elements permeten observar que la casa dels genovesos reproduïx les característiques generals de les confraries d'estrangers que hem vist al principi, i també les peculiaritats pròpies de les valencianes. Com diu Paulino Iradiel, són associacions interoficis, interparroquials i, fins i tot, interclassistes, que no gaudeixen de reconeixement oficial, però que tenen una estructura administrativa i una responsabilitat jurídica pública i privada, raó per la qual esdevenen les úniques institucions de la societat civil amb capacitat organitzati-

16. El cas dels oficis seders s'ha de relacionar amb el naixement entre 1479 i 1483 de l'*Art de Velluters* de València i de la confraria de Sant Jeroni en la qual s'integren no sols productors valencians sinó també bona part dels immigrants lligurs (G. NAVARRO ESPINACH, *El despegue...*, op. cit., ps. 63-78). Ací també apareixen com a mestres els velluters citats en la capella genovesa. Estaríem, doncs, davant d'una doble adscripció en qualitat de la situació professional o de l'origen geogràfic.

va i de defensa d'interessos.¹⁷ En el nostre cas, l'agrupació respon majoritàriament al profit dels sectors més enriquits i assentats de la classe mercantil lligur valenciana, als quals s'ajunten alguns corredors i artesans seders poderosos. I tots ells són capaços d'articular un organisme que, sota el concepte de nacionalitat, reclutarà els individus d'una mateixa procedència per defensar determinades realitats.

Això es comprèn millor si atenem a les circumstàncies polítiques en què naix la capella. Els anys finals del segle xv no tan sols són els moments de major vinguda d'italians a València, sinó que també suposen el període de major conflictivitat de la colònia amb les autoritats reials per raons fiscals. Fins aleshores, els lligurs no pagaven cap altre impost pel seu comerç més que les dues parts de la lleuda de Tortosa. Però, donada la seua gran aflluència al regne, els monarques van pretendre ampliar la recaptació mitjançant la creació de nous impostos (el dret genovès) o l'augment del que ja pagaven. La nova situació va generar resistències per part dels genovesos, que conduïren llargs plets davant el batlle general de València entre 1473 i 1485. El resultat final va ser desfavorable als estrangers.¹⁸

Un dels aspectes més sorprenents dels litigis és que, davant l'ofensiva reial, els genovesos no van disposar de cap organització interna que poguera agrupar-los ni pressionar els poders valencians. La representació era exercida oficiosament pels mercaders més destacats en cada moment, ja que la comunitat no disposava de cònsols ni de normes legals específiques.¹⁹ Fins i tot les disputes entre els

17. P. IRADIEL, «Corporaciones de oficio, acción política y sociedad civil en Valencia», *Cofradías, gremios y solidaridades en la Europa medieval. XIX Semana de Estudios Medievales, Estella, 20 a 24 de julio de 1992* (Pamplona: Gobierno de Navarra, 1993), ps. 261-263.

18. D. IGUAL LUIS, *Los mercaderes italianos...*, op. cit., ps. 61-70.

19. El consolat era la institució més habitual dins les colònies d'estrangers, amb capacitat representativa i de resolució de conflictes interns. En el cas de la València del segle xv el càrrec existia per als florentins, venecians i francesos (ARV, *Reial*, núm. 418, fs. 95v-97v; i *Batllia, Lletres i Privilegis*, núm. 1.153, fs. 106v-107v i 138r-139r; i núm. 1.160, fs. 46v-50r). Sembla que també per als llobards, tot i que és més dubtós, en 1456 Alfons V nomena «consulem lombardorum» Bartolomeo Venturelli, que, tanmateix, actua com a procurador venecià en documents posteriors (ARV, *Reial*, núm. 420, fs. 37r-38v). Per la seua banda els genovesos només tingueren una figura semblant el 1413 quan, amb motiu d'unes paus signades entre Gènova i la Corona d'Aragó, s'estableix el nomenament d'un cònsol lligur; ofici que recau en el batlle Joan Mercader (ARV, *Reial*, núm. 674, fs. 40r-41r). Al final del Quatre-cents, però, cap persona no s'intitula com a tal.

mateixos italians es resolien a través d'àrbitres elegits entre els compatriotes i els col·legues locals, o bé recorrent al justícia de València i al tribunal del Consolat de Mar.

Tal vegada el caràcter majoritàriament mòbil de la colònia genovesa al segle xv era el que provocava la manca de coordinació. Com que molts mercaders anaven a residir-hi durant poc de temps no era necessari disposar de càrrecs, lleis ni institucions permanents. Però aquesta estructura va mostrar les seues mancances en els plets dels anys 70 i 80, quan els estrangers no van poder afrontar els desitjos recaptadors de la monarquia. Els nous impostos van perjudicar notablement els grans mercaders i artesans residents en la ciutat que protagonitzaven la major part dels intercanvis.

No ha d'estranyar, doncs, que foren aquests els més interessats en la fundació de la capella prop del monestir de Sant Francesc. La confraria, amb els seus components «nacionals» i interprofessionals, va esdevenir des de 1487, d'una banda, un element de definició de la representació política de la comunitat enfront a la resta de la societat valenciana i, de l'altra, l'inici de l'organització interna.²⁰ A més, significà la institucionalització de la presència més o menys permanent dels genovesos en la ciutat, constituïts progressivament en *nació*. Va ser, en definitiva, un organisme cohesionador els objectius del qual semblen haver-se acomplit plenament entre els segles xvi-xviii.

DAVID IGUAL LUIS

Universitat de València, Departament d'Història Medieval

20. V. MONTOJO MONTOJO, «Crecimiento mercantil...», art. cit., ps. 48 i 61, assenyalant que la fundació de confraries és el pas previ per a la creació de consolats estrangers, al si de les quals naixen. Aquesta afirmació es corrobora en el nostre cas perquè els còsols lligurs apareixen de manera definitiva des de l'inici del segle xvi (H. LAPEYRE, «Les marchands étrangers...», art. cit., p. 109) i duren almenys fins al segle xviii, com ho demostren els documents citats de 1756.

Organització i estructura de treball de les confraries de Valls (Alt Camp)

La Baixa Edat mitjana assenyala l'inici de les confraries. El seu caràcter eminentment religiós es combinà amb la vessant organitzativa del treball i de corporació d'oficis.

La major part de les vegades la confraria va servir d'embrió del gremi i va arribar a fondre's amb ell formant el que anomenem «confraria-gremi», en què apareixen barrejats els fins tècnics, els d'inspecció i els d'autoritat gremial amb els religiosos i benèfics.

UNA CRONOLOGIA

A Valls, les principals confraries-gremis instituïdes foren les següents:

- Confraria del Santíssim Sagrament (o Minerva), formada pels blanquers i assaonadors, principalment, a més dels guanters, aluders i «tiraters».
- Confraria de Sant Jaume Apòstol (o de Sant Miquel): 1482. Formada bàsicament pels paraires de llana. Amb posterioritat s'hi incorporà la confraria dels barretinaires (el 1660), la dels teixidors de lli (el 1755) i els tintorers, teixidors de vels, galoners i retorcedors (el 1788).
- Confraria de Sant Eloi i Sant Antoni de Pàdua: 1498. Formada pels ferrers i argenters.
- Confraria de Sant Sebastià: 1503. Formada pels teixidors de llana.
- Confraria de Santa Anna: 1556. Formada pels mestres de cases.
- Confraria de Sant Josep: aproximadament de 1556. Formada pels basters, fusters, boters, carreters, esclopers, serradors, esparters i tots aquells oficis que tractaven amb la fusta.

- Confraria de la Puríssima Concepció: 1503. Formada pels caputxers i calceters.
- Confraria de Sant Pere i Sant Isidre (o la Sexantena): aproximadament del 1523. Formada pels pagesos.
- Confraria del Sacratíssim Nom de Jesús: 1578. Formada pels mercaders.
- Confraria de l'Ascensió del Senyor: 1578. Formada principalment pels teixidors de lli, s'hi incorporaven l'any 1692 els flassaders i els velers.
- Confraria de la Santíssima Trinitat: 1593. Formada pels flassaders.
- Confraria de Sant Jacint i Nostra Senyora de Betlem: 1638. Formada pels sastres i passamaners, s'hi incorporaren posteriorment els cordoners, els velers i els llibreters (el 1783).
- Confraria de Sant Marc i Sant Crispí, formada pels diferents oficis relacionats amb el treball i la transformació de la pell.
- Confraria de Sant Pau (o Santa Caterina): aproximadament del 1685. Formada pels cordoners i espartenyers.
- Confraria de Sant Aleix: aproximadament del 1674. Formada pels barretinaires.
- Confraria de Sant Bernat: 1769. Formada pels cinters i corretgers.
- Confraria de la Immaculada Concepció. Formada pels cerers.

PLETS PROTECCIONISTES

La pertinença a la confraria era facultativa en teoria ja que a l'hora de la veritat els diversos capítols estatutaris implicaven l'obligatorietat de formar-ne part per a poder treballar i posar botiga.

Valguin com a exemple les disposicions que sobre aquest respecte establiren les ordinacions de la confraria de Sant Jaume Apòstol de 1482:

«Item volen que qualsevol perayre principiant que volrà parar perxa agé aver licència dels vehedors del offic i agé ésser confrare e agé a pagar a la caixa de sous de entrada.»

«Item és stat més concordat que degú que no sia perayre ni de la present confraria no puscha tenir perxa ans li sia trenchada e incorregut en pena de L sous.»

S'ha documentat un plet datat el 1600 entre els procuradors de la confraria de Sant Jacint i dos mestres sastres que no en volien formar part.¹

Des que començaren les dificultats per a mantenir el sistema gremial aparegueren sentiments de xenofòbia, que gairebé sempre van aparellats amb les situacions de crisi, el rebuig i la discriminació enfront de tot el que és estranger i les traves que s'imposen a l'ingrés d'aspirants forans. Documentem plets lligats amb aquests sentiments, com els que es generen per la concurrència, al mercat de Valls, d'artesans procedents d'altres poblacions, que posaven en perill les vendes dels artesans locals subjectes a la disciplina de la confraria. Així l'any 1780 trobem un memorial conjunt emès per les confraries de Sant Antoni de Pàdua (ferrers i argenters) i per la confraria de Sant Marc i Sant Crispí enfront dels forasters i altres persones del poble que no estaven subordinats a la confraria.² Un segon plet es data amb una cronologia àmplia del segle XVII amb la denúncia que fa el procurador i la confraria de Sant Jacint (sastres i passamaners) al Comú per la venda que fan els mercaders ambulants de Valls: «per rahó de la permissió de consentir la dita venda de botons sie de tanta qualitat que dits mestres passamaners apenens poden sustentarse de son offici».³

El proteccionisme davant una competència incontrolada per part de la confraria-gremi era essencial per a la seva supervivència, tant pel que fa al control de mestres forasters com al de mercaderies entrades sense el vistiplau de les confraries vallenques. L'any 1653 el Consell general prohibí, a petició dels paraires, que entressin a la vila llanes fluixes estrangeres per filar a causa del perjudici que ocasionava a les llanes locals.

Però en alguns casos aquestes lleis tan restrictives es tornaren en contra de l'existència mateix de la confraria. Així ho documentem en el cas de la confraria de Santa Anna, en què les ordinacions de

1. Arxiu Històric Comarcal de Valls (a partir d'ara AHCv); secció: Act. Relació comunal; sèrie: Associacions; subsèrie: Confraries i Gremis, doc. 3.

2. AHCv: *Llibre d'Ordres*, 1762-1784; Vila; Governacions; *Llibre d'Ordres*, 1673-1815.

3. AHCv: secció: Act. Relació comunal; sèrie: Associacions; subsèrie: Confraries i Gremis, doc. 2. I també: *Llibre del Consell General*, 1562-1581; fons: Municipal de Valls; secció: Administració general; sèrie: Òrgans Col·lectius de Govern; subsèrie: Consell Municipal.

1556 obstaculitzaven en gran mesura l'arribada i l'establiment de mestres forasters a la ciutat tot obligant-los al pagament de 18 sous al començament d'una obra. En donar-se el cas que l'any 1566 sis dels millors mestres de la confraria havien mort i en veure que no es podia donar abast a les necessitats constructives de Valls es modificaren aquestes disposicions. La manca de personal va obligar a anul·lar la clàusula que disposava que qualsevol mestre de cases o aprenent foraster que treballés a la vila havia de pagar nou rals i, si venia a treballar dues vegades, 18 sous. La política d'obertura que es començà a aplicar a fi de captar gent es reflecteix al nou text redactat: «qualsevol mestre o aprenent que vingués a treballar a la vila o terme, pagués 1 sou d'entrada a la confraria i 1 diner cada dissabte i si eren casats o es casaven paguessin 3 reals d'entrada.»

PLETS INTERNS

A partir dels segles XVI i XVII es produeix un esllanguiment de la confraria, que es torna cada vegada més fiscalitzadora i jeràrquica aplicant un control social i participant del poder local. Predominen les separacions i particions d'associacions, i altres vegades, sense que s'arribi a la separació, les picabaralles degeneren en contesa oberta.

Aquest és el cas de la confraria de l'Ascensió del Senyor, formada pels teixidors de lli, que originàriament formaven part de la confraria de Sant Sebastià que els aplegava amb els teixidors de llana. Disputes i picabaralles acabaren amb la separació dels dos oficis en dues confraries diferents que demanaren al Consell el dret de mantenir la tradicional advocació. A la fi un Consell especial dictaminà el 23 de novembre del 1578 que fossin els teixidors de llana els que mantinguessin l'antiga denominació i que la nova confraria instituída pels teixidors de lli adoptés el nom de l'Ascensió del Senyor.⁴ Així mateix l'any 1782 trobem que els boters intenten separar-se de la confraria de Sant Josep. Fins i tot van arribar a redactar uns estatuts propis que foren tramesos a la Reial Audiència per tal que els aprovés. L'any 1778 els fusters, boters, mestres de cases i estorers inicien un plet contra els basters per tal d'excloure'ls de la confraria.

4. AHCV: *Llibre del Consell General*, 1562-1581; fons Municipal de Valls; secció: Administració General; sèrie: Òrgans Col·lectius de Govern; subsèrie: Consell Municipal.

Aquests, que no estaven d'acord amb la separació, van recórrer davant la Reial Audiència.⁵

També documentem plets entre diferents confraries per abraçar un ofici (i per tant tot un col·lectiu) que engrossís les seves respectives associacions. L'any 1696 la confraria de Sant Marc i Sant Crispí tingué un plet amb la del Santíssim Sagrament (de blanquers i assonadors). Tant l'una com l'altra demanaven que els cinters o corretgers pertanyessin a la seva pròpia confraria. La qüestió era més complicada ja que cap de les dues no tenia res registrat entorn als cinters. El Consell General sentencià a favor de la confraria dels sabaters dintre de la qual havien d'examinar-se, malgrat que el Consell manava que els mestres que ja havien estat examinats a la confraria dels blanquers hi continuessin, mentre que els nous mestres cinters o sabaters que treballessin com a aluders o «tiraters» s'examinessin a la confraria dels blanquers.⁶

Un altre exemple el trobem en un plet mantingut l'any 1691 entre els teixidors de llana i els teixidors de lli entorn a quina confraria havia d'incloure els velers. El Consell sentencià a favor de la confraria dels teixidors de lli determinant, però, que aquesta situació es mantindria fins que els velers mateixos volguessin i poguessin pel seu nombre formar una confraria pròpia.⁷

L'any 1682 la confraria de Sant Jacint i Nostra Senyora de Betlem, formada pels sastres, tingué un plet amb la confraria del Sacratíssim Nom de Jesús, dels mercaders, que pretenien que els llibreters havien de formar part de la seva confraria. Després d'examinades les vint-i-cinc ordinacions de la confraria dels mercaders resultà que els llibreters mai no havien format part d'aquesta, mentre que a les ordinacions dels sastres sempre havien estat inclosos. El Consell especial de la universitat de Valls refermà aquesta adscripció en una declaració datada el 16 de febrer del 1682.⁸

5. AHCV: *Llibre d'Ordres*, 1762-1784; Vila; Governacions. *Llibre d'Ordres*, 1673-1815. Arxiu de la Corona d'Aragó: secció Audiència (*Cartas de la Real Audiencia* 1759-1800); núm. reg. 608, núm. sèrie 19.

6. AHCV: *Llibre del Consell* C/8, núm. 19. *Llibre del Consell*, de 1676 a 1710, fs. 192-193.

7. AHCV: *Llibre del Consell*, 1676-1710 (19-I-1676 a 5-III-1710), f. 126; secció: Municipal; Administració Municipal.

8. AHCV: *Llibre del Consell Especial*, 1676-1710, p. 66; fons: Municipal Valls; secció: Administració Municipal; sèrie: Òrgans Col·lectius de Govern/Consell Municipal.

Un element diferent és la carta de germanor que establien dues confraries de ple dret. A Valls en trobem un cas l'any 1611 entre la confraria de Santa Anna (de mestres de cases) i la de Sant Josep. Aquesta carta s'intentà trencar l'any 1688 per certes disputes que tan sols va aconseguir apaivagar la intervenció del Consell.

APRENTATGE I FADRINATGE

Les condicions d'entrada a la confraria tant per als nats a la ciutat com per als vinguts de fora eren controlades pels mestres, màxima categoria professional que hom podia assolir després de superar una prova o examen. Per a arribar a mestre calia abans ésser aprenent i fadrí.

La durada de l'aprenentatge és diferent segons l'ofici i també pot variar considerablement dintre d'un mateix ofici. La confraria de Sant Jaume (dels paraires) establia l'any 1587 un aprenentatge que oscil·lava entre els quatre i els sis anys, la de Sant Josep era de tres anys. La de Santa Anna establí a les seves ordinacions de l'11 de setembre del 1778 que els mestres no tinguessin més d'un aprenent, de manera que havien d'esperar la finalització d'un aprenentatge per a poder contractar-ne un altre. Entre els sabaters trobem una gran oscil·lació en la durada de l'aprenentatge al llarg del temps: el 1304 era de dos anys, el 1316 de tres, el 1591 de cinc, el 1609 de cinc i el 1627 de dotze. La confraria de Sant Sebastià (teixidors de lli i de llana) tenia establert l'any 1536 un aprenentatge de quatre anys, la de Sant Bernat (cinters) n'establí quatre i dos anys més de fadrinatge, la confraria de Sant Eloi (ferrers i argenters) establí no menys de quatre anys d'aprenentatge; la de Sant Pau (corders), també quatre anys, i els sastres l'any 1319 l'establien en nou anys i el 1599 l'havien reduït a sis anys i mig.

L'aprenentatge estava estrictament reglamentat i el contracte entre el mestre i el jove que volia aprendre l'ofici esdevenia una acta notarial que es cancel·lava un cop acabada la capacitació. En el moment de la seva signatura es fixava la duració, els deures del mestre i les obligacions de l'aprenent.

El sistema constituïa una manera d'obtenir mà d'obra abundosa i barata, mentre que el valor de tot allò que l'aprenent rebia a canvi del mestre era pecuniàriament molt inferior al del treball que realitzava.

En general s'estipulava en el contracte que el deure del mestre era ensenyar l'ofici al seu aprenent. Aquest ocasionarà nombroses despeses en el transcurs del seu aprenentatge que, en certs casos, seran parcialment cobertes pel mestre. La clàusula més comuna inclou les despeses de menjar i beure, també podem trobar les del vestit i el calçat i alguna remuneració econòmica que es dona un cop acabat l'aprenentatge. Tan sols en una ocasió, en un contracte de fadrinatge per l'ofici de sastre datat el 1339, trobem que el mestre es compromet a donar llit i estada a casa seva al fadrí, que per la seva part s'obliga a portar tota l'aigua que necessités la mestressa per a les necessitats de la casa. En un contracte d'aprenentatge de la confraria de Sant Jaume de 1587 el mestre es comprometia a ensenyar i mantenir l'aprenent, a calçar-lo i, en acabar el contracte, li havia de donar un *arruelo* (capa curta), una casaca i calces, mitges, sabates i barret. En un altre contracte de la confraria de Sant Josep de 1319 el mestre es compromet a ensenyar i mantenir l'aprenent, i a més durant els dos últims anys del seu aprenentatge l'obsequiaria amb una túnica de «panyo» i una capa navarresa. En un contracte de la mateixa confraria del 1607 per a l'ofici de boter el mestre es compromet a mantenir i calçar l'aprenent i a assignar-li nou lliures barcelonines un cop acabat l'ensenyament i a atorgar-li cada any quinze dies de llicència per a ajudar a la sega. Finalment, en un contracte de la confraria de Sant Sebastià del 1536, el mestre, un cop acabat l'aprenentatge, es compromet a donar deu lliures barcelonines al seu deixeble.

En contrapartida l'aprenent havia d'obeir rigorosament les indicacions del seu patró i sufragar part de les despeses que el seu aprenentatge generava ja fos en moneda o amb altres béns materials. En un contracte d'aprenentatge de paraire de 1587 trobem que el pare de l'aprenent es compromet a donar nou lliures barcelonines d'una sola vegada al mestre. En un contracte per a fuster datat el 1319 s'estipula que es lliurarà al mestre tres quarteres de mestall (mescla de diferents cereals, especialment blat i sègol o de blat i ordi, o de cereal i llegum, o de blat i faves). En un contracte de la confraria de Sant Marc i Sant Crispí de 1609 l'aprenent ha de donar quatre lliures barcelonines per les despeses del primer any. Finalment, en un contracte de la confraria de l'Ascensió del Senyor (teixidors de lli) datat el 1621 s'estipula el següent: el pare de l'aprenent es compromet a pagar les despeses del seu fill i sis lliures barcelonines més al

mestre. El valor de la feina realitzada per l'aprenent es dividiria en quatre parts, de les quals una seria per al mestre i les tres restants per a l'alumne.

Si l'aprenent trencava el contracte les ordinacions de la confraria de Sant Eloi disposaven que cap mestre de l'ofici no el podia prendre sense consentiment de l'amo de l'aprenent i dels procuradors de la confraria sota pena de 20 sous barcelonins. Si se n'anava de la vila per aprendre el mateix ofici, en cas de tornar, cap mestre no el podia admetre sense que abans acabés de complir el seu primer contracte sota pena de 20 sous barcelonins. També trobem mesures de naturalesa semblant a la confraria de Sant Josep, en què s'establí que si l'aprenent deixava el mestre abans d'acabar el contracte cap més mestre no podia donar-li treball i l'amo tenia el dret de privar-li la continuació de l'ofici dins del territori català.

Un cop acabat l'aprenentatge s'entrava a la categoria de fadrí. L'accés de l'aprenent a la confraria suposava el pagament d'una entrada. La confraria de Sant Eloi tenia instituït un llibre de fadrins en el qual s'incrivien després del pagament d'una lliura i deu sous barcelonins d'entrada i quatre sous anyals. Les confraries de Sant Jacint i del Santíssim Sagrament donaven carta d'aprenentatge a l'aprenent que havia acabat el contracte i s'inscrivía com a fadrí al llibre de la confraria. Els contractes de fadrinatge oscil·len entre uns quants mesos i un any. L'any 1339, en un contracte de fadrinatge entre l'assaonador de cuir Geraldo Majadell i el fadrí Joan des Feu, s'estableix una durada d'un any durant el qual el mestre es compromet a vestir i calçar el fadrí i a remunerar-lo amb vint-i-cinc sous. L'any 1618 un contracte de l'ofici de cinter s'estableix en quatre mesos i el mestre ha de pagar divuit rals al fadrí a manera de sou i ha de mantenir-lo de franc. L'any 1339 trobem un contracte de l'ofici de sastre que s'estableix en un any durant el qual el mestre ha de pagar deu diners barcelonins de tern per duodenari que treballés el fadrí i donar-li llit i estada a casa.

La confraria de Sant Jacint (sastres) establí que si un mestre no informava del termini de l'aprenentatge d'un dels seus alumnes podia imposar-li la pena de tres lliures barcelonines. També havia d'informar, sota la mateixa pena, del termini dels fadrinatges.

Posteriorment si el fadrí es volia establir per compte propi assolia la condició de mestre mitjançant l'aprovació d'un examen. El fadrí demanava a la confraria que li assenyalessin dia per a fer l'exa-

men en un termini que oscil·lava entre quinze dies i tres mesos segons l'ofici. En alguna ocasió es deixava que l'aspirant mateix triés el dia.

Els fadrins pagaven pel dret del seu examen a la confraria de Sant Josep la quantitat de deu lliures barcelonines amb deu sous, i deu sous més per l'assistència a la prova del batlle i altres mestres que tenien l'obligació d'ésser-hi presents. Els fadrins de la confraria de Sant Bernat pagaven vint-i-una lliures i sis sous pels examinadors.

EXÀMENS

El segle XVIII suposa per a les confraries-gremis una etapa de gran decadència col·lectiva. Amb tot, l'entrellat socioeconòmic que les sustentava tardarà a perdre's. En bona part per la resistència mateix de les jerarquies gremials a perdre el seu protagonisme dins l'activitat econòmica i també per la manca d'una decisió política que les suprimís.

Les ordinacions d'aquests moments constaten la preocupació comuna de garantir la pervivència d'una jerarquia inflexible i d'assegurar-se el monopoli de l'activitat comercial.

Pel que fa a la política seguida en l'admissió de nous membres, element essencial per a entendre l'intent de la institució gremial per perpetuar la seva influència, apareixen disposicions encaminades a afavorir l'ingrés de persones lligades als mestres en grau de parentiu —fills o gendres d'un mestre d'ofici, normalment—, mentre que es posa traves a les persones alienes als grups establerts o a les forasteres.

Al *Llibre de comptes* de la confraria de Sant Marc i Sant Crispí de l'any 1766 trobem la següent cita en la qual s'aprecia una rebaixa important dels drets d'examen: 1766, «Item han cobrat de Joan Martorell, sabaters, per son examen, y per ser casat ab filla de mestre... 4L.6 s».⁹ La confraria de Sant Josep establí que els fills i gendres de mestre no paguessin cap dret d'examen de mestria. La resta dels aspirants pagaven uns altres drets d'examen. La importància d'aquests

9. Arxiu Diocesà de Tarragona: *Libre de Comptes de la Confraria de Sant March y Sant Crispí*, any 1766.

drets consistia a ser un dels pocs ingressos fixos que tenia la confraria. Això feia que sovint, segons la situació econòmica de la confraria, s'anessin augmentant de manera que al mateix temps esdevenien un fre a l'accés massiu de nous confreres. En el mateix *Llibre de comptes* de la confraria de Sant Marc i Sant Crispí hi trobem:

- 1764 Item se fan carrega del que han cobrat de Pere Domingo per lo que li toca pagar per son examen que son... 16 L.
 Item se fan carrega del que han cobrat del examen de Francisco Font... 5 L.
- 1765 Item se fan carrega del que cobraren del examen de Francisco Figueras que son... 2 L.
- 1766 Item han cobrat de Josep Monfa, mestre cinter, per son examen, y licència de cusir a dos caps... 16 L.

Els exàmens normalment es basaven en una prova en què es mesurava la qualificació professional de l'aspirant, n'hi ha força exemples. A la confraria del Santíssim Sagrament el 1711 s'havien de presentar dues peces de sola assaonada en blanc, dues vaques negres, dos plec de cordovà blanc, tres dotzenes de tiretes capçades a dos caps i uns guants adobats d'aluda blanca. A la confraria de Sant Jaume calia presentar tres mostres teixides, dues d'estam d'una «culebra» i una de seda de quatre pams més una faixa mostrejada de quatre pams. A la confraria de Sant Josep per a l'ofici de boter es presentaven tres bótes de castanyer o de roure ben treballades, una d'elles feta sense ajuda de ningú. A la mateixa confraria per a l'ofici d'esparter calia presentar dues garbelles, una de joncs dobles guarnida d'espart i una altra, també de joncs, guarnida d'espart de l'anomenat «sedebas», i un cofí de quatre pams per a posar la pasta en fer oli.¹⁰ També a la mateixa confraria per a l'ofici de baster s'havia de presentar un bast guarnit al seu punt amb les seves corretges (pitral, davantal i cap de pitral) i amb una corretja per a les esquelles, una retranca de fusta amb les pells corresponents, puntes i altres corretges necessàries, una manta, un morral amb planxa i cadena de ferro i les corretges corresponents per al cap, plomall, borles i serrell clavats amb claus, una cadira de bast, un albardó per a anar

10. Les garbelles servien als ollers per a porgar la terra i el cofí és un esportí on es posa la pasta d'oliva per premsar-la.

muntat amb una retranca cosida, pitral i altres corretges i dos collars per a llaurar i dos per a carruatge guarnits. A la confraria de Sant Marc i Sant Crispí el 1740 es concedien quinze dies per a realitzar un parell de plantofes amb suro, un parell de sabates d'home claupassades i un parell de botins de Còrdova amb genollera. A la confraria de Santa Anna es feien tres preguntes referents a l'ofici de mestre de cases. A la confraria de l'Ascensió del Senyor s'havia de preparar un pinte de roba ordit de fil. Finalment, a la confraria de Sant Jacint calia tallar i deixar acabades dues peces amb prou perfecció i respondre les preguntes que fessin els examinadors sobre aquestes.

ÒRGANS DE GOVERN

Un altre capítol d'interès en les ordinacions de les confraries vallenques és el tema de l'elecció dels càrrecs corporatius. Cada confraria elegia dues menes de representants:

a) Uns que formaven part del Consell Municipal. Trobem documentada el 1767 l'elecció per part de les confraries vallenques de dos diputats que intervenien en tot el que afectava als proveïments de la població i a més entenien en allò relatiu als mercats i als arrendaments, i d'un síndic personer la tasca del qual era fiscalitzar el treball dels regidors i defensar els ciutadans dels seus sovintejats abusos. Tots aquests càrrecs formaven part de l'Ajuntament i per això cada confraria nomenava dos comissionats per fer-ne l'elecció.

b) D'altres que eren els encarregats del bon govern de la confraria, anomenats procuradors. Eren escollits entre els artesans més experimentats de cada confraria. L'elecció es feia per al període d'un any seguint les modalitats definides a les ordinacions respectives. L'elecció de procuradors que establí la confraria de Sant Jaume Apòstol (paraires) en les ordinacions de 1482 pot servir d'exemple:

«Item volen e ordenen que en lo dia del aniversari d'esso y ordonat se elegenden tres promens del ofici per procurados de la confraria per aquell any e aquelles agen a exercir totes les coses que a la dita confraria succehirà a fer e així mateix sien elegits altres tres promens del ofici en consellers d'aquells segons ja d'essey és especificcat.»

L'àrbitre per als problemes que sorgien entre confreres o entre la confraria i els seus associats, que en confirmava les ordinacions i que fins i tot les podia modificar, era la universitat de Valls, concretament el Consell General. Fou l'any 1566 que el cardenal arquebisbe de Tarragona Jeroni d'Uria concedí aquest privilegi, i també instituí el càrrec dels administradors de la confraria, d'un any de durada. Li havien de donar compte de l'administració general de la confraria durant el seu mandat en el termini d'un mes un cop acabada la seva tasca.

La confraria de Sant Pere i Sant Isidre instituí l'any 1796 un sistema representatiu nou que s'anomenà «La Seixantena». Essent procuradors Ramon Fàbregas, Francesc Genius i Francesc Mialet, davant de les dificultats que trobaven per a reunir en sessió conjunta els set-cents associats de la confraria, van acordar que seria més efectiu nomenar-ne una representació a fi que en fos la portaveu sense limitacions. Així fou com s'elegiren seixanta persones que formarien el Consell dels Seixanta, que donà posteriorment el nom de «La Seixantena» a tota l'associació.¹¹ Aquesta confraria escollia els seus càrrecs el primer diumenge després de la festa de Sant Isidre. Eren: tres procuradors, dels quals se'n distingeix un per sobre dels altres dos amb el nom de procurador major; un caixer o receptor; tres experts, pèrits o prohoms; dos oïdors de comptes i un sagristà. Els procuradors havien de ser obligatòriament membres del Consell i les altres funcions eren accessibles a qualsevol agremiat i no rebien cap compensació econòmica a canvi, excepte els zeladors i l'andador. En les mateixes ordinacions de 1796 s'anomenen els càrrecs dels zeladors custodis que guardaven el terme de la vila i denunciaven qualsevol persona que fes alguna destrossa al camp. Els agremiats pagaven anualment una pesseta de plata, i la resta d'individus que volien beneficiar-se d'aquesta protecció, dos rals d'ardit i una recapta voluntària de fruits per ajudar a suportar les despeses del servei.

La figura d'un metge també és comuna entre els serveis que oferien les confraries vallenques. L'any 1690 trobem el servei d'assistència de dos metges a càrrec de la confraria de Sant Pere i Sant

11. El funcionament d'aquest Consell dels Sexanta es reglamentà a les *Ordinacions* aprovades per Carles IV el 16 de juny del 1797, que foren presentades i registrades a l'Audiència de Barcelona el 15 de juliol del mateix any.

Isidre. El contracte establert amb aquests professionals fou per un any i quatre mesos. Pere Andreu i Josep Torrell s'encarregaren d'aquesta tasca assistint els confreres malalts tant de Valls com dels llocs de Fontscaldes, Picamoixons, Masmolets, Mas d'en Bosc, Font dels Ràfols i altres horts i molins del terme de Valls. En el servei, però, no hi eren inclosos ni mossos ni criats que cobressin sou. S'especificà que, als malalts de la vila, se'ls faria dues visites diàries, i als altres una, dues o tres visites, segons la necessitat. El cost que comportà el manteniment del servei fou de 210 lliures barcelonines per l'any i 70 lliures més pels quatre mesos restants.

Dins la confraria de Sant Jaume Apòstol (paraires) era comuna la figura del veedor, que era l'encarregat d'inspeccionar els draps de pagès o mercader que es fabricaven a la vila o al terme per tal de valorar-los i comprovar que s'ajustaven a la normativa de la confraria. Com a garantia de la seva qualitat hi posava el plom petit. El veedor no donava llicència per a parar botiga ni donava senyal a aquell paire que no hagués estat durant dos anys i mig d'aprenent, que no fos confrere i que no hagués pagat deu sous d'entrada a la confraria, sota pena de cinquanta sous. Tots els paraires havien de tenir un senyal que rebien del veedor i s'havien d'apuntar al llibre de la confraria. L'elecció del veedor, també la trobem especificada a les ordinations de la confraria de 1482:

«E més volen e ordenen que cascun any sien elegits dos promens del llur offici de perayre los quals agen càrrech de les coses que a ells auran sguart e los quals sien tengut jurar a Déu e als sants quatre Evangelis que en llur offici se auran bé e deligitment e segons lurs constimes los acompanyaran...»

«Item volen que los vehedors sien satisfets de aquests treballs segons lo consell delliberarà.»

L'any 1584 vingueren a Valls uns delegats dels paraires de Mallorca per saber quins usos i costums tenia l'ofici al Principat. Reunida la confraria en capítol i en presència dels mestres de la vila contestaren les preguntes dels delegats. L'acta de la reunió ens ha estat transmesa parcialment per l'historiador local Fidel de Moragas:

«Que els paraires de la vila tenien confraria des de temps immemorial y privilegis de l'Arquebisbe ja de l'antigor y podien ordenar a llur guissa y voluntat les seves ordinations. Que cada any treien, per

escrutini, procuradors y veedors. Que tenien taula pública pera pesar y canar els draps que's feien en la vila, lo que feien veedors em-premtant en ells les armes de la vila y del ofici, y si es trobaven els draps falsos, es escapaven y els posaven en llochs públics per càstich del falsari y escarment dels altres. Que donaven llicència per tenir y plantar perxa y pera aparellar draps per això es pagaven 12 sous a la confraria y que tenir perxa valia per examen.»

HOST MILITAR

Per finalitzar el recorregut que hem realitzat a l'entorn de l'organització i de l'evolució històrica de les confraries vallenques tractarem un aspecte que si bé ens és encara un xic desconegut, per manca de suficients dades, és prometedor per a un posterior desenvolupament: la qüestió de la host militar. Les confraries representaven la força armada de la universitat de Valls; la host veïnal no era altra cosa que les milícies gremials. Tenien l'obligació de defensar el seu territori i anar a rebre l'arquebisbe de Tarragona quan aquest venia a prendre possessió de la vila de la qual era senyor i baró.

L'historiador Fidel de Moragas documentà un acord del Consell especial de 6 d'octubre del 1656 (avui malauradament desaparegut) en el qual la universitat, a requeriment del mestre de camp del terç de la vegueria de Tarragona,¹² demana a les confraries vallenques que es facin càrrec del pagament —o soldada— de 12 soldats. La distribució feta pel consell especial s'establí de la següent manera:

- a les confraries de Sant Josep, de Santa Anna i del Sacratíssim Nom de Jesús (fusters, mestres de cases i mercaders, respectivament), els tocà pagar dos soldats;
- a les confraries de Sant Marc i Sant Crispí i de l'Ascensió del Senyor (sabaters i teixidors de lli, respectivament), els tocà pagar dos soldats;
- a la confraria de Sant Jacint i Nostra Senyora de Betlem (sastres), li tocà pagar dos soldats més;

12. AHCV: *Llibre del Consell Municipal*, 1643-1663, p. 320; secció: Municipal Valls; Administració Municipal, Consell.

- i, finalment, a les confraries de Sant Pere i Sant Isidre i a la de la Santíssima Trinitat (pagesos i flassaders, respectivament), els tocà pagar sis soldats.

M. ESTER FABRA I SALVAT
Institut d'Estudis Vallencs

BIBLIOGRAFIA

- ANDREU, J.: «La decadència dels gremis reusencs», *Penell. Revista d'Història*, núm. 2 (Reus: Centre d'Estudis Reusencs, abril del 1985), ps. 49-60.
- ALBERCH, Ramon, i altres: *Gremis i oficis de Girona*, col·lecció «Història de Girona», núm. 1 (Girona: Ajuntament de Girona, 1984).
- ARRANZ, Manuel: «Aprenents de la Conca de Barberà al sector barcelonès de la construcció (segle XVII-XVIII)», *Aplec de Treballs*, núm. 3 (Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 1981), ps. 253-269.
- FABRA I SALVAT, M. Ester: «Confraries i gremis de la ciutat de Valls. I», *Quaderns de Vilaniu*, núm. 7 (Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1985), ps. 3-18.
- FABRA I SALVAT, M. Ester: «Confraries i gremis de la ciutat de Valls. II», *Quaderns de Vilaniu*, núm. 11 (Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1987), ps. 43-67.
- GRAU I PUJOL, Josep Ma., i R. PUIG TÀRRECH: «Les confraries de Montblanc durant el primer terç del segle XVIII», *Quaderns de Vilaniu*, núm. 15 (Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1989), ps. 69-80.
- PAPELL I TARDIU, J.: «La confraria dels Paraires de la llana de Valls. Notícia històrica», *Acta Historica et Archaeologica Medievalia*, núm. 2, ps. 133-142.
- TOUS, J.: «Els gremis reusencs a finals del segle XVIII», *Butlletí del Museu*, núm. 3 (Reus, 1989), ps. 6-11.

La Diputació del General i l'exercici de la draperia (primera meitat del segle XVI)

EL TOMB ASCENDENT DE LA DRAPERIA EN EL SEGLE XVI

La intenció d'aquest paper és destacar alguns aspectes de l'intervencionisme fiscal¹ de la Diputació en l'exercici de la draperia just quan s'insinuava el tomb ascendent i de desplaçament de la producció tèxtil del segle XVI. Els *Capítols del Redreç de la Diputació del General* el 1520 ja observen que es feia del tot necessari «redreçar la tarifa» pels canvis que hi havia hagut tant en «les estimes com mutació de noms»; per tant, «de ací avant s'exigisca lo dret de entrades y exides per lo ver cost axí com se usa ja en los brocats, sedes, draps, joyes e moltes altres coses, quasi les més». Tanmateix cal esperar —sembla— a 1547 per a trobar una nova tarifa.²

1. Drets fiscals que suposaven —sembla— un dràstic control: «que nenguns mariners ni barquers gosen descarregar ningunes mercaderies sino és en certes parts de Catalunya» (1450); Arxiu de la Corona d'Aragó (d'ara endavant ACA), Generalitat, G-234/3, f. 341, o «qualsevol mercaderies se trenguen del Regne sien manifestades en la Taula de Barcelona [sic]» (1425) ACA, Generalitat, Correspondència, Registre N. 640, f. 94 (a partir d'ara citaré: ACA, Gen. C. Reg. N.).

2. Segueixo una edició de 1577 que és un compendi dels *Capítols del Redreç de la Generalitat* de les corts de 1481 a les corts de 1564, que permet establir els canvis fiscals entre les dues dates. Les diverses reedicions fetes d'aquest compendi (1620, 1635, 1671, 1685, 1707) fan suposar que és un volum vàlid per a fer el seguiment de la política fiscal de la Diputació del General. Una guia útil que no dispensa, però, d'haver de mirar els canvis de 1585-1599. Les edicions de 1671 i de 1707 porten aparellats els *capítols del redreç* de 1585. Posteriorment a la realització d'aquest treball ha sortit publicada la comunicació d'Oriol OLEART, «La creació del dret: els anomenats capítols del redreç del General de Catalunya», *Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Les Institucions Catalanes (segles XV-XVII)*. 13 al 17 de desembre de 1993, a Pedralbes, núm. 13 (Barcelona: Universitat de Barcelona, 1993), vol. I, ps. 245-258.

Pierre Vilar, quan volgué establir la cronologia de la participació catalana en els corrents comercials del segle XVI, a part de destacar la trilogia de la producció —draperia, cuiram i ferro obrat—, assenyalava el caràcter fecund de 1525-1526: un salt vigorós de les xifres —diu— que coincidiria en certa manera amb els anys de la demanda de tràfic directe amb Amèrica (1522), però sobretot amb l'existència de vaixells compromesos en el circuit de Cadis (1526) i amb el proveïment (1526) de titulars de consolats a Venècia, Palerm, Siracusa i al port castellanomediterrani de Màlaga. «Tanmateix —diu Vilar— el nivell dels intercanvis no és encara gaire elevat. A partir de 1525-1530, en què ha aconseguit el nivell dels preus, no puja fins al 1577-1578 sinó paral·lelament a aquest darrer».³

Arreu els anys del segle XVI han estat els anys daurats de les confraries.⁴

LES COMPETÈNCIES DE LA DIPUTACIÓ EN LA DRAPERIA

L'estudi dels fons de la Generalitat permetria afinar la cronologia de Vilar. Però ara i aquí només m'he proposat observar amb uns pocs exemples que possiblement raons fiscals van determinar que la Diputació a la primera meitat del segle XVI intentés posar en pràctica les seves competències legislatives, les quals, d'altra banda, no degueren pas haver nascut en el buit, i adoptar un paper més enllà de la mera recaptació fiscal pel que feia a l'activitat productiva. El *Llibre dels Quatre Senyals* reuneix la legislació destinada a delimitar les competències i tasques de la Generalitat de 1413 i 1420 i també recull ordinacions i capítols de 1422, 1424, 1433, 1452, 1455 i cartes reials concernents a la Diputació de 1389, 1455, 1486, 1495 i 1509. La cort de 1422 encarregava unes *Ordinacions fetes e ordenades sobre las drapadas ques fan en lo Principat de Catalunya* de 97 capítols

3. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. II: *El medi històric* (Barcelona: Edicions 62, 1964), ps. 253-255.

4. Josep Ma. Torras i Ribé ho ha observat en el cas d'Igualada o Joan Antoni Padrós en el cas d'Olot. J. M. TORRAS I RIBÉ, «Demografia i societat a Igualada durant els segles XVI i XVII», *Miscel·lània Aqualatensis*, núm. 4 (Igualada, 1987), ps. 87-109. J. A. PADRÓS, «Àrea d'influència econòmica d'Olot a mitjan segle XVI. Una aproximació al creixement olotí del cinc-cents», *Pedralbes*, núm. 7 (Barcelona: Universitat de Barcelona, 1987), ps. 229-232.

completades el 1424 amb una *Declaratió sobre la crida de las drapadas* de 13 capítols més,⁵ que al costat de determinades disposicions de les corts de 1413 i 1420 són un magnífic exponent de les competències de la Diputació en matèria de draperia des del tir de les peces fins a la manera de teixir i tenyir.⁶ En una crida feta per la Diputació (octubre de 1510) a la vila i comtat de Castelló d'Empúries, aquella remarca la seva jurisdicció «en provehir sobre la finor e bon

5. *Libre dels Quatre Senyals: Ordinacions de 1422*, ps. 199-239; Declaració de 1424, ps. 240-249. També a ACA, Gen., C. Reg., N. 672, fols. 79, 97, 108, hi han unes *Ordinacions sobre llanes e drapades e altres coses fetes per los deputats y concell representant lo Principat de Cathalunya* (5-26 de novembre de 1461). El Repertori Gros de la Generalitat permet observar que la Diputació no era aliena a l'organització i activitat laboral urbana: ACA, Gen., G. 234/2-3, «Companyies de parayres no poden ser fetes en perjudici dels restants que no voldran entrar en ella», diu el Repertori Gros del trienni 1440-1443, fol. 226. Trobem manaments de revocació d'ordinacions de drapades fetes per la vila de Sant Joan de les Abadesses, fs. 301, 304, i d'altres que anirem citant en el curs d'aquesta comunicació. La Diputació, tenia superior jurisdicció fora de Barcelona? En tot cas en un conflicte de 1616 s'afirma que «ordinacions de una vila no poden comprendre lo General»: ACA, Generalitat, Registre N. 832, f. 9. Però també cal tenir present que en una data tan avançada com 1650 els paraires de Barcelona supliquen als diputats la suspensió de l'execució d'una ordinació que els obligava a fer el manifest a la guarda del General abans d'anar al molí. L'ordinació era revocada: ACA, Gen., Deliberacions N. 216, fols 158-159. D'altra banda històricament també podem observar la intervenció de barons en les ordinacions de confraries: Ll. G. CONSTANS I SERRATS, *Diplomatari de Banyoles*, vol. V: *De l'any 1500 al 1699* (Banyoles: Centre d'Estudis Comarcals, 1992), doc. 1.422 (any 1599), ps. 131-135.

6. Víctor Ferró dona a aquesta mena d'ordinacions i crides el caràcter d'acta de cort. Les actes de cort derivaven de la facultat atorgada en aquest sentit a la Diputació (capítol de cort de 1376) de fer-ne en matèria d'impostos. Eren —diu V. Ferró— «normes obligatòries no sols per als oficials de la Generalitat sinó també per als altres súbdits en llur condició de contribuents (...) constituïen (...) una mena de legislació delegada». Les ordinacions de 1422-1424 tenien força de llei i acte de cort, «tot i això, llur condició formal obligava cada nou consistori a reiterar-les perquè no caduquessin». V. FERRO, *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al decret de Nova Planta* (Vic: Eumo Editorial, 1987), p. 285. El fet que les *ordinacions sobre les drapades* formessin part del *Libre dels Quatre Senyals* suposo que ja devia evitar formalment qualsevol caducitat. Cal tenir present també el títol 27 de les *Constitucions de Catalunya* que publica els capítols 14 i 36 de les corts de Barcelona del 1599 sobre «la forma y modo que se an de fabricar las robas tant de seda, com de llana». Els furs de València també contenien disposicions sobre draps: amplària, fils, tints, barreges, ...: J. TARAÇONA, *Instituciones dels furs y privilegis del regne de València*, llibre II, títol 11 (1580) (València: Librerías París-València, ed. facsímil). Pel que fa al regne d'Aragó, Corts i Diputació també intervenien en el fet corporatiu: G. REDONDO VEINTEMILLAS, *Las corporaciones de Artesanos de Zaragoza en el siglo XVII* (Saragossa, 1982), ps. 55-75.

aparell dels draps quis obren en lo dit Principat». En una altra de feta a Girona (juliol de 1511) també recorda que la Diputació té «tot poder» en virtut de corts «sobre lo bon adob dels draps de llana e regiment de la parayria, texidors e tintorers». Tanmateix, més d'una contradicció s'observa en aquest seguit de disposicions que demostren la competència que en matèria de draperia es feien universitats, Diputació i confraries.

«Com lo exercici de la draperia [diu el capítol de cort 14 de les Corts de 1520] sie molt precipuo e necessari... y los Regidors de las ciutats y vilas principals de aquell (...) pujan e hajan acostumat de ordenar sobre lo aparell, bondat y finor dels dits draps y otras cosas havents esguart al dit exercici y art de la draparia; empero, per quant de algun temps en sa, molts maliciosas personas per deffugir lo judici dels regidors han recorregut als Deputats del General de Cathalunya, los quals pretenent ésser iutges e coneixedors de las ditas cosas, en virtut de algun o alguns Capítols de Cort o Constitucions, han fetas inhibicions als dits regidors (...) per ço plàcia statuir y ordenar que de ací avant no sie lícit, ni permès als deputats de dit General (...) coneixer, ne entremetres del aparell, bondat o finor dels dits draps (...) pujan emperò los dits deputats coneixer de tots fraus comesos e o cometadors...»

Però més tard el capítol de cort 43 de les corts de 1547 va haver d'insistir encara en la mateixa cosa. La batalla degué ser llarga. D'altra banda per les corts de 1413 la Diputació i/o els diputats per a defensar els drets del General tenia «jurisdicció privativa» contra «els perturbadors» i per tant decidien i exercien justícia⁷ i aquesta competència podia ser una magnífica esclatxa per al General. Aquestes disposicions, van tenir incidència sobre la producció i l'organització de la producció drapera del país? Tampoc no podem deixar d'observar que el *Libre dels Quatre Senyals*, l'original manuscrit del qual estava «recòndit» en l'escrivania major de la Generalitat, era estampat per primera vegada el 1634 i de nou el 1683 i, malgrat els capítols de cort de 1520 i 1547, reproduïa les disposicions de drapades de la Diputació del General de 1422-1424. És cert tanmateix que també és

7. *Libre dels Quatre Senyals*, capítols de 1413: 3/2, 3/3, 3/9, 4/10, 15/5, 17/1, 38/4, 97/1; capítol de 1433: 6/1; i carta de Valladolid de 19-V-1509, ps. 7, 8, 10, 26, 74, 118, 240, 299, 331.

important d'observar que les ordinacions de drapades de 1422 i la declaració de 1424 havien estat proveïdes no pas pels diputats i oïdors sols sinó també «ab persones expertes». Les disposicions, doncs, eren fetes un cop

«appellats e oits los officis de texidors, parayres e tintorers e altres persones, axí mercaders com altres experts en semblants coses e axí de la present ciutat de Barcelona com de les ciutats de Leyda, Gerona, Tortosa e vila de Perpinyà, e altres ciutats, viles, castells e locs de dit Principat de Cathalunya, e haut sobre açò mateix ab los dits officis e persones diversos colloquis, collacions...».

S'havia tractat, doncs, d'unes sessions de treball que havien reunit els experts amb els diputats del període 1422-1424: l'abat de Ripoll, el cavaller Ramon Sagarriga i en Joan Ros ciutadà de Barcelona; amb els oïdors Francesc Desplà, doctor en dret i ardiaca de Vic, el donzell Jofre de Sentmenat i el burgès de Perpinyà Martí Gavella.

CONFLICTES DE COMPETÈNCIES

Un cop d'ull al Repertori Gros de la Generalitat ens ha permès observar dins la secció de Correspondència i provisions (Registre o Lletres trameses)⁸ una sèrie de contenciosos entre 1516 i 1549, i d'abans i tot, centrats potser entre 1531 i 1533, que demostren que la producció drapera es bellugava⁹ i que això creava conflictes de com-

8. Només he pogut usar la correspondència tramesa perquè la rebuda per la Generalitat és una de les grans pèrdues d'aquesta institució històrica després de 1714, objecte de rapinya i després abandonada a la bona de Déu.

9. La draperia es començava a desplaçar cap a les petites viles i llocs. Pel que fa a la draperia catalana del segle XV i els canvis dels segles XVI al XVIII, vegeu: Claude CARRÈRE, «La draperie en Catalogne et en Aragon au xvè siècle», a Marco SPALLANZANI (cur.), *Produzione, commercio e consumo dei panni di lana (nei secoli XII-XVIII)*, *Atti della «seconda settimana di studio» 10-16-aprile, 1970* (Prato, Florència: Istituto Internazionale di Storia Economica «F. Datini», 1976), ps. 475-509 i Valentín VÁZQUEZ DE PRADA i Pere MOLAS RIBALTA, «La industria lanera en Barcelona (s. XVI-XVIII)», *ibidem*, ps. 553-565. Vegeu també Jaume TORRAS ELIAS, «Estructura de la indústria pre-capitalista. La draperia», *Recerques*, núm. 11 (Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1981), ps. 7-28. Posteriorment a la realització d'aquesta comunicació ha sortit el treball de Xavier TORRES, «Manufactura urbana i indústria rural», *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, vol. IV (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1997), ps. 106-121.

petències de tota mena: fiscals entre les confraries vinculades als municipis i la Generalitat, entre arrendataris de drets i confraries i entorn de l'estructura productiva. Aquests contenciosos fan pensar que potser en matèria productiva i no estrictament de participació comercial el tomb cap a una nova fase productiva després de la «crisi» del segle xv seria molt primerenc i que les competències municipals en matèria d'oficis foren adquirides i confirmades a base de molta conflictivitat. En el cas de Barcelona, els mestres de cases pretenien el 1461 «que en lo que és son offici no estan subdits als consellers», i el mateix pretenien els molers un segle i mig més tard (el 1613).

La descripció de l'intervencionisme de la Diputació del General a la primera meitat del segle xvi pot ser, ara com ara, la millor manera d'introduir el tema abans d'entrar en qüestions interpretatives.

En aquests contenciosos el procurador del General sol dirigir-se (suplica) als diputats del trienni fent-se portaveu de súplices de caràcter molt divers procedents d'arrendataris de drets o bé de païres, o bé d'oficials locals. Però el coneixement del tema se'ns fa avinent a través de les lletres comminatòries dels diputats del trienni corresponent als subjectes que vulneren suposades o reals competències i/o drets del General.

El cas de Perpinyà del 1516

El 10 de setembre de 1516¹⁰ els diputats escriuen als cònsols de Perpinyà. Els notifiquen que han rebut una súplica dels arrendataris de la bolla de plom i segell de cera de la Taula de Perpinyà contra els jurats per haver publicat una crida on es prohibia la llibertat de fer fer draps a qui sigui «ab presupòsit que dits draps se deuen fer per parayres examinats e qui vagen sots bandera del dit offici» i això suposa —diuen els diputats—

«la prohibició de no fer fer draps fahent acceptió de persones (...) La qual prohibició pretenen dits arrendadors no sols ésser iniusta y no tocant a ordenar a vostre offici, més encara en dan dels drets a ells pertanyents e resultants de la factura dels draps (...) la dita ordinació

10. ACA, Gen. C. Reg., N. 735, fols. 14, 17, 50.

y crida és perjudicial al poder y jurisdicció de nosaltres [diuen els diputats] qui tenim tot lo poder, ab acte fet en corts generals, de ordenar sobre la finesa e bondat e forma de fer fer los draps en Cathalu-nya, e que vosaltres seríeu contravenguts als dits capítols, occupant nostra jurisdicció e dampnejant los drets del General, qui, ab dita prohibició de no fer-se tants draps com se poden fer e han acostumat, valrien menys los dits drets, e per consegüent los preus dels arrendaments disminuyrien, car jatsia que sia deguda cosa que no.s facen draps sinó per persones expertes e examinades en dit offici de parayre»

com era proveït i ordenat pels diputats en virtut d'acte de cort en l'execució del qual foren demandades persones expertes «en parayria de la present ciutat e viles principals del present Principat, entre les quals foren alguns de aqueixa vila com se mostre en los actes recon-dits en aquesta casa de la Deputació». ¹¹ L'ordinació no era necessària perquè ja existia acte de cort. Ara bé —diu la carta—, «prohibir que algunes persones puguen fer fer draps e altres persones non puguen fer fer, açò seria contra capítols de cort e la nostra jurisdicció e contra caritat e política e bon regiment de la cosa pública, ultra lo dan del dit General». En virtut de la seva jurisdicció manen revocar la crida com han fet sempre els seus predecessors quan algunes ordina-cions de regidors d'universitats perjudicaven el General. «Quant al cap que ha respecte en privar algunes persones que no puguen fer fer draps car perque sien fets per persones expertes e examinades en l'art de la parayria, no deu ésser fet differència de persones.» En una altra carta insisteixen en el mateix:

«E en cert es vist que dita crida se deu revocar. Quant en dita prohibició de fer fer draps posant acceptió e differència de persones, car quant al fer dels dits draps be.ns par sien parayres examinats y tal ordinació ja fou feta per los deputats passats havent ne poder per acte fet en cort general y no era mester fer la ara, però no.ns par ne de-gués sortir la conclusió que.n trahen fahent dita prohibició contra la utilitat comuna y dels drets del General.»

11. S'ha de referir a les disposicions anteriors als capítols de 1422 recollits en el *Libre dels Quatre Senyals*. Ni a la *Histoire de Perpignan* de P. VIDAL (Perpinyà, 1897), ni a *Notices historiques sur les communes du Roussillon (première série, Perpinyà, 1868, i deuxième série, Perpinyà, 1878)* no he trobat cap referència a aquesta mena de conflictes.

Finalment tot plegat es convertia en una crida del General que revocava les ordinacions dels cònsols de Perpinyà després que un síndic d'aquesta ciutat es presentés davant del consistori a Barcelona i els diputats es declaressin jutges competents per a declarar la revocació de la crida:

«(...) sie lícit e permès a totes y sengles persones [deia la crida de la Generalitat] qui volran y son acostumades de fer fer draps en dita vila puixen fer fer dits draps liberament affi que los drets del General per la prohibició de fer fer tals draps no sien disminuïts, empachats, ne vallenguen menys los drets del General del que han acostumat e poden valer.»

La crida ens aclareix que aquestes persones que tenen dret a fer fer draps més enllà dels paraires de sempre, i que n'havien estat exclosos per la crida perpinyanesa de 23 de juny de 1516, eren «gentils homens, burgesos, mercaders i teixidors». La Diputació distingeix entre «fer» i «fer fer» i tanmateix la seva posició en aquest contenciós de Perpinyà de 1516 sembla més oberta que no la seva posició en un contenciós de Castelló d'Empúries d'octubre de 1510 en què insisteix que «los experts no sien preiudicats», «la qual expertesa requer exàmen».¹² Ara bé, el maig de 1508 la Diputació es feia ressò de la protesta del mercader de Vic Gabriel Rovirola contra els consellers d'aquesta ciutat perquè, tot i estar en «possessió de fer obrar draps en casa sua per parayres o parayre àbil, sufficient e examinat e qui té lo senyal de la vila», una recent ordinació de Vic no ho permetia perquè prohibia que «parayre algú qui tenga senyal no puga tenir perxa ni obrar draps en casa d'altri sinó en casa propria». El mercader Rovirola considera aquestes ordinacions

«frivoles e poch sufficientes» i «ésser més envejoses que justes per llevar de possessió als qui fins assi la tenen de fer [obrar] draps en llurs cases (...) maiorment que tals draps ja són examinats per los sobreposats e vehedors del officí de parayres, e que essent bons e fets per parayres qui tenen lo senyal no fa al cas sien obrats en una casa més que altra».

La Diputació es posava al costat del mercader Rovirola (que, hem de suposar, controlava alguna part de la producció dels parai-

12. ACA, Gen. C. Reg. N. 729, fol. 84.

res de Vic) i feia revocar l'ordinació dels consellers de Vic.¹³ Els diversos conflictes que reflecteixen aquestes intervencions del General arreu on es produeixen sembla que volen demostrar dues coses: el creixement de la producció de draps, si més no fora de Barcelona, i l'intent constant de no perdre fiscalment el control d'aquest creixement productiu i d'aprofitar-se'n en la mesura que es pugui.¹⁴

Girona, Queralbs i Civís

Els casos de Girona de 1511,¹⁵ de Queralbs de 1517¹⁶ i de Civís de 1531¹⁷ són demostracions d'aquest creixement que esclaten aparentment sense factors fiscals entremig. El 28 de juliol de 1511 els diputats havien de fer una crida a petició dels paraires de Girona per tal de prohibir que les universitats foranes veïnes de Girona amb llicència de bolla imitessin la de plom de forma quadrada de Girona.¹⁸ El 7 d'agost de 1517 els diputats del trienni escriuen al ve-

13. Més d'un conflicte hi degué haver sobre on calia obrar o aparellar draps. La Diputació el 1439 feia revocar una ordinació de Perpinyà que permetia als paraires «apparellar en lurs pròpies cases» perquè perjudicava els drets del General. ACA, Gen. C. Reg. N. 648, fols. 4, 11-12. A E. JUNYENT, *La ciutat de Vic i la seva història* (Barcelona, 1980), no hi ha cap referència a aquesta mena de conflictes.

14. Tanmateix pel que fa a Barcelona Jaume VICENS VIVES escrivia: «Des de 1498 les autoritats catalanes reconeixien el signe del nou temps en l'afluència de gent que acudia a Barcelona a ocupar-se en la fabricació de teixits (...) Barcelona sol·licitava la prohibició absoluta de la treta de llanes, al·legant que les necessitava la indústria tèxtil, el General s'hi oposava, perquè tal mesura feia minvar la recaptació dels seus drets», *Els Trastàmars* (Barcelona, 1956), p. 231. Es podria dubtar que fos ben bé aquesta la posició de la Diputació. La documentació d'aquesta comunicació permet observar que la Diputació estava, segurament per motius fiscals, prou interessada també en la producció. Ara bé, la posició de la Diputació, insinuava potser que la producció tot just s'estava començant a traslladar fora de les grans viles o ciutats?

15. ACA, Gen. C. Reg. N. 730, fol. 42v-43.

16. ACA, Gen. C. Reg. N. 736, fol. 3.

17. ACA, Gen. C. Reg. N. 126, fol. 172.

18. No era cap novetat. El 1439 la Diputació feia una crida que prohibia que qualsevol que fes draps fora de Perpinyà no s'atrevis a posar el senyal de la vila. ¿Potser draps de pagès procuraven passar per draps de confraries urbanes? ¿O potser volien fer veure que havien pagat un control o dret que no havien passat ni pagat? ACA, Gen. C. Reg. N. 648, fol. 7-9.

guer de Ribes i al batlle i cònsols de la vila i parròquia de Queralbs per exigir-los que revoquin

«certa prohibició feta per ells que los parayres fora dits poblats no puguen pendre de la terra per aparellar los draps» quan «en tots temps [diu la carta] e no és memòria en contrari, han acostumat de pendre per al aparellar los draps (...), maiorment que segons havem entés los dits parayres han offert satisfer qualsevols dans, si alguns ne fossen causats en algunes propietats per lo pendre de aquelles la dita terra».

¿Es tracta d'una topada sorgida del creixement simultani de l'agricultura i la draperia que ha provocat un conflicte on fins aleshores no n'hi havia hagut cap? ¿Es tracta d'un problema nou de termes que el creixement demogràfic de la Catalunya del segle XVI portarà arreu, del Vallès al Pallars¹⁹ per posar algun exemple?

La intervenció de la Generalitat sí que té un rerefons fiscal ja que revoca, a instància del procurador i per deliberació feta amb el consell dels assessors ordinaris del General, l'ordinació «com tal prohibició sia vist ésser molt dampnosa e prejudicial no solament als dits parayres e altres poblats en lo present Principat más encara al General». En aquest cas els interessos fiscals del General, que acompanyaven les tendències d'increment de la producció, coincidien amb els interessos dels paraires.

Una cosa semblant pot ser entesa pel que fa a Civís (a l'actual Alt Urgell). En aquesta ocasió la Generalitat informa (novembre de 1531) a Pere Fontana, diputat local de Castelló d'Empúries, que ha donat llicència «ab certa forma als homes del lloch de Civís, que pogan anar a enfortir y amolinar los draps en lo lloch d'Andorra atesa la incomoditat és per a ells que sien obligats a portar a enfortir dits draps dins Cathalunya». Tots són, doncs, facilitats tot i el risc de portar a molinar o batanar a Andorra tenint en compte les franque-

19. Miquel SOLÉ I SANABRA, «El marc institucional i polític de la Terrassa moderna», *Terme*, núm. 4 (Terrassa, novembre de 1989), ps. 26-42. J. BRINGUÉ, *Els béns comunals: l'exemple del Pirineu Català (comunitats, senyors i recursos al Pallars Sobirà (segles XV-XVIII))*, tesi doctoral (Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 1995).

ses andorranes en matèria fiscal del General.²⁰ Tanmateix pensen en els arrendataris i en volen la seva conformitat, i no s'estan de recordar que han proveït collidor i guarda dels drets d'entrades i eixides del General per a Civís en la persona de Joan Teixidor, batlle del lloc.

DIPUTACIÓ, PARAIRES MATRICULATS I PERSONES FORA DE L'OFICI

El conflicte més generalitzat afecta per exemple Moià (1531), Besalú (1532, 1533, 1544), Amer (1537) i Olot (1543), tots ells conflictes posteriors al capítol de cort de 1520, i està directament relacionat amb la fiscalitat i amb el desig dels paraires matriculats d'obtenir un impost propi,²¹ extret dels draps fets per personal no matriculat, i la revocació per part de la Generalitat de les ordinations fetes en aquest sentit pels paraires, per considerar-ho un nou vectigal fet fora de corts i en perjudici dels drets del General. Possiblement els conflictes directament organitzatius van ser substituïts per d'altres aparentment només fiscals però que també contenien una bona dosi de factors organitzatius. El 26 d'agost de 1531 els diputats escrivien als «honrats Jaume Alies y Andreu Batle assessors sobreposats del offici dels parayres de la vila de Moyà»²² perquè ha-

20. Andorra i la Vall d'Aran gaudien de franqueses respecte als drets del General, Antoni FITER I ROSSELL D'ORDINO, *Manual Digest Andorrà, 1748* (Andorra, 1987). F. VALLS I TABERNER, *Privilegis i ordinations de les valls pirinenques*, vol. I, *La Vall d'Aran* (Barcelona, 1915). F. VALLS I TABERNER, *Privilegis i ordinations de la Vall d'Aran* (Barcelona: Promocions i Publicacions Universitàries, 1987). A. SANLLEHY, *La comunitat aranesa. Segles XVII- XIX*, tesi doctoral (Universitat de Barcelona, 1996). Les *Constitucions de Catalunya* es fan ressò d'aquestes franqueses i del risc que comporten: pel que fa a la Vall d'Aran, cap. de cort 3, de 1510.

21. També al segle xv sembla haver-hi força conflictivitat (i ordres de revocació per part de la Diputació) entorn de «nous impòsits» sobre els draps amb diverses universitats, amb Castelló d'Empúries (trienni 1446-1449), amb els paers de Lleida (trienni 1449-1452), amb els jurats de Girona (trienni 1455-1458), amb els còsols de mar de Perpinyà (trienni 1458- 1461), amb procuradors de Tortosa (trienni 1461-1464): ACA, Generalitat, G-234/2-3, fols. 173, 246, 247, 257, 282, 286, 301, 310, 313. «Es públic —deia una carta de 1432 adreçada a Tortosa— que dret algun no pot ésser imposat sobre draps de llana (...) o altres qualsevols coses qui paguen drets de General»: ACA, Gen. C. Reg. N. 644, fol. 114.

22. ACA, Gen. Dietari, N. 15, fol. 41v. Gen. C. Reg. N. 751, fol. 22, 79, 102, 104, 123v. Gen. Deliberacions, N. 126, fol. 172.

vien rebut informació del diputat local mossèn Onofre Gaver de la vegueria (Manresa) que havien fet unes ordinacions «imposant cert dret e nou vectigal en la draperia que es fa en certa manera en aqueixa vila afermant que per assò tenir privilegis». Els diputats havien rebut la súplica del procurador del General perquè proveïssin per justícia, però no volien arribar a aquests termes i els comminaven a presentar-se en un termini de vuit dies des que els arribés la notificació davant del consistori a Barcelona «ab los dits privilegis y ordinacions» per tal de verificar abans d'entrar en altres qüestions si realment tenien facultat per a fer «tals impòsits». El 10 de novembre del mateix any (no sabem si havia estat aclarida l'existència de privilegis) l'ordre de revocació de les noves ordinacions ja havia estat dictada, però els majorals de la confraria no en feien cas. La carta dels diputats als majorals de la «confraria i ofici de paraires» ens aclareix aleshores el caràcter dels fets:

«tenen admiració [diuen els diputats] d'ells, com no sian cassades y anul·lades les ordinacions havien fetes sobre lo nou impòsit fet per ells sobre tots los draps y pesses que feyen y s'apparallaven en la dita vila de Moyà, los quals feyen persones que no eren del offici, segons havien promés en lo Consistori que dins certs dies les farien cassar y anul·lar», en canvi perseveraven «en l'exacció del dit nou impòsit» sobre els draps i peces que «fessen persones qui no fossen del art».

Els diputats exigien la revocació de les ordinacions perquè incorrien en grans penes «e són manifests perturbadors de la Generalitat (...) en manera que per aquelles no sia damnificat lo General», esperen, diuen, que «ho facen de tal manera que restarem contents». El 29 de novembre del mateix any el contenciós continuava com ho demostra la carta més explícita dels diputats als regidors dels paraires de la confraria de Sant Miquel de Moià. El procurador del General havia presentat súplica contra l'esmentada confraria amb aquests termes:

«Els regidors dels perayres de la vila de Moyà y confraria de Sant Miquel de dita vila han fetes unes ordinacions del tenor següent: Los honrats sobreposats ab los de la bossa ensemps o la maior part de aquells per servey de Déu per poder fer calzer y vestiments per ops de dita confraria qui és molt pobre, ordenen que d'esta hora avant totes y qualsevol pesses qui en la present vila se texiran y apparellaran per

persones fora del ofici, que lo tal parayre qui apparellerà dita pessa dels dos ducats que'n ha a rahó de dos sous per ram hage dit parayre a pagar dotze sous. E més, que lo texidor qui texirà dites pessas strangeres [de la confraria?, del país?, de tipologia?, pràctiques d'imitacions adaptades?] hage a pagar a la dita confraria un sou per pessa, per quals appar fer-se per ells nou impòsit sobre los draps de llana. E que són en gran dany e perturbació dels drets de les generalitats. E no obstant sien stats requests per lo deputat local de Manresa en la qual deputació és la vila de Moyà. E que per senyories vostres los sie stat manat que revocassen dites ordinacions, ells com a renitents e inobedients no han revocat dites ordinacions, ans iuxta aquelles fan execcions del impòsit e perturbació dels drets de les generalitats. Per çò Gaspar Çafranquesa procurador de les dites Generalitats suppliquen a V.S. los sie plasant procehir contra dits sobreposats e regidors, com per capítols de cort e ordinacions e pràctiques de la casa és acostumat.»

I es parlava de procedir contra els seus béns i persones.

«I atés que ja altra vegada, així per lo deputat local d'aquesta col·lecta com per nosaltres, són stats requests e justats que les dites ordinacions són tant danyoses i que les revocassen y no ho han fet, ab consell dels honorables advocats y assessors ordinaris del General ab tenor de les presents»,

ordenaven que dins el termini de tres dies després de rebre la notificació revoquessin les ordinacions sota pena de 500 florins d'or en primera advertència i de 500 florins d'or més en la segona i, si persistien, el diputat local de Manresa «en les persones e béns vostres fassa execució així com per deutes fiscals e reials com és acostumat». En cas de resistència al diputat local, la Generalitat requeria també l'actuació del batlle i de qualsevol oficial així reial com d'altres que exercissin jurisdicció en la vila de Mojà «que per jurament són tenguts d'exequir nostres requestes e de dit deputat local y fassen la crida que nosaltres manem de revocació».²³ Ben aviat es feia la crida del General contra les ordinacions dels paraires de Mojà. I finalment també era la Diputació del General la que havia de fer la

23. Els diputats eren oficials reials: «que los officials e ministres del General sian tinguts per officials reals». Carta reial, Valladolid, 19-V-1509, *Libre Quatre Senyals*, p. 330.

crida de revocació perquè els «sobreposats e regidors dels parayres e confraria de Sant Miquel de la vila de Moyà (...) hagen recusat revocar aquelles per hon són encorreguts en grans penes. Lo que dits deputats per llur descàrrec no poden tollerar ne passar ab dissimulació». Les raons que al·legava la crida revocatòria de la Generalitat són prou interessants:

«E per ço, ab e o consell dels honorables advocats e assessors ordinaris del dit General, per provehir a la indemnitat del dit General, instant lo procurador de aquell, proceynt en açò en virtut de la facultat a ells e altre offici atribuïda així en Corts Generals com altrament, dextant a part la execució de les dites penes de les quals entenen altrament proveyr per conservació dels dits drets de les generalitats, han proveyt e delliberat, e ab tenor de la present pública crida proveyen e delliberen que, les dites (...) ordinacions (...) com a prejudicials e impeditures dels dits drets de les generalitats deuen ésser revocades, anul·lades e cassades, e ab tenor de la present revoquen, anul·len e cassen, en tal manera que, no sia hoit ne permés a persona alguna, de qualsevol stament o condició sia, usar de aquelles (...) ni official algú fer execució en virtut de aquelles.»

El Dietari de la Generalitat anotava l'acte de revocació:

«En aquest dia fonch rebut acte fet en la vila de Moyà a 19 de dit mes de decembre, ab lo qual los sobreposats de parayres de dita vila revocaren una ordinació per ells feta, ab que havien en certa manera posats e carregats de dret XII sous al parayre per cascuna pesa que faria per home qui no fos parayre. Fonch lo notari mossen Pere Cuyrater prevere vicari e per auctoritat del S. bisbe de Vich notari públich de dita vila.»

El 22 de desembre de 1531 els diputats escrivien satisfets als jurats de Moià que la renitència havia obligat a exercir la punició: «emperò per vstre contemplació, pus se ha affectuat lo que manavem, per ara som contents que servant-se ab integritat lo que.s deu sie provehit a més».

A Amer i a Olot trobem el mateix conflicte.²⁴ El 12 de juliol de

24. Cal advertir que la Diputació, responent la súplica de «Danya» Artigues de Vic, havia exercit també jurisdicció el 1456 obligant els paraires i teixidors de Vic a comparèixer davant del consistori perquè no volien examinar un esclau. «Danya» Arti-

1537 els diputats del trienni escrivien al diputat local de la col·lecta de Girona, mossèn Benet Cases, contra l'ordinació feta pels sobrepesosats i adjunts de l'ofici de paraires de la vila d'Amer,²⁵ que exigeix que «totes les persones fora de l'ofici de parayre que no sien parayres que faran draps» havien de pagar dos sous per cada drap. Es queixaven de l'actitud de l'assessor del diputat local misser Carles Vinet perquè no deixava procedir o fer les enquestes pertinents per a poder procedir contra aquesta disposició danyosa al General. Decidien nomenar nou assessor per a continuar el procediment contra la vila però també contra tota la vegueria de Girona i de Figueres. Reclamaven un memorial del procediment que, segons sembla, havia començat el trienni anterior essent diputat local mossèn Jeroni Riera.

LA DIPUTACIÓ I LA LLIBERTAT LABORAL

Gairebé una dècada després els diputats es dirigien en una carta de 21 de juliol de 1543 a l'«honrat senyer» Antoni Mas, paraire d'Olot.²⁶ Es feien també ressò d'una súplica adreçada per Gabriel i Pau Maties de la vila d'Olot al procurador del General, Sunyer:

«(...) en la vila d'Olot del bisbat de Girona [deien aquests dos convilatans] de dos cents anys ençà, tots los poblats en dita vila poden fer draps y fer apparellar aquells, y del dret de plom de si se acostuma pagar sinch diners. De poch ensà, Anthoni Mas parayre de Olot, qui té lo càrrec vuy en dia de cullir la dita bolla de dita vila, ensemps ab altres parayres volen imposar nou dret de dit plom de si, çò és que vo-

gues deia que «hun catiu seu appellat Johan qui per molts anys ha estat en lo dit ofici e praticat aquell deguessen examinar (...) li deguessen donar senyal, o en loch seu al dit Danya». Sembla que la cosa feia temps que durava i, malgrat la revocació de certes ordinacions de Vic per la Diputació, no sols no es volia examinar l'esclau sinó que el veguer de Vic, per consell del jutge, havia detingut l'esclau, el macip Guillem Illa, i penyorat «Danya». ACA, Gen. C. Reg. N. 665, fols. 116-117. Aquesta intervenció de la Generalitat en relació amb el dret d'un esclau expert a ser examinat és del mateix tipus que la de Barcelona del 1469, recollida per les *Rúbriques* de Bruniquer, on es procedia a favor de l'examen d'un esclau apte que els assaonadors no volien que fos examinat.

25. ACA, Gen. C. Reg. N. 756, fol. 219.

26. ACA, Gen. C. Reg. N. 761, fol. 2.

len exhigir dels qui no són parayres un sou per plom de si, y que los parayres no paguen sino sinch diners com stà ordenat per vostres senyories, lo que redunda en gran dany, no sols dels particulars qui fan draps, més encara del General, perque tal imposició de nou dret, ultra que és prohibida fer-se endemés per persones privades, tira en retraura los particulars que no fassen draps, dels quals redunda gran pròfit al General. Y no sols volen fer dits perayres dita nova exactió, más encara han inventat nou modo de prohibir per indirectum, que los qui no són parayres no fassen draps, y és que han ordenat que parayre nengú no puga apparellar draps ninguns per los qui no són del offici de parayres atrayts com se acostuma, sinó que han feta tatxa a tant per ram per los qui no són parayres en si, que no volen se serve igavaltat [*sic*] com fins ací serà fet, lo que és gran dany del General, per quant los qui més llana obran en dita vila són persones fora del offici.»

La súplica als diputats de Gabriel i Pau Maties «y altres en açò aderents per llur interès y per lo del General» és que «manen vostres senyories sien llevats tals abusos y manupolis», i es revoquin les ordinacions i s'exerceixi justícia, i que «no sia res innovat». Tot plegat fa pensar que potser el poder dels gremis no estava gens consolidat encara. Com en les altres ocasions, per consell dels advocats i assessors ordinaris del General, els diputats van ordenar la revocació de les esmentades ordinacions «mantenint, los qui draps en dita vila apparellaran, en llur antiga possessió». Deu dies tenia de temps Antoni Mas, que reunia (com tants d'altres, i més a mesura que avança el segle) la doble condició legalment incompatible de collidor de la bolla i paraire,²⁷ per a fer la revocació o en cas contrari presentar-se davant del consistori. Són diverses les coses que interessa remarcar en aquest cas: en primer lloc, com ja hem dit, la doble condició de paraire i collidor de la bolla del protagonista de l'ordinació; en segon lloc la súplica elevada pels afectats de la vila d'Olot a la Diputació que vincula interessos propis, producció i fiscalitat del General, raonament que lògicament acceptava la Diputació; i, finalment, re-

27. Eva SERRA, «Diputats locals i participació social en les bolles de la Diputació del General (1570-1638). Una mostra i una reflexió», *Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Les Institucions Catalanes (segles XV-XVII)*. 13 al 17 de desembre de 1993, *Pedralbes*, núm. 13 (Barcelona: Universitat de Barcelona, 1993), vol. I, ps. 259-274.

marcar que és la tendència dels paraires a fer coincidir monopoli de l'ofici i fiscalitat de la producció el que determina la intervenció de la Generalitat en favor de la llibertat laboral.²⁸ Potser els casos de Besalú²⁹ i Vic³⁰ ho aclareixen millor.

El 14 de maig de 1532 els diputats del trienni escrivien als «sobreposats e regidors del offic de parayres» de Besalú. També actuen sota la súplica del procurador del General per

«certa ordinació sobre lo aparell de tota la roba qui.s fa e farà en aquexa vila per persones qui no són del vostre offic, volent entre les altres coses que la dita roba no puga ésser aparellada a voluntat de aquell, sinó per aquell parayre qui, a sort, serà stret de una bossa o sach, ahont tots los parayres de aquexa vila, segons se diu, stan enbossats o ensaculats, lo que per moltes rahons [diu la carta dels Diputats] és prohibit e axí per capítols fets en cort general com altram, y és reputat ésser impòsit de nou vectigal sobre la roba».

¿Som davant d'una Diputació que s'oposa a la institució gremial mateixa?³¹ També en aquest cas hi ha la competència entre el monopoli de l'ofici i la fiscalitat. El 16 de gener de 1533 el cas de Besalú tornava a ocupar els diputats perquè la confraria de paraires de la vila havia imposat un nou vectigal sobre la draperia que s'obrava a la vila per persones «que no fossen de vostre offic» i els recorden les ordres de revocació del 14 de maig. En aquesta ocasió han estat adver-

28. L'actitud de la Diputació del General, era només per evitar frau o es tractava d'eliminar qualsevol competidor fiscal o impulsar qualsevol activitat, si aquesta desembocava fiscalment a favor seu? Això explicaria la seva voluntat el 1456 que l'esclau de Vic fos examinat o que el 1461, a les vigílies de la guerra contra el rei, revoqués un capítol d'uns privilegis atorgats pel rei Joan a la vila i vegueria de Puigcerdà que impedia els oficis de pellisser, sastre o calceter «jatsia examinat (...) tallar, fer e obrar pelliceria, robes, calces o altres coses» referents a l'ofici si no hi havia una nítida relació entre l'ofici i l'«obratge», «per tenir aquells a veure a la ventura». La Diputació feia revocar el capítol «asi que sia permés a tothom vendre calces segons abans del dit privilegi»: ACA, Gen. C. Reg. N. 672, f. 47.

29. ACA, Gen. C. Reg. N. 751, f. 232. N. 752, f. 135. N. 762, f. 12.

30. ACA, Gen. C. Reg. N. 740, f. 78. Deliberacions, N. 123, f. 27. C. Reg. N. 767, f. 7. C. Reg. 751, f. 170, 172, 240.

31. Pel que fa a Cervera sabem que el lloctinent general el 1504 establia que els oficis de les set confraries cerverines fossin fets «no per elecció més per extracció de sorts e rodolins»: R. MIRÓ I BALDRICH, «Les confraries també insacularen», *Miscel·lània Cerverina*, núm. 8 (Cervera, 1992), ps. 217-224.

tits per Jaume Portell, cirurgià, «axí en nom seu com de altres habitants en aquexa vila», però es mantenien renitents «fahent pagar per lo regonexer e per lo plom que posan als draps de aquelles persones, qui no són del vostre art de parayre, dos sous y mig y tres sous per quiscun drap, e dels draps dels parayres, per lo mateix treball y despesa, no exigiu sinó sis diners per drap». Els diputats consideraven aquesta mesura una nova imposició nociva als drets del General. També donaven deu dies per a revocar l'ordinació o per a presentar-se davant del consistori «per al·legar rahons si algunes ne tindrien». En cas contrari la Diputació procediria. Més d'una dècada després el plet continuava i la Generalitat el 4 de setembre de 1544 recordava l'ordre emesa el 16 de gener de 1533, segons la súplica de Jaume Portell cirurgià, «pels agravis fets als qui no són parayres y fan draps» obligats a pagar més drets que els paraires, «ço és dos sous per drap».

També Vic és present en aquesta mena de conflictes. Allò que els ha fet esclatar sembla també la negativa de la Diputació del General a la consolidació del monopoli gremial de paraires i teixidors. El 19 de novembre de 1521 els diputats escrivien als consellers i consell de la ciutat de Vic. A notficia dels diputats, deia la carta, havia arribat que a Vic

«instats e requests per los sobreposats de texidors y parayres de aquexa ciutat, disposant que algú no puga apparellar ni fer apparellar draps, pessés e scapolons, sinó certs per ells metriculats e posats en una bossa, tatxant lo preu e donant facultat de elegir al qui a sort serà tret per apparellar dits draps, e strenyent e levant la libertat no solament als mercaders y altres persones qui acostumen de fer y apparellar draps per aquells a qui ben vist los és, més privant als parayres necessariosos qui acostumen de viure de semblants arbitres. Lo que si axí és, no solament seria vist redundar en gran dany al General, més encara, de la cosa pública de aquexa ciutat e Principat. E com sobre açò sia stat recorregut a nosaltres, tant per part dels arrendadors quant per alguns dels dits texidors e parayres qui pretenen y senten les dites ordinacions ésser fetes y concebudes tant solament a utilitat dels més facultosos del dit ofici de parayres y en evident dan e perjudici e destrucció dels menors e necessariosos, lo que appar se devie molt attendre e considerar».

Els diputats es decidien escoltar el «clamor» dels arrendataris i dels «poblats en dit Principat» per obligació del seu ofici i pel bé del General. Ordenaven de seguit la revocació de les disposicions:

«Per çò, vos pregam [deia la carta] que en quant les dites ordina-
cions sien prejudicials als dits particulars texidors parayres y altres
persones privades de llur libertat y exercici de drapejar, e per conse-
qüent, damnosos al dit General, les revoqueu, y en quant menester sia
abiliteu, assí que per a tots sien yguals segons de vostres savieses
[diuen als conselles de Vic] bé confiam.»

El 5 de març del 1532 la carta escrita pels diputats als honorats
Antoni Campana i Antoni Artigues, sobreposats de l'ofici de paraires
de la ciutat de Vic, posa més llum a la qüestió. El procurador del
General havia vehiculat una súplica contra una deliberació dels pa-
raires de Vic sobre

«lo aparell de tota la roba qui.s fa e farà en aqueixa ciutat per perso-
nes qui no són del vostre offici, volent entre altres coses que la dita
roba no puga ésser aparellada a voluntat de aquell de qui és, sinó per
aquell parayre qui a sort serà extret de una bossa en la qual tots los
parayres de aqueixa ciutat se diu estan enbossats o ensaculats, lo que
per moltes rahons [diuen els diputats] és prohibit axí per capitols de
cort com altrament, y és reputat ésser impòsit de nou vectigal sobre
la roba, lo qual per via alguna no.s pot imposar en dany e torb dels
drets de les generalitats».

La Generalitat exigia la revocació de la disposició en el termini
de sis dies després de rebuda la notificació o la seva presència da-
vant del consistori al cap de nou dies per a respondre a la súplica
del procurador. Simultàniament els diputats —el mateix dia— es di-
rigien al diputat local de la vegueria, el canonge Gaspar Català, o al
seu lloctinent exigint fer complir i aixecar acte de la revocació i de-
mañant que se'ls fes arribar aquest acte per mà de Joan Roig, teixi-
dor de Vic i administrador de les despeses del procediment. El 24 de
maig del mateix any una nova carta dels diputats al canonge Català
ens assabenta que la revocació ha trobat la negativa de misser Fran-
cesc Estanyol mentre que aquest havia admès actuacions de Llorenç
Altarriba en coses tocants a les generalitats. Bisbe i Diputació estan
d'acord en la mesura. L'agost i setembre de 1549, no sembla pas que
les coses anessin massa fines amb Vic. Una nova carta dels diputats
al diputat local mossèn Salvi Beulo, notari, era escrita el 31 d'agost
de 1549. Jaume Vila de Vic els havia fet arribar una crida del veguer
que la Generalitat considerava que no proveïa prou «la indemnitat

del General». Consellers de la ciutat de Vic i cònsols de paraires semblen anar units. Aquests han fet «mal recapte» de les ordres de la Generalitat «estimant més afavorir ab certs motius los pretesos privilegis de dit offici, los quals may fou intent de sa Magestat que per aquells se fes preiudici algú a les generalitats ne al libero comerç de l'art de paraires». Esperaven resposta del diputat local abans d'enviar un agutzir reial. Als diputats, els molestaven les disposicions següents: «que nengú pugua aparellare draps sinó los qui exiran de bos-sa»; «que lo sobreposat sea segur del parayre a qui serà dat lo drap per aparellar»; «que paguen un sou per quiscun drap per aparellar». Els tres capítols —deien— eren «de directo contra los drets de les dites generalitats» i «deuen ésser revocats per los dits consellers, cònsols y offici». El veguer havia de fer revocació per pública crida pels llocs acostumats de la ciutat. Si es mantenien renitents caldria activar la deguda provisió «a despesa del offici de parayres». Sembla que per segona vegada la revocació no era conforme i els diputats enviaren a Vic Miquel Serra àlies Mates, porter reial, a qui donaven la minuta de la revocació i la crida a publicar. La ciutat tenia tres dies per a fer-ho després de l'arribada del porter reial que havia d'aixecar-ne acta per als diputats. En cas de nova renitència Miquel Serra havia de detenir i portar presos a Barcelona Jaume Vila i Antoni Tresserres de Vic. Els diputats requerien la col·laboració de «tots y sengles officials y axí reals com ecclesiàstichs y barons y altres en virtut de la obligació que han prestada e o prestar són obligats de exequir nostres requestes». Perot d'Alentorn signava com a diputat militar aquestes cartes comminatòries adreçades a Vic.

CONFLICTES FISCALS ENTRE LA DIPUTACIÓ I ELS MUNICIPIS

Encara uns altres exemples fora del cor de la producció reflecteixen indirectament el conflicte fiscal entre la Diputació i els municipis sobre els beneficiaris fiscals de la producció en els casos de Granollers³² i de Mataró.³³

Els diputats el 4 de febrer de 1512 escrivien als jurats de Granollers. En aquest cas ja no és només un nou impost sobre la produc-

32. ACA, Gen. C. Reg. N. 736, f. 59v.

33. ACA, Gen. C. Reg. N 752, f. 227r. i v.

ció allò que preocupa, l'exigència és que «revoquen el dret nou imposat de 16 diners per lliure sobre tota roba de pellaria que es vendrà en la dita vila tant sobre els habitants com no». Aquest nou impost —deia la carta— era contra els capítols i drets del General, ja que no es podia posar nou vectigal sobre aquesta roba «qui ha pagada o pagarà dret de bolla». El termini per a fer la revocació era de sis dies i es proveiria per justícia en cas de persistir-hi. El 4 de juliol de 1533 els diputats s'adreçaven als jurats i prohoms de la vila de Mataró. Els paraires de la vila Gabriel Mates i Gaspar Sala —deia la carta— i el procurador del General denunciaven a la Generalitat que els jurats de Mataró havien fet unes ordinacions en les quals imposaven nou dret o vectigal sobre totes les mercaderies i «assenyaladament sobre la draperia qui's fa o ferà o vendrà en dita vila» en dany i pertorbació de les generalitats. Tenien tres dies per a revocar les ordinacions sots pena de 500 florins d'or per «pèrturbadors» dels drets del General i per «violadors» dels capítols de cort, privilegis i ordinacions de la Generalitat.

FISCALITAT I REORGANITZACIÓ LABORAL

La documentació de la Diputació del General ens fa avinents uns fets derivats del creixement de la producció de draps de la Catalunya del segle XVI. Verifica una cronologia més primerenca que no la insinuada per Pierre Vilar i posa en evidència el possible esforç de les confraries de paraires en ple procés de reestructuració de monopolitzar tant la draperia de l'activitat urbana com de la pagesa post-remença. La Diputació el 1547 en els seus capítols de cort parla de «draps de pagès». D'altra banda es manifesta la competència institucional (entre confraries, universitats i Diputació) per a obtenir qualsevol augment de la fiscalitat sobre la draperia. A voltes el paraire o confrare era un recaptador del General. A voltes l'aliança entre paraires i consell municipal fa pensar que en darrer terme la competència era també entre els municipis i la Diputació. En qualsevol cas la intervenció de la Generalitat tenia o podia tenir efectes organitzatius en el terreny laboral directament o indirecta. La Diputació no semblava engrescada a augmentar els impostos sobre la producció en aquests anys. S'acontenta a cobrar el mateix sobre una producció creixent. Però per a afirmar això bé caldria una aten-

ta lectura dels processos de corts que ens aclariria millor si és veritat, o bé cal matisar, allò que diu Pierre Vilar respecte a una Diputació que no pot provocar una inflació fiscal perquè Barcelona la vigila.³⁴ En canvi, almenys pel que fa en aquests pocs exemples de la primera meitat del segle XVI, a tota hora la Diputació —presidida per cavallers, ciutadanes honrades i jerarquies eclesiàstiques, però amb una base «funcionarial» socialment molt àmplia (diputats locals, advocats, notaris, taulers, porters) i molt interclassista o interestamental— sembla defensar com a garantia d'un augment dels seus drets fiscals no tant l'augment fiscal com la llibertat laboral. Fins a quin punt la Generalitat es nodria de la bolla de la producció pròpia o d'un comerç de producció forastera està per aclarir, però els exemples de l'aferrissada persecució de les capes de pastor procedents del regne de França podrien fer pensar el contrari. Tot depèn si aquestes eren o no un producte només foraster.³⁵ D'altra banda la bolla era sobretot un impost sobre el consum. Tanmateix, de tots aquests contenciosos, en caldria fer també la corresponent lectura social en-

34. Pierre VILAR, *Catalunya dins...*, op. cit., vol. II, ps. 290-291. D'altra banda les modificacions en matèria fiscal eren competència de les Corts i la Diputació les recollia en els *Capítols del Redreç*. Només cal tenir present la important reforma fiscal de les corts del 1585, que per contrarestar el contraban de roba confeccionada i per la comoditat de la gent la taxa d'entrada va passar del 50% del seu valor a l'1'6%. Cosa que era confirmada en les corts del 1599, amb l'excepció, però, de les capes de pastor. *Capítols sobre lo redrés del General (...)* Corts de Monsó. Any MDLXXXV (Barcelona, 1587), cap. 62. *Capítols del General (...)* en les Corts celebrades en (...) Barcelona (...) per lo redrés del General (...) en lo any MDXCIX (Barcelona, 1601), cap. 56.

35. És cert que la Diputació, almenys pel que feia a Barcelona, tendia a revocar (trienni 1452-1455) les crides de la ciutat que prohibien tallar i aparellar draps forasters (ACA, Generalitat, Registre N. 663, f. 32) o a revocar (trienni 1455-1458) les crides que prohibien comprar «draps estranys per obs de son vestir que no fossen aparellats dins Barcelona» (ACA, Generalitat, Dietari N. 6, f. 25). D'altra banda potser és sorprenent que la Diputació hagués tingut interessos pel que fa a l'organització laboral. En tot cas caldria tenir present si un cop perdut aquest interès la Generalitat podia haver accentuat una tendència més abocada a la fiscalitat derivada del comerç que no de la producció. En determinats moments l'interès de la Diputació en matèria de producció és prou viva. El 1511 s'exclamava de la fugida de llana sense pagar drets, però també perquè era causa «que en les parts de les montanyes se desdoblen los parayres de llurs viles e encara del Principat de Cathalunya per causa de dites llanes ésser tretes del dit Principat de Cathalunya, car hon se fahien cent draps no sen fan xxv per falta de llanes...»: ACA, Gen. C. Reg. N. 730, fs. 6-7. Potser allò que no veia eren els fenòmens de redistribució demogràfica i productiva.

tre interessos comarcals, menestrals i d'oligarquies diferents dels de la busca i la biga del segle xv.

NOUS CONFLICTES DE COMPETÈNCIES A LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XVI

No he trobat conflictes similars entre confraries i Diputació del General després de 1549 i en canvi a la segona meitat del segle xvi semblen néixer els contenciosos en matèria de competències judicials sobre confraries entre Barcelona i l'Audiència, tot i que les *Decisiones* de jurisprudència, que distingeixen molt bé entre confraries religioses i confraries d'oficis, «confraria non est pium collegium sed profanum et potest disponere de bonis suis sicut de secularibus», reconeixen les seves funcions «artificium et officialium confratriis plena est universa Cathalonia privilegiis regiis sub certis formis erectis nullus in Cathalonia potest esse sutor quin sit examinatus in confratria sutorum et sic de reliquis» afirmen «Alicuius confratrie non potest declinare iudicium civitatis Barchinonae».³⁶

«A 25 de noembre 1561 —diuen les Rúbriques de Bruniquer— se veu en Consell que los Deputats a petició de la Ciutat, per observansa de sos privilegis, demanan al virrey que la Audiència nos entrameta de causas de confrarias ni de extraccions.» La petició es repetia a les corts de 1585 i les *Rúbriques* de Bruniquer més tard afirmaven: «A 25 d'agost 1590 seveu que los consellers en causas de confrarias, etiam en criminal són jutges.» Lògicament virrei i Audiència aprofitaven conflictes d'organització laboral per a debilitar, si calia, la poderosa ciutat, i l'Audiència sempre podia ser l'instrument propiciatori per a intentar franquejar barreres. En canvi la Diputació sembla desaparèixer d'aquest camp de joc. Si el capítol de cort de 1520 no sembla haver estat del tot efectiu, sí que ho sembla haver estat el de 1547. D'altra banda caldria aclarir si la Generalitat

36. J. P. FONTANELLA, *Sacri Regii Senatus Cathaloniae decisiones* (Barcelona: Petri Lacavalleria, 1639), tom I, Decisió CVIII-1 p. 283, Decisió CIX-3, p. 284. B. TRISTANY, *Sacri Supremi Regii Senatus Cathaloniae decisiones* (Barcelona: Raphaelis Figueró, 1701), tom III, Decisió 101-5, p. 408. També els furs del regne de València determinaven que eren els jurats de la ciutat, fora de qualsevol intromissió d'oficials reials, els qui decidien els plets entre oficis. Per exemple, corts 1533, f. VI v.: R. GARCÍA CÁRCCEL (ed.), *Cortes valencianas del reinado de Carlos V* (València: Universitat de València, 1973).

fou més decisiva fora de Barcelona. Probablement no és casual que Barcelona —un altre cop Barcelona—³⁷ el 25 de novembre de 1547 declari «inhàbils als qui pladejan sobre coses de officis y confraries en altre tribunal que dels consellers».

EVA SERRA I PUIG
Universitat de Barcelona

37. Insisteixo en Barcelona perquè caldria aclarir si el General pogué tenir més predicament i jurisdicció fora de Barcelona que no a Barcelona, o potser si la Diputació va intentar aprofitar el procés de desplaçament —cap a les viles petites i els llogarets— de la producció drapera. Tanmateix les deliberacions del General demostren, pel que fa a altres activitats, que les llicències de botiga de tall són en mans de la Diputació també les de Barcelona. En relació amb els contenciosos de l'Audiència cal dir que independentment de la incidència de les evocacions fetes per les confraries, vulnerant la jurisdicció de Barcelona, les *Decisiones* consultades no semblen reflectir cap mena de jurisprudència de l'Audiència en matèria de confraries. Va caldre arribar a la Nova Planta perquè això fos així.

Lleves i confraries. Les corporacions gremials del Camp de Tarragona en l'estructura militar de la primera meitat del segle XVII

LES CONFRARIES

Abans de la guerra dels Segadors la ciutat de Tarragona aplegava unes vint confraries professionals.¹ Si més no eren aquestes vint

1. Per consultar bibliografia sobre les confraries tarragonines al segle XVII vegeu: Sancho CAPDEVILA, «El Gremio de Labradores», *Setmana Santa de Tarragona 1929* (Barcelona: Imp. Altés, 1929), ps. 19-38; Sancho CAPDEVILA, «El Gremio de Marineros», *Setmana Santa de Tarragona MCMXXX* (Tarragona, 1930), ps. 19-41; José SÁNCHEZ REAL, *Los médicos de Tarragona (siglos XIV-XVII)*, IETRB. IV (Tarragona: Diputació de Tarragona, 1976), ps. 43 i 47; Juan SALVAT Y BOVÉ, *Tarragona antigua y moderna a través de su nomenclatura urbana (siglos XIII al XIX)* (Tarragona: Ajuntament de Tarragona, edició facsímil de 1981), ps. 79, 106, 180, 206-207, 221, 380-381, 399, 425-426, 520 i 525; Francesc CORTIELLA I ÒDENA, *El Gremi dels Forners de Tarragona* (Tarragona: Gremi Comarcal de Forners de Tarragona, 1987), ps. 18-43; Anton JORDÀ I FERNÁNDEZ, «La Confraria de botiguers i mercaders de Tarragona als segles XVII i XVIII. Aproximació al seu estudi», *Recull J. Avella Vives (1901-1967)* (Tarragona, 1990), ps. 67-97; Andreu DASCA I ROIGÉ, Jordi ROVIRA I SORIANO, «El gremi de pagesos de Tarragona», *Setmana Santa. Tarragona 1992* (Tarragona: Agrupació d'Associacions de Setmana Santa, 1992), ps. 13-40; Josep Ma. SABATÉ I BOSCH, *El gremi de marejants (societat marina i protectora). Una aproximació històrica* (Tarragona: Gremi de Marejants, 1992), ps. 13-17; Ma. Teresa SEGURA ROVIRA, «Gremis i confraries. Vers l'origen de les corporacions d'oficis», *Setmana Santa. Tarragona 1993* (Tarragona: Agrupació d'Associacions de Setmana Santa, 1993), ps. 54-58; Manel GÜELL JUNKERT, «Les confraries pageses de Tarragona durant la guerra de Segadors. Esbós per a un estudi (1639-1650)», *Setmana Santa 1994* (Tarragona: Gremi de Pagesos, 1994), ps. 14-19; Jordi ROVIRA I SORIANO, Salvador RAMON I VINYES, Andreu DASCA I ROIGÉ, *Introducció a la Setmana Santa de Tarragona* (Tarragona: Biblioteca Tarraconense 9, 1994), ps. 13-33. Anton Jordà dóna una bibliografia prou completa que es pot consultar a *Poder i comerç a la ciutat de Tarragona. S. XVIII*, IETRB. IV (Tarragona: Diputació de Tarragona, 1988), ps. 56-57, nota 48.

corporacions gremials les que tenien un veritable pes en la dinàmica sociopolítica tarragonina. Ens n'ha arribat una relació parcial de l'any 1617 que ens permetrà bastir la composició de les confraries tarragonines en la qual consta el nom de la confraria, el gremi professional que aplegava i el nombre de confreres aptes per a les armes.² La reproduïm en el següent quadre on afegim les dates de la primera notícia que hom té de la seva existència, o la de fundació (Fund.) si la coneixem i, a més, la data en què van aprovar o reestructurar llurs ordinacions. Entre claudàtors posem el gremi o nom de la confraria que omet l'esmentat llistat.³

CORPORACIONS TARRAGONINES EL 1617

<i>Confraria</i>	<i>Gremis</i>	<i>Nombre</i>	<i>Antiguitat</i>	<i>Ordinacions (o estatuts)</i>
Santa Magdalena	Hortolans	66	Fund. 1353	1560
Sant Josep	Fusters [i boters]	57	segle XIV	
Sant Josep [i Nom de Jesús]	Mestres de cases	24		
Sant Pere i Sant Andreu	Pescadors [marejants]	184	1383.	1511
Sant Llorenç	Pagesos [bracers]	200	Fund. 1402	1560 i 1727
Nostra Senyora de la Caritat [i de l'Arcàngel Sant Gabriel]	Sastres [calceters, passamaners, i altres].	84		
[Nostra Senyora de la Candelera i Sant Simeó]	Bastaixos [descarregadors] [macips i forners].	30	Fund. 1483	
Sant Miquel	Teixidors	33		

2. El consistori tarragoní rebia el 10 de setembre de 1617 el capità Jaume Loris, delegat del virrei duc d'Albuquerque, amb ordres d'inventariar els efectius militars, humans i materials de la ciutat. Arxiu Històric Provincial de Tarragona (AHPT), Actes del Consell (AC), 1617-1618, f. 35v. La relació és als f. 40-41v. i al document solt núm. 163 que es troba en la caixa de les actes de 1616 a 1620 (*Memorial de las Confraries juntament ab los confreres de cada Confraria...*). La xifra total d'aquesta font baixa a 985 veïns.

3. Fonts: J. SALVAT, *Tarragona antiga y moderna...*, op. cit.; J. ROVIRA, S. RAMON, A. DASCA, *Introducció a la Setmana Santa...*, op. cit.; J. SÁNCHEZ, *Los médicos de Tarragona...*, op. cit., p. 44; S. CAPDEVILA, «El Gremio de Marineros...», art. cit., p. 22; i Anton JORDÀ I FERNÁNDEZ, «L'època moderna (segles XVI, XVII i XVIII)», *Història del Camp de Tarragona* (Tarragona: Diputació de Tarragona, 1989), p. 73.

Sant Salvador	[Botiguers i mercaders]	60	segle XIV	1653, 1683, 1739
Sant Ponç	[Hostalers, taverners i revenedors]	31	segle XVI	
Santa Llúcia	[Corders]	34	1568	
Sant Antoni	[Paraires]	25	1514	
Sant Lluç	[Notaris i procuradors]	43		
Santa Tecla	[Pellissers i assaonadors]	10	1601	
Sant Eloi	Argenters	10		
Sant Cosme i Sant Damià	[Metges, cirurgians i apotecaris]	18	segle XVI	
Sant Eloi	Ferrers	36	segle XVI	
Sant Marc	Sabaters	36	segle XIV	
De la Sang de Jesucrist	[Esparters, espardenyers]	6	Fund. 1545	1566, 1597, 1728
[Sant Lluís]	[Joves sastres]			

Total

987

Algunes de les confraries s'havien ajuntat o bé separat per raons econòmiques, com la manca o l'abundància d'agremiats, per afinitats professionals, etc. Fusters i ferrers havien romàs junts des del segle XIV i s'escindiren el XVI,⁴ com també s'escindiren de la confraria dels mercaders els agremiats que es dedicaven als teixits de llana, teles o quincalla.⁵ La confraria de Nostra Senyora de la Candelera i Sant Simeó també fa l'efecte d'estar formada per dos cossos estamentals diferenciats, el dels forners i el dels macips o descarregadors, no sempre ben avinguts. A la segona meitat del segle XVIII la confraria només serà dels forners.⁶ Les confraries que aplegaven els treballadors agrícoles en són l'exemple més il·lustratiu. El 1402 hi ha una primera fusió entre les confraries de Santa Magdalena i de Sant Llorenç (hortolans i jornalers), el 1560 sembla que tornaven a ser dues entitats gremials diferenciades (de fet, el 1607 presentaven un memorial a la cort del veguer per acreditar-ho), el 1624 apareixen units bracers i llauradors (confraria de pa-

4. J. SALVAT, *Tarragona antiga y moderna...*, op. cit., p. 106.

5. A. JORDÀ, «L'època Moderna...», art. cit., p. 73.

6. F. CORTIELLA, *El Gremi dels Forners...*, op. cit., ps. 18-19.

gesos de Sant Llorenç i Sant Isidre) i finalment el 1705 es fusionen formalment les tres confraries (Santa Magdalena, Sant Llorenç i Sant Isidre).⁷

La quantitat i la qualitat dels confreres era ben diversa i no se subjectava a una dinàmica precisa. Hom hi pot trobar casos extrems, des de les confraries agrícoles i marineres que integraven centenars de treballadors del camp i gent de mar fins a la confraria de mercaders, que el 1727 es componia de vuit confreres i només dos eren botiguers i mercaders.⁸

La influència que les confraries professionals tarragonines reben i irradiaven al Camp sembla haver estat important. El gremi de paraires de Sant Antoni, extingit al final del segle XVI, reviscolava amb l'establiment a ciutat dels germans Rovellat, paraires alcoverencs, els primers anys del segle XVII.⁹ A la Selva del Camp hi havia una altra confraria de la Sang que participava activament en la processó de Tarragona.¹⁰ El 1578 s'establí a Reus una confraria de Sant Cosme i Sant Damià, que va prendre els estatuts de la de Tarragona com a model,¹¹ i és possible que hagués succeït quelcom similar amb les ordinacions setcentistes de la Sang de Reus.¹² A la Selva del Camp, prèviament a la fundació de la dita confraria, el Consell havia enviat una comissió a Tarragona, Reus i Valls per a informar-se del règim de les confraries en aquelles poblacions.¹³

7. J. ROVIRA, S. RAMON, A. DASCA, *Introducció a la Setmana Santa...*, op. cit., ps. 14, 21, 27 i 33-34. Vegeu-ne igualment una síntesi a Andreu DASCA i ROIGÉ, Jordi ROVIRA i SORIANO, «El gremi de pagesos de Sant Isidre, producte històric d'una llarga tradició associativa», *Sant Isidre patró de la pagesia* (Tarragona: Gremi de Pagesos, 1994), ps. 3-4. Amb tot, la darrera fusió de 1705 s'ha vist qüestionada per documentació municipal. Andreu DASCA i ROIGÉ, Jordi ROVIRA i SORIANO, «Alguns problemes referents a la creació del Gremi en el segle XVIII», *Setmana Santa 1990* (Tarragona: Gremi de Pagesos de Sant Isidre, 1990), p. 6.

8. A. JORDÀ, «La Confraria de botiguers...», art. cit., p. 75.

9. J. SALVAT, *Tarragona antiga y moderna...*, op. cit., ps. 380-381.

10. J. ROVIRA, S. RAMON, A. DASCA, *Introducció a la Setmana Santa...* op. cit., p. 31.

11. J. SÁNCHEZ, *Los médicos de Tarragona...*, op. cit., p. 44.

12. En l'inventari de la documentació de la confraria de la Sang de Reus que se conserva a l'Arxiu Històric Comarcal de Reus hi ha una còpia dels estatuts de la Sang de Tarragona.

13. Eufemià FORT i COGUL, *La Congregació de la Sang de la Selva del Camp de Tarragona. Notes històriques* (la Selva del Camp: Analecta Selvatana, 1948), p. 28.

Pel que fa a les dates fundacionals o a les més antigues en què es constata l'existència de les confraries, el segle XVI sembla que és el de màxima expansió.¹⁴ El fenomen, el veiem repetit a la Selva del Camp,¹⁵ a Cornudella,¹⁶ a Reus i sobretot a Valls.

Al Camp de Tarragona aquestes viles també aplegaven nombroses confraries. N'hem intentat reconstruir un esquema, a tall d'aproximació primigènia, vàlid només per a una visió de l'associacionisme gremial a les principals capitals del Camp. A Reus, fins al segle XVII hi hem constatat una dotzena de confraries professionals.¹⁷

14. Quatre confraries es remunten al segle XIV (hortolans, fusters, mercaders i sabaters), dues al XV (pagesos, macips i forners), sis al XVI (hostalers, corders, paraires, metges, ferrers, pellissers, i els de la Sang).

15. Abans del segle XVIII es documenten catorze confraries, nou de les quals són professionals. En coneixem la data fundacional de sis i sabem que la meitat d'aquestes podien situar-la en el segle XVI. Vegeu Mn. Salvador RAMON, *La Reial Congregació de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist: dos segles de les noves ordinacions* (la Selva del Camp: Congregació de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist, 1994), ps. 9-10; E. FORT: *La Congregació de la Sang...*, op. cit., ps. 19, 28-30; i Josep Ma. GRAU PUJOL, ROSER PUIG TÀRRECH, *La Confraria de Sant Antoni Abat de la Selva del Camp* (ss. XVIII-XX) (la Selva del Camp: Confraria de Sant Antoni Abat, El Pont Alt, Grup de Joves Verge de Paret Delgada, 1993), ps. 7, 10, 16 i 29.

16. A Cornudella hi havia set confraries: del Preciós Cor de Jesús (fadrins), del Roser (documentada des de 1429), del Santíssim Sacrament (des de 1565), de sant Miquel (paraires, filadors, sastres, teixidors, etc., fundada el 1581), del Santíssim Nom de Jesús (amb 852 confreres el 1606), de Sant Isidre i de Sant Salvador. Ezequiel GORT JUANPERE, *Història de Cornudella de Montsant. Una vila del Comtat de Prades* (Cornudella de Montsant: Fundació Roger de Belfort, 1994), p. 168.

17. Fonts: Arxiu Històric Comarcal de Reus (AHCR), Gremis i Confraries (GC), Inventari actualitzat; Lluïsa VILASECA BORRÀS, *El gremi de blanquers i assaonadors de Reus* (Reus: Asociación de Estudios Reusenses, 1953), ps. 14-15, 35, 43 i 47; Salvador VILASECA ANGUERA, *Metges, cirurgians i apotecaris reusencs dels segles XIII-XVI. La Confraria dels Sants metges de Reus* (Reus: Asociación de Estudios Reusenses, 1961), ps. 164-165; Lluïsa VILASECA BORRÀS, *Los alfareros y la cerámica de reflejo metálico de Reus de 1550 a 1650* (Reus: Asociación de Estudios Reusenses, 1964), ps. 75-80; Lluïsa VILASECA BORRÀS DE PALLEJÀ, *El Reial Col·legi d'Argenters de Reus i els seus antecedents* (Reus: Asociación de Estudios Reusenses, 1970), ps. 25, 36, 40-45; Ezequiel GORT I JUANPERE, *L'antic Gremi dels Mestres de Cases de Reus* (Reus: Gremi de la Construcció del Baix Camp, 1983), ps. 12-18 i 42; Josep Ma. GUIX SUGRANYES, *Història de la Reial Congregació de la Puríssima Sang de N. S. Jesucrist de Reus (segles XVI-XX)* (Reus: Reial Congregació de la Puríssima Sang de Jesucrist, 1990), ps. 53, 79; Roser PUIG I TÀRRECH, *Els aprenents de Reus al final del segle XVIII (1773-1793)* (Reus: Centre de Lectura, 1992), ps. 41-43.

CORPORACIONS DE REUS

<i>Ofici</i>	<i>Confraria</i>	<i>Antiguitat</i>	<i>Ordinacions</i>
Teixidors		documentada el 1327	
Sabaters		documentada el 1328	
Pagesos	Santa Llúcia i Sant Isidre	documentada el 1398	
Blanquers i assaonadors	Sant Llop	doc. a mitjan s. XV	
Metges, cirurgians i apotecaris	Sant Cosme i Sant Damià	documentada el 1471	1578
Serrallers, argenters i ferrers	Sant Eloi	doc. a l'inici del s. XVI	1604, 1651, 1775
Escudellers, ollers i canterers	Sant Hipòlit	fundada el 1543	
Pluriprofessional	Sant Sebastià	documentada el 1544	
Ídem.	La Puríssima Sang	documentada el 1555	
Mestres de cases, fusters, boters	Sant Josep	fundada el 1559	1579
Corders i espardenyers	Sant Francesc d'Assís	documentada el 1617	1617 i 1767
Velers i perxers			

Els gremis de Valls han estat estudiats d'una forma més sistematitzada i això ens permet oferir-ne dades més detallades.¹⁸

CORPORACIONS DE VALLS

<i>Ofici</i>	<i>Confraria</i>	<i>Antiguitat</i>	<i>Estatuts</i>
Blanquers i assaonadors	Santíssim Sagrament	documentada el 1395	1677
Paraires i perxers	Sant Jaume	fundada el 1482	
Ferrers i argenters	Sant Eloi i Sant Antoni de Pàdua	fundada el 1498	
Fusters, boters, carreters, etc.	Sant Josep	fundada el 1503	

18. Fonts: Arxiu Històric Comarcal de Valls (AHCV), secció Gremis i Confraries (GC); Ma. Ester FABRA I SALVAT, «Confraries i gremis a la ciutat de Valls. I», *Quaderns de Vilaniu*, núm. 7 (Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1985), ps. 3-18; i «Confraries i gremis a la ciutat de Valls. II», *Quaderns de Vilaniu*, núm. 11 (Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1987), ps. 43-67; Joan PAPELL I TARDIU, «La confraria de paraires de llana de Valls. Notícia històrica», *Acta Mediaevalia*, núm. 2 (Barcelona, 1981), ps. 133-142. No hi hem comptat altres confraries que apareixen documentades entre el final del segle XVII i el principi del XVIII: la Minerva, Sant Aleix (dels barretinaires, fundada el 31 de maig de 1672. AHCV, G., reg. 4.811, doc. 13), Sant Esteve (que integrava els fadrins majors de 16 anys, i es fundà el 23 de gener de 1631. AHCV, GC, reg. 4.811, doc. 12), Sant Miquel i Santa Caterina: M. E. FABRA: «Confraries i gremis...», art. cit./I, p. 15.

Teixidors de llana	Sant Sebastià	fundada el 1503	
Caputxers i calceters	La Puríssima Concepció	fundada el 1503	
Pagesos	Sant Pere i Sant Isidre	fundada el 1523	
Mestres de cases	Santa Anna	fundada el 1556	
Pluriprofessional	La Puríssima Sang	fundada el 1556	
Mercaders	Sacratíssim Nom de Jesús	fundada el 1578	1579
Teixidors de lli	L'Ascensió del Senyor	fundada el 1578	
Flassaders, corders, espardenyers	Santíssima Trinitat	fundada el 1602	
Sastres	Sant Jacint i Nostra Senyora de Betlem	fundada el 1638	
Sabaters	Sant Marc i Sant Crispí	documentada el 1696	

Els teixidors s'aplegaven en una única confraria (Sant Sebastià) abans que se'n separessin els teixidors de lli el 1578. Aquesta nova confraria sofrí el 1593 l'escissió dels flassaders i el 1660 la dels barretinaires (que s'uniren als paraires de Sant Jaume). Fusters i mestres de cases romangueren agermanats des de 1611 fins a 1688. A més de la de Sant Jaume, també la confraria de Sant Miquel era formada per paraires. El 1672 se'n separaven els barretinaires, prèvia llicència del vicari general.¹⁹

La pluralitat professional d'algunes confraries es palesava en la diversitat d'oficis que acollien. Per exemple la de Sant Marc i Sant Crispí es componia de sabaters i també de tota mena de treballadors de la pell. A la dels fusters de Sant Josep hi eren igualment boters, basters, carreters, esclopers, serradors, esparters i tots aquells oficis en general que tenien la fusta com a matèria primera de treball. La més variada de totes les confraries era sens dubte la del Santíssim Nom de Jesús, en la qual s'integraven doctors, metges, mercaders, notaris, apotecaris, cirurgians, botiguers «y altres que sots titol i nom de artistas viuen i an acostumat viurer en la vila de Valls».²⁰

LES LLEVES

Per formar companyies de soldats el poder central pressionava institucions que financessin el manteniment dels homes. Qualsevol institució o organisme podia constituir-ne, però ací només ens inte-

19. AHCV, GC, reg. 4.811, doc. 13.

20. AHCV, GC, reg. 4.811, doc. 1.

ressen les que formaren els consells municipals d'importants localitats, ja que per fer-ho solien recórrer a una xarxa de control social interna que tenia les confraries com a base. Els resultava molt més factible articular l'organització de les companyies que podia aportar la ciutat a partir d'aquestes corporacions veïnals. La doble funcionalitat de les confraries professionals que també podien convertir-se en companyies de milícies urbanes en un moment determinat no era una novetat a principis del segle XVII.²¹ La confraria de blanquers de Reus, per exemple, ja s'havia mobilitzat el 1463 amb motiu de la guerra civil de Joan II «per a formar part de les forces bèl·liques ciutadanes o populars, amb bandera i tabal, degudament organitzades i comandades, ja fos per companys propis o pels jurats i consellers».²² També es constata aquest aspecte a Valls, on les confraries representaven «la força militar de la universitat i així podem dir que les hosts no eren altra cosa que les milícies gremials».²³

No ens resulta estrany que a Barcelona la monarquia maldés per fer-se reconèixer la regalia d'expedir títols de mercaders, ja que així assegurava personatges addictes en llocs clau dins del govern municipal²⁴ i també dins l'organigrama gremial.

El 1617 el Consell de Reus es preocupava de tenir una bandera que fos digne distintiu de la vila. És interessant observar que per pagar-la recorregué a les confraries dels pagesos, dels paraires i dels blanquers «q[ue] son confraries riques...»,²⁵ la qual cosa ens referma la relació entre aquestes corporacions professionals i els afers locals en matèria bèl·lica.

A Tarragona el 1617, com hem dit al començament, es va procedir a fer un recompte dels efectius humans i d'armament per ordre del virrei duc d'Albuquerque. El resultat va donar la xifra de 987

21. Vegeu Jordi VIDAL PLA, «Les formes tradicionals de l'organització armada a la Catalunya del segle XVI i XVII. Sugerències per a una investigació», *Manuscrits*, núm. 3 (Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, maig 1986), ps. 112-113.

22. Ll. VILASECA, *El gremi de blanquers...*, op. cit., p. 157.

23. Ma. E. FABRA, «Confraries i gremis...», art. cit./ I, p. 6. Entre les banderes de cadascuna de les confraries i l'estendard de la vila, onejava la bandera de guerra: «Confraries i gremis...», art. cit./ II, p. 43.

24. Pere MOLAS I RIBALTA, *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII* (Barcelona: Curial, 1977), p. 181.

25. AHC, Actes del Consell (AC), 1610-1634, f. 140.

veïns hàbils per a les armes, agrupats en dinou confraries i sota el comandament de sis capitans.

També el comú d'Alcover, uns dies després, preparava una llista de 168 veïns, agrupats en dotze deners i quatre *trenteners*.²⁶

El 28 de març de 1623 hi tornava a haver «visura de armes». El Consell reusenc rebia carta del virrei «que per estas costas de Espanya van molts veyxells enemics y-s te temor...».²⁷ Com havia fet Tarragona sis anys abans, ara era el Consell de Reus el que es decidia a nomenar un capità de tropa i a convocar les confraries perquè cada una d'elles nomenés un alferes i un sergent. L'1 de juliol següent, però, els consellers canviaven de parer i decidien nomenar els oficials d'entre els prohoms de la casa de la vila. Aquest tomb en el *modus operandi* d'organitzar els comandaments de la tropa local ens podria posar sobre la pista del canvi que estaven experimentant les societats urbanes en matèria militar.

El sometent de 1631

L'any 1631 esdevé un punt d'inflexió important ja que per primera vegada s'ordenava la formació de sometent a Tarragona sense haver-hi una raó plausible en matèria de policia interior. El 17 d'octubre de 1631 el Consell de Tarragona regatejava la paga per mantenir el centenar d'homes demanats pel virrei, ja que «la terra està quieta de mala gent y no-y a quadrillas ni parsialitats...».²⁸ Els homes designats romanien en una insuportable inactivitat i molts se'n van queixar perquè «a ells sels feia perdre cada dia lo jornal y eren gent havien de viurer del que treballen».²⁹

En realitat la mobilització devia respondre als giratombs de la política exterior castellana.³⁰ Aquest cop no apareix escrita la col·la-

26. Joan CAVALLE BUSQUETS, *Quan les cases volien ser palaus. La població d'Alcover, 1553-1625* (Alcover: Centre d'Estudis Alcoverencs, 1989), ps. 102-105.

27. AHCR, AC, 1610-1635, f. 254.

28. AHPT, AC, 1631-1632, f. 26.

29. AHPT, AC, 1631-1632, f. 26.

30. El comte-duc d'Olivares va prendre mesures per comptar amb efectius militars prop de la frontera per si de cas podia explotar-se l'impàs que la insurrecció del Midi havia provocat a la monarquia francesa els primers mesos de 1631. Entre d'altres disposicions, va incrementar l'efectivitat de l'espionatge fronterer, va concentrar dot-

boració de les confraries sinó que la designació dels cent veïns sembla fer-se per carrers. Suposem que el sistema s'articulava prescindint en primera instància de l'organització gremial i l'assumia directament el Consell llevant un veí d'una de cada deu cases, com creiem que es feia a Reus vers 1639.³¹

El centenar aplegat pel Consell tarragoní el 1631 fa la impressió d'haver-se llevat per aquest sistema. En el següent quadre oferim els percentatges de llevats per oficis gremials que es donaren en les mobilitzacions de 1617 i de 1631.³²

PERCENTATGE D'HOMES LLEVATS PER CADA OFICI

Ofici	1617		1631	
	Nombre	%	Nombre	%
Pagesos i hortolans	266	26,9	32	37,2
Pescadors	184	18,6	1	1,1
Sastres, calceters, passamaners	84	8,5	8	9,3
Mestres de cases	74	7,4	1	1,1
Botiguers i mercaders	60	6	3	3,4
Fusters i boters	57	5,7	4	4,6
Notaris i procuradors	43	4,3	1	1,1
Ferrers	36	3,6	1	1,1
Sabaters	36	3,6	2	2,3
Soguers i corders	34	3,4	5	5,8

ze galeres a Barcelona, etc. Són mesures que sintonitzen perfectament amb aquesta situació de preparació bèl·lica que forçava el Consell tarragoní a fer el centenar. La perspectiva francesa sobre la crisi política d'aquesta conjuntura que tractem, l'hem extreta de Jean-Pierre AMALRIC, «L'Oeil et la Main de l'Espagne dans les affaires françaises (1621-1632)», a Karl-Hermann KÖRNER, Marc VITSE (eds.), *Las influencias mutuas entre España y Europa a partir del siglo XVI*, Wolfenbütteler Forschungen (Wiesbaden: Harrassowitz, 1988), ps. 31 a 34. Sobre la problemàtica geopolítica d'aquest període vegeu així mateix John H. ELLIOTT, *La revolta catalana 1598-1640* (Barcelona: Vicens Vives/Crítica, 1989), ps. 250 i 256.

31. «(...) i ates q[ue] en la vila de Reus i ha 460 cases per raho de tapinatge i maridatge a be q[ue] de deu en deu cases se done un soldat encara no exedira[n] lo número de 50 soldats.» (AHCR, Correspondència, 1601-1643, núm. 220).

32. Els percentatges de la relació de 1617, els hem calculat sobre la base d'un total de 987. Els de 1631, sobre la base d'un total de 86, que eren els noms que especificaven la professió.

Hostalers, taverners i revenedors	31	3,1	5	5,8
Bastaixos, macips i forners	30	3	2	2,4
Paraires	25	2,5	0	0
Metges, cirurgians i apotecaris	18	1,8	0	0
Pellissers i assaonadors	10	1	0	0
Argenters	10	1	1	1,1
Esparters i espardenyers	6	0,6	1	1,1

En els percentatges de les dues relacions hi ha unes dissonàncies que ens atrevirem a interpretar en dos sentits. Fixem-nos primerament en la gent de mar, que a la ressenya de 1617 representen el 18,6% i en canvi en la de 1631 només l'1,1%.

Si pensem que la situació dels habitatges de mariners i pescadors era més allunyada del centre urbà i propera al mar, estem refermant la teoria d'un cens estructurat a partir de la localització geogràfica de les cases.

D'altra banda no ens passa per alt la important disminució en l'aportació d'una sèrie d'oficis de pes en l'oligarquia de poder local. Mercaders, notaris, metges i apotecaris representaven dins de les confraries de 1617 el 6%, el 4,3% i l'1,8% respectivament; però a l'hora de formar el centenar de 1631 els primers baixen a la meitat (3,4%), els lletrats a un 1,1% i els prohoms sanitaris ja no hi apareixen.

L'assistència de les confraries en temps de guerra

Durant la campanya de Salses el virrei comte de Santa Coloma va decretar un contundent edicte de sometent general el desembre de 1639³³ en el qual, a més de les penes pecuniàries, desterraments i inhabilitacions que imposava als inobedients, també oferia promocionar un esglaó en l'escala nobiliària als ciutadans honrats, cavallers i nobles, «y als que no[n] tene[n] y so[n] plebeus los offereix de

33. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Consell d'Aragó, lligall 284, penúltima camisa. També a la Biblioteca de Catalunya: F. Bons. núm. 5.242. Després de molts mesos de setge infructuós, Salses es rendiria el 6 de gener següent si no rebien reforços, i calia fer l'últim gran esforç de presència de soldats per tal de dissuadir l'enemic.

fer los mestres del offici o art que professen». ³⁴ Aquesta ingerència en l'ordre establert de les confraries degué ser d'allò més penós ja que estem parlant de corporacions molt tancades que s'esforçaven a reglamentar minuciosament l'accés i les promocions professionals, ³⁵ algunes des de feia més d'un segle. ³⁶ S'havia passat de la instrumentalització de les confraries a la seva manipulació més directa.

Creiem que el fet que el Consell passés a responsabilitzar-se de les lleves davant del virrei i que el sistema pogués articular-se al marge de l'estructura gremial no vol dir que les confraries no continuessin assistint els consellers en la seva tasca. La seva participació, però, s'ha d'entendre com a supletòria, i és possible que fins i tot subsidiària, si el Consell es veia mancat de recursos. Sabem que el Consell de Reus a mitjan octubre de 1639 havia de substituir les 56 baixes de la seva companyia a Salses (ben bé la meitat) i que, no sabent d'on treure els homes, decidiren allistar occitans en primer terme, «y sino bastan tots aqueixos el número, que es fasen llista per confraries». ³⁷

34. Diputació del General - Francesc de Tamarit, Barcelona, 24-XII-1639, ACA, Generalitat, Lletres trameses, núm. 855.

35. Ens aporten una idea sobre la qüestió, per exemple, Pere MOLAS RIBALTA, «El exclusivismo en los gremios de la Corona de Aragón: limpieza de sangre y limpieza de oficios», a DD.AA., *Les societats fermées dans le monde ibérique (XVIIe-XVIIIe siècles)* (París: Centre National de la Recherche Scientifique, 1986), ps. 63-82; sobre les de Tarragona, José Ma. RECASENS COMAS, «La sociedad de la ciudad de Tarragona a mediados del siglo XVII», *Boletín Arqueológico* (Tarragona, 1963-1965), p. 90. Segons Eva SERRA aquesta mesura va suposar un trasbals en l'equilibri entre les confraries i el municipi: «Resistència de Catalunya i decadència castellana: la guerra de separació», *Història de Catalunya*, IV (Barcelona: Salvat, 1978), p. 87.

36. La confraria de Sant Cosme i Sant Damià dels metges de Tarragona ja tenia estatuts des d'abans de 1578, i la de Reus a partir d'aquesta data (J. SÁNCHEZ, *Los médicos...*, op. cit., p. 44). La confraria dels sabaters de Sant Marc de Tarragona havia establert les proves per a mestres sabaters l'any 1524: Andreu TOMÁS ÀVILA, «Capítols sobre els exàmens dels mestres sabaters de Tarragona (1524)», *Boletín Arqueológico* (Tarragona, 1964-1965), ps. 109-114. Els estatuts de la confraria de pescadors de Tamarit dataven de 1511: S. CAPDEVILA, «EL Gremio de Marineros...», art. cit., p. 23; i les reglamentacions dels oficis del ram tèxtil, del segle XV: Ma. T. SEGURA, «Gremis i confraries...», art. cit., p. 58.

37. AHCR, AC, 1636-1675, f. 59. Recórrer a les confraries en cas de problemes amb les lleves evidència que aquestes continuaven estructurant militarment els seus components, ni que hagués de ser a nivell intern. Ens consta que l'any 1636 la confraria de blanquers de Reus va formar una companyia amb els seus propis oficials: Ll. VILASECA, *El gremi de blanquers...*, op. cit., p. 158. En el cas concret de 1639, però,

El novembre de 1639 Tarragona va resoldre l'aportació de cavalcadures i mossos per conduir bastiments al front a través de les confraries de Santa Magdalena i de Sant Llorenç.³⁸ Devia ser dins d'aquest context quan la confraria de Sant Pere oferia ajuts i avantatges als confreres que s'allistessin.³⁹ El 1640 el Consell va armar amb arcabussos els confreres de la Sang aptes per a la defensa de la ciutat.⁴⁰

Si sortim del Camp de Tarragona trobem situacions similars arreu. Els darrers dies del 1639 calia fer un esforç suprem per disuadir l'enemic i assegurar la capitulació de Salses el 6 de gener següent; les universitats havien de treure homes d'on fos. La Paeria lleidatana es trobà en l'impàs de convocar el 29 de desembre militars, gaudins, col·legis i confraries per prendre una determinació. D'acord amb l'edicte del virrei Santa Coloma oferiren «als joves oficials passarlos mestres de sos oficis sens que hagen de subir examen ni pagar cosa ninguna...».⁴¹ Els jurats de Girona es veien forçats, el 29 de desembre, a enviar al front 95 veïns més i els acompanyaven d'una carta per al capità de la companyia destacada a Salses on li pregaven un tracte de favor per als nouvinguts, ja que «molta part d-esta gent son menestrals, homes de sas casas que van per algunas confrarias...».⁴²

Durant la guerra dels Segadors és difícil analitzar el paper exacte de les confraries perquè regnaven la anormalitat i la crisi més accentuada.⁴³ Ens consta, tanmateix, que les confraries pageses van te-

la decisió dels jurats reusencs podria respondre a una mesura repressiva discriminatòria contra els francesos que vivien a Reus. Esteve CANYAMERES RAMONEDA ha assenyalat el pes de les confraries com a recer del component occità marginat per la societat a «La immigració francesa dels segles XVI i XVII: el rerafons historiogràfic», *Missiva*, núm. 4 (Tarragona, novembre-desembre 1993), p. 7.

38. M. GÜELL, «Les confraries pageses de Tarragona...», art. cit., p. 15.

39. J. SABATÉ, *El gremi de marejants...*, op. cit., p. 43.

40. J. ROVIRA, S. RAMON, A. DASCA, *Introducció a la Setmana Santa...*, op. cit., p. 30.

41. Arxiu de la Paeria de Lleida, Actes del Consell, 1640-1642, f. 5v-6.

42. Arxiu Històric Municipal de Girona, Correspondència, carpeta 1608-1653, any 1639.

43. Sabem, per exemple, que després del primer setge de Tarragona de 1641 més d'una confraria veuria enderrocada la seu social, com ara hortolans i mariners, que van veure's obligats a traslladar-la: A. DASCA, J. ROVIRA, «El gremi de pagesos...», art. cit., p. 16; i S. CAPDEVILA, «El Gremio de Marineros...», art. cit., p. 26. A Reus l'any 1643 només quedaven dos mestres i tres agremiats a la confraria dels mestres de ca-

nir un pes notable en els quefers consulars tarragonins. El 1649, per exemple, amb l'enemic campant pels afores de la ciutat, va ser iniciativa d'aquestes confraries l'habilitació de dues torres que protegissin la feina agrícola dels confreres extramurs.⁴⁴ També sabem que el 1654 els mercaders de la confraria de Sant Salvador satisfieien un tall per al manteniment de dos dels 25 soldats que la ciutat enviava al setge de Puigcerdà.⁴⁵ A Valls el 1656 els passà el mateix a les confraries dels fusters, mestres de cases, mercaders, sabaters i teixidors de lli.⁴⁶

El paper militar de les confraries passaria a un segon terme en cedir a la pressió de la política intervencionista del poder central, però sembla innegable que van continuar mantenint el seu protagonisme a nivell local, fent-se valer en els moments més crítics.⁴⁷

Amb aquestes poques notes hem pretès únicament donar una visió aproximativa d'una realitat que només estaran en posició de definir un seguit d'estudis més profunds sobre la qüestió.

MANEL GÜELL JUNKERT
Institut d'Estudis Penedesencs

ses. No s'havien seguit els comptes des de 1635, ni hi va haver exàmens de promoció fins al 1646: E. GORT, *L'antic Gremi...*, op. cit., ps. 80-81. A la confraria del Roser de Valls el mateix any, i els següents també, «hi ha molts confreres del número que residexen encara fora de la pnt. vila y molts de altres que per la gran pobresa que tenen no han pogut acodir a llur obligació de pagar lo tall...» (AHCV, GC, reg. 4.817). El 1652 els confreres del gremi de paraires no eren prou nombrosos per participar en l'entrada del nou arquebisbe: J. SALVAT, *Tarragona antiga y moderna...*, op. cit., p. 381.

44. M. GÜELL: «Les confraries pageses de Tarragona...», art. cit., p. 17.

45. A. JORDÀ, «La Confraria de botiguers...», art. cit., p. 73.

46. Ma. E. FABRA, «Confraries i gremis...», art. cit./ II, ps. 50 i 55.

47. Encara al final del segle XVIII van utilitzar-se els gremis de Barcelona per muntar les guàrdies a ciutat: J. VIDAL, «Les formes tradicionals...», art. cit., p. 113.

Els adroguers barcelonins al segle XVII. Aspectes productius i comercials

El col·lectiu professional dels adroguers, en el context de la Barcelona del segle XVII, constitueix un grup amb un important pes qualitatiu, socialment i econòmic,¹ que fa especialment interessant l'apreciació de la seva implicació en la dinàmica general dels oficis de l'època.

La documentació emprada per a la realització d'aquesta comunicació, els inventaris *post mortem*, ens permet il·lustrar les diferents vessants de la seva activitat professional: els aspectes relatius a la producció (condicions de treball, descripció dels obradors, utilatge) i la comercialització (estructura de les botigues, tipologia dels productes a la venda, participació en el sistema econòmic). La descripció dels béns mobles i la ressenya dels béns immobles continguda en aquests documents ens dóna una visió prou completa de la praxi de l'ofici, que pot complementar i enriquir altres investigacions referides a les estructures normatives de l'ofici. Així, l'estudi de la cultura material ens fa més propera la realitat quotidiana dels diferents grups socioprofessionals.

LA MOSTRA

S'han analitzat els inventaris *post mortem* de nou adroguers pertanyents a dues etapes cronològiques: 1653-1660 (període 1) i 1683-1690 (període 2).²

1. La importància econòmica i social dels adroguers ha estat destacada per Pere MOLAS, *La burguesia mercantil en la España del Antiguo Régimen* (Madrid, 1985).

2. Aquests períodes, juntament amb el 1597-1604, són els que he seleccionat com a etapes cronològiques d'estudi en la meua tesi doctoral, *Riquesa i cultura material a la Barcelona del segle XVII* (en curs de realització). El període 1597-1604 no ha estat inclòs en aquest estudi a causa de la poca quantitat d'inventaris d'adroguers que se n'han conservats.

La composició de la mostra es la següent:

QUADRE I³

<i>Període</i>	<i>Cas</i>	<i>Any</i>	<i>Individu</i>	<i>Localització</i>	<i>Habitatge</i>
1	1	1654	Joan Pla	C/ Ample	Propietat
1	2	1654	Joan Lledó	C/ Hostal del Bou	Propietat
1	3	1653	Tomàs Oller	C/ Montcada	Propietat
1	4	1656	Jaume Vendrell	Pla d'en Llull	—
2	5	1688	Josep Margarit	Born/Pla d. Llull	—
2	6	1685	Josep Garriga	C/ Hospital	—
2	7	1684	Joan Fàbregas	Born/Pla d. Llull	Propietat
2	8	1687	Jacint Iglesias	C/ Argenteria/Basea	Lloguer
2	9	1684	Geroni Valls	C/ Llibreteria	Propietat

Els paràmetres de riquesa i de qualitat de vida que es desprenen de les dades dels inventaris d'aquests individus palesen el seu benestar generalitzat. Sense aprofundir en els aspectes més concrets de les seves possessions mobles, important en els casos estudiats (qualitativament i quantitativa: possessió de joies, vaixelles de plata, vestuari i mobiliari abundants), podem apreciar aquesta situació benestant en l'estructura dels seus habitatges (el mínim d'espais ressenyats és de 4, en dos casos —quadre II), on constatem tipologies d'espais només presents en els grups privilegiats, com ara cambres amb balcó i menjadors, i en les seves propietats immobiliàries (quadre IX).

ASPECTES PRODUCTIUS; ESPAI PROFESSIONAL I UTILITATGE

Com era habitual en el món preindustrial, l'espai laboral dins l'habitatge no estava delimitat amb precisió. Tret de la botiga, on es

3. Els inventaris estudiats pertanyen al fons de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona i les seves referències són dels notaris: J. Boleda, *Llibre inventariorum et encantuum*. 1648-1661; J. Sayós (major), *Liber primus inventariorum et encantuum*. 1647-1654 i *Liber secundus inventariorum et encantuum*. 1655-1659; J. Ferran, *Primer librus inventariorum et encantuum*. 1680-1687; M. Marsal, *Pliego de inventarios y almonedas*. 1663-1706; G. Sayós, *Libro primero de inventarios y almonedas*. 1681-1694; J. Sescases, *Secundus liber inventariorum*. 1681-1694; T. Simon, *Pliego de inventarios sueltos*. 1678-1700.

duia a terme l'activitat comercial més concreta, diferents estances de l'habitatge s'utilitzaven per a l'elaboració dels productes (especialment les cuines i les seves cambres annexes) i com a magatzem. Així, tot i depenent de cada cas en concret, podem apreciar de manera generalitzada que una part important de la superfície de l'habitatge mostra la presència de mercaderies, recipients especialitzats i diferents estris per a la manufactura d'articles.

QUADRE II⁴

<i>Cas</i>	<i>Nombre d'espais</i>	<i>Amb mercaderies</i>	<i>Amb utilatge - recipients</i>
1	12	1	5
2	11	—	2
3	4	1	2
4	11	7	8
5	9	6	5
6	4	1	2
7	22	5	8
8	10	6	4
9	17	9	10

Tal com hem indicat, és a les cuines (que tenen un ús polivalent, domèstic i laboral) i a les seves cambres annexes on trobem generalment l'utilatge destinat a l'elaboració de productes, a causa de la seva naturalesa (a diferència d'altres oficis que compartien l'espai comercial amb el productiu, sense una diferenciació clara entre l'obrador i el lloc destinat a la venda —sastres, fusters, etc.), essent la botiga un local destinat exclusivament a l'activitat comercial.

En les diferents accepcions de l'ofici contingudes als diccionaris⁵

4. El cas 2 és l'únic en el qual no es descriu la botiga de l'adroguer, per la qual cosa les dades referides a mercaderies i utilatge estan desvirtuades en aquest cas.

5. En el llibre de Ramon ALBERCH i altres, *Gremis i oficis a Girona*, col·lecció «Història de Girona», núm. 1 (Girona: Ajuntament de Girona, 1984), es dona un llistat amb les definicions dels diferents oficis preindustrials, sintetitzant les donades per diferents diccionaris i altres llibres de consulta. L'adroguer es defineix com «Persona

s'acostuma a definir l'adroguer com aquell que ven drogues i altres mercaderies assimilades negligint la seva tasca com a productor. Tret de la preparació per a la venda d'aquelles mercaderies que requerien una manipulació, difícil de detectar en la documentació estudiada, és en l'elaboració de diferents articles alimentaris dolços on podem apreciar, gràcies a l'utilitatge ressenyat, aquest important aspecte de la seva activitat. En realitzar gran part d'aquesta tasca a la cuina (en la majoria dels casos l'única de la casa) hi ha una clara polivalència d'estrís que poden ser emprats per a ús domèstic i professional alhora, la qual cosa ens obliga a aplicar el criteri de considerar inequívocament professionals aquells que apareixen així especificats en l'inventari, relacionats en la ressenya amb aquells articles per a l'elaboració dels quals estan destinats. La majoria d'aquests utensilis es refereixen doncs a la producció d'articles concrets —neules, confits, melmelades i confitures, torrons, melindros— i a la manipulació del sucre.⁶

Utiltatge

I. Per a productes específics

a) per a neules:

Neulers

Motllos de neules (oblees, planes, d'empaliar)

Contrapesos per a fer neules planes

Batedors de neules

Canal per a fer neules

b) per a confitures i melmelades:

Calderes: de fer confits i confitures

Motllos d'esberlar confits

que té una botiga o bé hi despatxa on es venen drogues o comestibles, o fins i tot, productes dolços de pastisseria» (p. 182). Josep MAÑÀ i Juan Carlos MAIXÉ al *Diccionari d'Història de Catalunya* (Barcelona: Edicions 62, 1992), p. 10, donen la següent definició: «Venedor a la menuda de tota mena d'espècies i altres articles de consum, preferentment queviures. El qui té o despatxa en una adrogueria».

6. Tal com s'indica en el *Diccionari d'Història de Catalunya*, l'ofici d'adroguer incloïa l'especialitat de sucrer.

Corrioles amb els seus arreus de fer confitura
Post de fer melmelades

c) per a torrons:

Perols de fer torrons
Marbres de fer torrons
Fogons de fer torrons (de fusta, amb rajola)
Motllos de fer torrons
Rems de fer torrons
Cordes al sostre amb ganxos, per a sostenir la caldera de fer torrons

d) per a fruits secs:

Picadors d'ametlles
Greixoneres de torrar ametlles i avellanes

e) per al pebre:

Molí de moldre pebre

f) per al carbassat:

Vergueres de posar carbassat
Serra de serrar carbasses
Posts de triar goma

g) per al sucre:

Perols de fondre sucre
Cassetes de donar sucre
Manadors de manejar sucre
Claus de fer sucre cordellat
Canal de fer sucre esponjat

h) per als melindros:

Bancs de fer melindros
Remenador de fer melindros
Pales per a enfornar melindros

II. Elements professionals no específics:

Tamisos
Garbells
Morters i mans
Taules de marbre (amb tapador de fusta)
Batedors de mescles

La presència d'aquests estris, encara que amb petites variants segons els diferents casos, és força homogènia en tots els inventaris estudiats i indica una uniformitat en la producció que no manifesta especialitzacions individuals.

Trobem, però, una diferència qualitativament important en els casos 6 i 8. Aquests adroguers disposaven de forn en les seves instal·lacions, una infraestructura no gens menyspreable en els paràmetres tecnològics de l'època i que sobrevaloren les possibilitats professionals dels seus propietaris.

ASPECTES COMERCIALS

Les botigues

Les botigues descrites en els inventaris estudiats presenten un mateix patró estructural amb una gran similitud formal. La documentació no ens indica les dimensions que tenien, per la qual cosa ens hem d'atendre a la seva disposició interior basant-nos en els objectes descrits. Presideix l'espai, i s'acostuma a citar en primer lloc, un taulell gran, amb calaixos (en un dels quals normalment es ressenya una o diverses cassetes per a guardar els diners de les vendes). Sobre d'ell, els instruments de pesar, amb diferents tipologies i especificacions (balances, romanes, trabuquets, amb el diferents jocs de pesos). De vegades, apareix també alguna balança de sostre.⁷ També s'indiquen alguns estris com ara tissors, tinters o polseres, a més del sempre present paper d'estrassa. Les parets estan cobertes de prestatges on s'arrangieren els diferents recipients amb les mercaderies. Completen el mobiliari alguns seients (tamborets, bancs) i una escala de mà. A l'exterior s'instal·laven un parell de bancs (de vegades també un taulell) protegits amb una vela on s'exposaven a l'abast dels vianants determinats productes.

També es ressenyen gran varietat de recipients per a contenir les mercaderies: pots de vidre (per a les confitures), gerres, cànirs, senalles, bótes, calaixos, i capsos (en la majoria de casos rodones, de diferents mesures, i fetes de capser, la qual cosa ens indica una cura en la presentació dels productes extensible a tot el col·lectiu). De-

7. Ho podem apreciar en la botiga de Joan Pla (cas 1).

terminats articles requerien ser conservats en recipients especials. Així trobem, per exemple, les capsas de llauna o de plom per al tabac. En tots els casos el nombre de recipients és molt considerable i depassa freqüentment el parell de centenars. Apreciem doncs una preocupació per l'aspecte formal del negoci, amb una estructura alhora força funcional.

Com a distintiu del col·lectiu trobem en cinc de les botigues inventariades imatges de la patrona sota la invocació i protecció de la qual estaven els adroguers: la Puríssima. En els casos 1, 3 i 5, quadres (en el cas 1, flanquejat per dos angelets, de comparses —en relleu— sobredaurats, i il·luminat per una llàntia), i en el 7 i el 9 respectives capelletes (en el cas 7, guarnida amb dues branques de llautó).

Els productes a la venda són molt variats, i en tots els casos s'indica el pes o les unitats posseïdes. La gran quantitat i diversitat en fa impossible el seu estudi exhaustiu en aquest treball. Podem incidir, però, en un aspecte força interessant com és l'aparició de nous productes en el segon període estudiat respecte del primer. Aquestes novetats, quantitativament poc nombroses, ens il·lustren sobre la introducció de noves mercaderies, en estreta relació amb la demanda del mercat. Ens centrarem en dues novetats de caire ben diferent. D'una banda, el cacau. El consum de xocolata, al segle XVII, és encara un privilegi reservat als benestants, la qual cosa queda palesa en la minsa quantitat de xocolateres ressenyades en els inventaris. En els documents estudiats, només trobem cacau en el cas 8 (concretament 4 lliures) i xocolata ja elaborada en el cas 5 (6 lliures). Altres productes que apareixen en el segon període són els pirotècnics, concretament els coets en el cas 7 (6 grosses) i en el 9 (1 grossa de coets «borratxones» i 1 de coets «petadors»). L'escassa presència d'aquests articles no permet confirmar la seva generalització en els comerços en períodes posteriors i hem de considerar la possibilitat que es tracti de casos puntuals.

Les variants en altres productes ja presents en el primer període són escasses. Podem comentar com a mostra el cas del tabac, element ja força introduït com denota la seva presència generalitzada en totes les botigues. En el primer període n'hi havia de cinc varietats: tabac de fum del Brasil (el més car, a 1 lliura i 4 sous la lliura), de fum «dit de St. Christofol», de fum «dit del Matinyon», de fum francès, i de pols sense olor. En el segon tall cronològic apareixen a més les varietats de tabac florentí, maltès i de Sevilla. En el cas 6, la

venda de tabac es complementa amb la de pipes (blanques), de les quals disposava d'un romanent de 350 unitats.

ELS CLIENTS: TIPOLOGIA I PROCEDÈNCIA

Els inventaris *post mortem* acostumen a incorporar, en el cas d'existir, el llistat dels deutes per cobrar o per pagar. En la mostra estudiada, aquestes enumeracions de debits apareixen en cinc casos (4, 5, 7, 8 i 9). En ells s'indica el nom del deutor, la professió, el lloc d'origen i la quantitat deguda. Aquest esquema ideal no se segueix, però, en moltes de les entrades d'aquests llistats i es negligeix en alguns casos les referències a la professió (hi ha indicacions molt vagues, propiciades sens dubte pel tracte comú o la més estreta relació amb el comprador; així trobem, per exemple, comptes pendents de «lo fill de la Sra. martines» o «lo gendre den janer» (cas 9). En força casos no es diu el lloc de procedència del comprador, generalment quan aquest és de Barcelona, encara que poden trobar-se indicacions del carrer on viu. En aquestes relacions es constata una gran varietat tipològica de clients. Hem obviat els aspectes referits a les quantitats degudes, centrant l'anàlisi en les entrades de deutes pertanyents als diferents oficis per poder establir quins eren els compradors més habituals. En els diferents casos hi ha variants força interessants. Determinats adroguers compten amb més clients d'un ofici que d'altres. Això pot ser determinat per la seva situació o per les seves relacions de caire econòmic amb diferents grups (per exemple, hi ha predomini de deutes de nobles —a aquests s'hauria d'afegir la majoria de casos de criats que efectuarien les compres per als seus senyors— en els casos 5 i 9, i en aquest darrer, alhora, de pagesos).

A part d'aquestes variacions particulars, observem que la clientela es componia de gran varietat de professions menestrals però generalment amb poques entrades per a cada ofici (excepte en el cas 5 («sombrerers») i 9 (llibreters, daguers). En la majoria de les entrades no s'indiquen quins eren els productes que es devien, per la qual cosa no podem establir si eren articles necessaris per a la seva tasca professional (com podria ser el cas dels blanquers); aquesta relació sembla més directa en el cas de col·lectius artistes com ara argenters o apotecaris. Força interessant és la relació amb els grups lli-

gats al comerç, com ara botiguers o traginers. Aquests darrers, predominants en els casos 4 i 7, tindrien una gran importància a l'hora de constituir una xarxa d'intercanvis amb altres poblacions, per tal com es devien proveïr en les botigues dels adroguers de mercaderies de bastant valor en relació amb el seu volum.

També cal destacar les relacions comercials entre adroguers, presents en tots els casos estudiats i en percentatges importants, que suggereixen uns sistemes de relació i redistribució de productes entre el mateix col·lectiu integrades en estratègies econòmiques de grup.

Entrades de deutes

QUADRE III

Cas 4

<i>De 1 a 5</i>	<i>De 5 a 10</i>	<i>Més de 10</i>
Paraire		Apotecaris
Passamaner		Adroguers
Flequer		Traginers
Carnisser		
Seller		
Sastre		
Fuster		
Hortolà		
Pagès		
Corredor d'orella		
Religiosos		

QUADRE IV

Cas 5

<i>De 1 a 5</i>	<i>De 5 a 10</i>	<i>Més de 10</i>
Velluter	Religiosos	Noble
Sabater	Corredor d'orella	Doctor
Jove sabater	Sombrerer	Adroguer
Sastre	Criat	
Courer		
Passamaner		
Tintorer		
Paraire		
Bastaix		
Candeler de cera		
Corredor de coll		
Argenter		
Jove argenter		
Jove adroguer		
Apotecari		
Taverner		
Marxant		
Barber		
Botiguer		
Jove botiguer		
Traginer		
Cirurgià		
Jove cirurgia		
Jove escrivent		
Notari		
Militar		
Pagès		
Hortolà		

QUADRE V

Cas 7

<i>De 1 a 5</i>	<i>De 5 a 10</i>	<i>Més de 10</i>
Fuster		Traginer
Veler		
Sastre		
Tintorer		
Paraire		
Ferrer		
Calderer		
Notari		
Doctor		
Adroguer		
Apotecari		
Botiguer		
Noble		
Pagès		

QUADRE VI

Cas 8

<i>De 1 a 5</i>	<i>De 5 a 10</i>	<i>Més de 10</i>
Veler	Botiguer de teles	
Passamaner		
Criat		
Notari		
Doctor		
Candeler		
Adroguer		

QUADRE VII

Cas 9

<i>De 1 a 5</i>	<i>De 5 a 10</i>	<i>Més de 10</i>
Fuster	Adroguer	Noble
Passamaner	Argenter	Doctor
Pintor	Llibreter	Pagès
Ferrer	Daguer	
Coureur	Notari	
Sastre		
Manyà		
Fornier		
Corder		
Blanquer		
Criat		
Escarceller		
Marxant		
Mercader		
Traginer		
Botiguer		
Hostaler		
Jove argenter		
Barber		
Apotecari		
Militar		
Músic		

Pel que fa a la procedència dels deutors podem constatar les relacions comercials amb força localitats del Principat que ens fan avinents uns sistemes d'intercanvi molt actius, en els quals, tal com hem indicat, tindrien un paper destacat els traginers. Deixant de banda les relacions amb els indrets on els diferents adroguers posseïen propietats immobiliàries (quadre IX), que es justifiquen independentment per raons d'origen, parentiu o veïnatge, constatem una gran diversificació i dispersió geogràfica. Ja des del segle XVI s'ha demostrat un canvi en el pes específic de diferents localitats de la geografia catalana.⁸ Les poblacions més properes a la capital en un radi

8. Albert GARCIA I ESPUCHE, «Catalunya i Barcelona. 1550-1640, un segle decisiu»,

aproximat de 50 quilòmetres experimenten un important increment demogràfic passant a realitzar el paper de nuclis productors, en detriment de Barcelona, que reduiria aquestes activitats i alhora el seu paper com a focus comercial aniria en augment. Això s'aprecia pel descens, entre 1500 i 1700, dels oficis de caire més productiu de la ciutat i el notable augment de les professions més comercials i sobretot dels oficis relacionats amb l'intercanvi i el transport (cas dels traginers). Constatem, però, que les transaccions dels adroguers inclouen tant aquests llocs més propers a Barcelona, que experimenten un creixement important (com ara Mataró, Esparreguera, Manresa, Sant Feliu de Guíxols, Igualada), com d'altres més llunyans que també ascendeixen (Figueres, Tortosa, Vic) o bé aquells molt propers a la ciutat (Sarrià, nuclis de Collserola), així com de poblacions que perden pes específic (Puigcerdà, Montblanc, Torroella, Banyoles, Agramunt, Cervera, Solsona).

Independentment de la integració dels adroguers en un sistema comercial basat en l'intercanvi de productes entre el nucli comercialitzador i el seu perímetre industrial, és clar que a les seves botigues arribaven compradors d'arreu. Queda molt camí per fer en l'estudi d'aquestes relacions, com ara establir les connexions entre els productes adquirits pels compradors de les diferents localitats i les seves indústries, i les possibles estratègies i activitats comunes del col·lectiu com a proveïdor de diferents grups socioprofessionals.

QUADRE VIII

Origen dels compradors

<i>Cas 4</i>	<i>Cas 5</i>	<i>Cas 7</i>	<i>Cas 8</i>	<i>Cas 9</i>
Berga	Abrera	Agramunt	Caldes de M.	Collserola
Calaf	Caldes	Banyoles	Hostalric	Gelida
Cardedeu	Cardedeu	Calders	Lluçanès	Guissona
Gelida	Cervera	Castellterçol	Montblanc	Igualada
Igualada	Esparreguera	La Garriga	El Papiol	La Pobla
La Garriga	Igualada	Lluçanès	Vilassar	Masquefa

Premià	Lloret	Mollet	Mollet
Sabadell	Martorell	Monistrol	Palau de P.
St. Boi	Mataró	Oliana	Piera Polinyà
St. Celoni	Masquefa	Olost	Ripollet
St. Quirze de B.	Moià	Oristà	St. Cugat
Sarrià	Olesa	Piera	St. Esteve
Solsona	Olot	Puigcerdà	St. Feliu
Taradell	Piera	Rupit	St. Joan S.
Terrassa	St. Andreu	Sabadell	St. Llorenç d'Ortons
Torrelles	Sta. Coloma	St. Feliu de C.	St. Martí
Torroella de M.	St. Llorenç S.	St. Julià	Sta. Perpètua
Vic	St. Pedor	Solsona	Solsona
	Sitges	Tiana	Torelló
	Taradell	Torà	Valldoreix
	Terrassa	Torelló	Vilafranca
	Torà		
	Vilafranca		

QUADRE IX

Geografia de les propietats immobiliàries

<i>Cas</i>	<i>Localització</i>
1	Vilobí d'Onyar
3	Puigcerdà
4	St. Boi
8	Hostalric
9	St. Feliu de Torelló
	Palau de Plegamans
	Vilafranca del Penedès

CONCLUSIONS

El col·lectiu dels adroguers barcelonins al segle XVII es presenta força homogeni tant pel que fa als aspectes productius com als comercials. En relació amb la producció, tant el tipus d'espai laboral, amb la barreja característica a les societats preindustrials amb l'espai domèstic, com l'utilitatge professional presenten una uniformitat

generalitzada només trencada en algun aspecte puntual (el més destacable és la possessió de forns en dos dels casos estudiats). La vessant comercial també reflecteix unes característiques formals homogènies, tant pel que fa a l'estructura de les botigues i a la presentació dels productes com per la tipologia dels articles, i s'aprecia una certa evolució en el període 1683-1690 amb la introducció d'alguns productes i de noves varietats d'acord amb diferents demandes del mercat.

En tots els casos la composició de la clientela és força heterogènia amb variacions puntuals respecte de la composició socioprofessional dels compradors.

Els tractes amb compradors de fora de Barcelona són habituals i es dibuixen unes relacions de llarg abast geogràfic que s'integren en la dinàmica dels intercanvis econòmics de l'època i incideixen especialment en els aspectes comercials de l'ofici, que tindria un pes específic en un sistema que potencia el paper comercial de la capital enfront d'un espai circumdant amb una més gran especialització productiva, i amb tractes també amb localitats més allunyades o en retrocés demogràfic. Proveïdors d'articles necessaris per a determinades manufactures, o de mercaderies idònies per a l'intercanvi (donada la seva naturalesa o per la seva relació valor-volum), compten amb un nombre elevat de clients vinculats al comerç (venedors, marxants i transportistes o traginers).

XAVIER LENCINA PÉREZ

Ordinacions dels mestres de cases, pedrapiquers i *cupers* de Lleida (any 1685)

CONSIDERACIONS PRÈVIES

Organització municipal

El règim autonòmic municipal lleidatà, el Consolat (format per quatre cònsols), el concedí Pere el Catòlic d'acord amb el comte d'Urgell el 1197. Aquest sistema de govern no era representatiu, car solament eren electors i elegibles els *probi homines* o prohoms.

El 20 d'agost de 1264, Jaume I concedí als quatre cònsols de la ciutat el privilegi de tenir Paeria, en la qual constitueix tres òrgans: els paers, el consell assessor i l'assemblea general, és a dir: quatre paers, el Consell Particular amb 22 consellers i el Consell General amb 50. Aquest darrer serà l'organisme representatiu dels estaments lleidatans i elegirà els paers.

El Consell General va estar constituït, en la seva primera època i fins a l'any 1386, pels descendents dels primers repobladors de Lleida.¹

En la reforma efectuada per Pere III, el 27 de març de 1386, els gremis entraren a formar part del Consell General malgrat que ho fessin en quantitats reduïdes. Aquest fet ha estat considerat tradicionalment com l'època de la democratització. Els 50 consellers del Consell General es distribuïren de la manera següent: quinze per a cada una de les mans —major, mitjana i menor— i cinc per als gremis o oficis.

La reforma de Ferran II, en virtut d'un diploma del lloctinent Joan d'Aragó signat el 17 de maig de 1499,² aplicà a la Paeria el rè-

1. Rafael GRAS I DE ESTEVA, *La Pahería de Lérida* (Lleida, 1911), p. 51.

2. Josep LLADONOSA I PUJOL, *Història de Lleida* (Tàrrrega, 1974), vol. II, p. 95.

gim d'insaculació pura, igual com ho havia fet amb el Consell de Cent barceloní. Consistia en l'elecció a sort dels càrrecs de paers, consellers i altres oficials municipals. El 1510 s'hi afegí una nova mà o estament, la militar, que fins aquesta data no hi era representada.³ El sistema perdurà fins a la desaparició del règim foral.

El decret de Nova Planta de Felip V (1716) convertí en «Ayuntamiento de su Majestad» la vella Paeria.

Organitzacions professionals

El col·lectiu llaurador era la classe més nombrosa de Lleida i, a causa de la seva problemàtica professional (ús de recs, adquisició de llavors i incertesa de les collites), es trobava més necessitada d'unir-se en una associació d'interessos mutus. Així, a cada parròquia hi havia una confraria de llauradors sota el patronat d'una advocació devota: la del Sant Esperit a la parròquia de la Magdalena, la de Sant Isidre a la de Sant Joan, la de Sant Abdó i Sant Senén a les parròquies de Sant Martí i de Sant Andreu i la de Santa Maria de Setembre a la de Sant Llorenç.

Les *Ordinacions de l'Horta de Lleida* del segle XIII, les més antigues conegudes, donaven normes sobre els conreus, l'arbrat, els recs i els fraus, les multes i preus dels jornals.⁴

En aquest segle també existien les confraries o gremis de menestrals, per tal com el privilegi de Jaume II, datat a Lleida el 21 de juny de 1293, ordenava a la Cúria i Paers de la ciutat que, donat que sense autorització reial alguns habitants, «et specialiter de officiis sive ministrabilibus», es reunien en confederacions o congregacions amb jurament o sense, fent estatuts i imposant multes i designant-ne alguns d'entre ells amb el nom de *majorals*, procedeixin a dissoldre les dites associacions formades fraudulentament sota capa de pietat, pau i confraternitat.

El monarca mateix, el 15 de gener de 1295, donà un altre privilegi, abolint l'anterior, als «ministrales seu artifices» perquè, amb autorització dels paers, poguessin anualment elegir dos o tres majorals que podien convocar i reunir els de llur ofici per tractar o orga-

3. Josep LLADONOSA, *Història...*, op. cit., vol II, p. 119.

4. Josep LLADONOSA I PUJOL, *Història de Lleida* (Tàrraga, 1972), vol. I, ps. 412 i 415.

nitzar obres de pietat «et ea que sunt licita et honesta».⁵ És a dir, els gremis restaran mancats de facultats organitzatives pel que fa a llurs oficis.

El reconeixement oficial dels gremis arribà amb la reforma municipal de l'any 1386, quan entraren a formar part del Consell General de la ciutat. En aquesta reforma apareixen els següents oficis: mercaders, teners, ferrers i tots els altres de la confraria de Sant Eloi (coltellers i argenters), pellissers, sastres, baixadors, llauradors o hortalsans, blanquers, carnisers, notaris, especiers, sabaters, fusters, cercolers (*cupers*), cinglers, corretgers, drapers, teixidors, païrares i piquers.⁶

Cal dir que el privilegi de Ferran I, de data 31 d'octubre de 1412, adreçat a «fidelibus meis maioribus et confratribus Confratriarum civitatis Ilerde», determina que «cap congregacio de poble no-s face sino per meres coses e caritatives de confraria». Això ens situa altra vegada a les concessions de Jaume II: els menestrals només es poden reunir per a fins piadosos i caritatius, i resta vedat als confreres realitzar altres activitats socials. Tal disposició no podia estimular els oficis de Lleida, decadents i amb tendència a retrocedir des de feia gairebé un segle.⁷ El redreç lent dels oficis de la ciutat vindrà a partir de les providències de Ferran II en la *Constitució d'observança*.⁸

A partir del privilegi de Ferran II donat a Montsó el 27 d'agost de 1510 correspondrà als paers i al Consell General de la ciutat elaborar, aprovar i modificar les ordinacions dels gremis o confraries d'oficis i resoldre les qüestions que es produeixin en el seu si. La seva intervenció serà exclusiva a qualsevol jutge ordinari o extraordinari i les causes que es produeixin tampoc no podran ser evocades a la Reial Audiència.⁹

5. Rafael GRAS, *La Paheria...*, op. cit., ps. 59, 188-191 (doc. 9 i 10).

6. Rafael GRAS, *La Paheria...*, op. cit., p. 248 (doc. lam. 6).

7. Josep LLADONOSA, *Història...*, op. cit., vol. I, p. 665.

8. Josep LLADONOSA, *Història...*, op. cit., vol. II, pp. 60-61.

9. «Sacra Real Magestat. Com sie molt necessari per lo repos dels vostres poblats de Leyda tenir en pau les Confraries que son en dita Ciutat; Per tant Gispert Matheu Donsell, e Ioan Serra Ciutada de dita Ciutat, Syndichs de aquella humiliament supliquen a vostra Magestat vulla concedir, y atorgar als Pahers, y Concell de dita Ciutat los capitols següents. E primerament supliquen a vostra Magestat li placia consentir, y dar facultat als Pahers, y Prohomens de la dita Ciutat que puguen ordenar, y

Ordinacions municipals

Al municipi, a part de les competències sobre el manteniment de la pau pública i la defensa militar de la ciutat, l'administració de justícia i la cura del forniment local, els mercats, la beneficència, la neteja de carrers, etc., li corresponia també l'ordenació de la vida econòmica local. La intervenció municipal en l'economia urbana fou assumida per les confraries d'oficis o gremis professionals reconeguts i integrats en el municipi, i aquests foren òrgans actius en el govern local pel que fa a la reglamentació del treball en la localitat i a l'ordenació de la vida artesana i mercantil. Les ordinacions gremials, però, requerien l'aprovació de les autoritats del municipi.

Ja hem indicat que, per privilegi de Ferran II de data 27 d'agost de 1510, als paers i al Consell pertanyia aprovar i modificar ordinacions gremials i decidir sobre qüestions controvertides. En virtut d'aquest privilegi aprovaven les ordinacions gremials de la ciutat de les quals es conserven, entre d'altres, les dels teixidors (1599), sabaters (1601), fusters (1604), paletes (1605), sastres (1629), soguers (1665), farmacèutics (1666), guanteres i pellissers (1666), cerers (1680), adroguers (1686) i ferrers (1685).¹⁰

fer qualsevol Privilegis a ells ben vists, y necessaris sobre les Confraries de Menestrals, y Pagesos de la dita Ciutat, aixi dels Mestres de casa, Picapedrers, Ferrers, Cinters, com dels altres Oficis, y Confraries de la dita Ciutat, aixi e segons tenen los Concellers de Barcelona, no obstant qualsevol Privilegis que les dites Confraries tinguessen de poder ordenar, com sie cert que mes comodament miraran los Pahers, y Concell per lo be comu, que les dites Confraries particulars. E aixi mateix puguen los dits Pahers, e Concell, corregir, interpretar, y mudar qualsevol Ordinacions fetes, y fehedores en dites Confraries, e decidir, e determinar, e declarar qualsevol questions, o debats, que sien, o per temps seran entre dites Confraries, y qualsevol delles, de les quals los dits Pahers, y Concell sien Iutges. Y altre Iutge Ordinari, o Extraordinari no pugue conèixer de les dites causes, dependents, o emergents de aquelles; ans los dits Pahers, y Concell ne sien Iutges, nis pugue haver a altre Official, ni evocar aquelles a la Audiencia Real, ni de Portantveus de General Governador, aixi per via de appellacio, recors, nullitat, com en qualsevol altra manera. E si algu se pretendra gravar hage, y puxe recórrer als dits Pahers, y Prohomenia semel dumtaxat a la determinacio dels quals hagen estar sens mes recórrer, consentint, e atorgant als dits Pahers, Prohoms, y Consell, tota aquella facultat, e Iurisdicció necessaria pera les coses damunt dites, aixi e segons es atorgada als Concellers, e Concell de la Ciutat de Barcelona. Plau al Señor Rey, sie segons es atorgat als Concellers de Barcelona» (Arxiu Municipal de Lleida. Privilegi núm. 221. *Llibre Verd Major*, ps. 510-514).

10. Rafael GRAS, *La Paheria...*, op. cit., p. 61.

Com a precedent del tema que tractarem tot seguit, cal assenyalar que el privilegi de Carles I, de 24 de novembre de 1519, facultava els paers i el Consell per a autoritzar el treball dels oficials pi-quers, fusters, paletes i boters i, en cas que es cometessin abusos, impedir el treball als forasters i el cobrament de jornals excessius.

ORDINACIONS DE 2 DE DESEMBRE DE 1685

Denúncies a la Paeria

En la sessió del Consell General de la ciutat de data 5 de juliol de 1685 arribaren les denúncies presentades a la Paeria referents als abusos que es produïen en les activitats de certs oficis i concretament, segons l'acta de la sessió, dels següents:

- que els mestres de cases acostumen a anar a esmorzar i dinar a les seves cases mentre «es guanyen un gran jornal» i, així mateix, els jornalers;
- que els ferrers, sabaters, espartenyers, sastres, teixidors, fusters i botiguers, així com d'altres oficis, venen les mercaderies a un preu excessiu.

Assabentat el Consell d'aquests fets, acordà comissionar els paers, el síndic i el racional per tal que, després de consultar dues persones expertes de cada ofici, dictessin la resolució pertinent.¹¹

Tot i que en aquestes denúncies quedaven implicats un bon nombre d'oficis, el dia 2 de desembre següent els paers, en qualitat de «jutges, administradors i governadors» de les confraries de la ciutat en virtut de reials privilegis¹² i un cop atesa la comissió del consell

11. «Mes fonch proposat que los Mestres de Cases de la present Ciutat acostumen anar a esmorsa y dinar a la casa guanyant un gran Jornal y aixi mateix los Jornaleros y los farres, sabaters, espartenyers, sastres, teixidors, fusters y Botiguers y tots los demes oficis venen les mercaderies ab excessiu preu y que fore be se prengues algun medi Se propose a VS_ pera que delibere lo fahedor. Acorda y delibera fer Comissio als SSrs. Pahers Sindich y Racional que ses senyories criden a dos personas expertes pera cada ofici y ohida la relacio taxen com los aparegue» (Arxiu Municipal de Lleida. Reg. 450, *Consells Generals*. 1681-1687, f. 172).

12. Especialment el privilegi citat de Ferran II, de 27 d'agost de 1510.

General, dictaren unes ordinacions per a aplicació als mestres de cases, pedrapiquers i cubers.¹³

En l'exposició de motius d'aquestes ordinacions s'indicava que es referien als abusos d'exigir igual salari diari en jornades desiguals i a la interrupció de la jornada de treball dels mestres de cases per a anar a les seves llars a esmorzar.

En la part dispositiva també es tenien en compte altres aspectes de l'activitat professional.

Part dispositiva

Aquestes ordinacions regulaven una realitat social articulada jurídicament per contractes d'obra sota el control de l'autoritat municipal.

El concepte «feina» que s'emprava (ord. 8), cal entendre'l com a «contracte d'obra», en virtut del qual una de les parts (el mestre) s'obliga a produir un resultat de treball (obra) i l'altra part (l'amo), a pagar una remuneració (jornal).

Cal dir també que el concepte de «lloguer» s'utilitzava en el sentit de «treball per compte del mestre» i a les ordres d'aquest, com en el cas dels manobres «per assistir a dits mestres» (ord. 6) i també dels mestres cubers (ord. 19).

13. Apèndix documental. En el preàmbul de les *Ordinacions fetes per los Señors Pahers de la Ciutat de Leyda sobre lo offici dels fusters de la Ciutat*, de data 12 de juliol de 1604, s'assenyala que, «Per privilegis Reals als officis de fusters, pedrapiquers, mestres de cases, cubers, o cercolers, concedits es estat permis de erigir confraria com a effecte en virtut de dits privilegis de tots los dits officis fonch erigida y del temps de la serenissima Senyora Reyna Germana de gloriosa recordacio fins als temps presents se es continuada (...) Lo dit offici dels fusters (...) sia desunit y disgregat dels dits officis de pedrapiquers, mestres de cases y cercolers o cubers (...) la cual confraria que desigen esser erigida del dit offici de fusters entenen los dits fusters ha de esser sots invocacio del Glorios Sant Joseph espos de la Gloriosa Mare de N.S. Jesuchrist y en lo altar de dit Sant en la Esglesia del Hospital present dels pobres llaycs de la present Ciutat edificat». Així doncs, en la data indicada els paers autoritzen la separació dels fusters dels altres officis per a erigir-se en una confraria independent; Concepción PÉREZ PÉREZ, «Aproximación general a la evolución de los gremios en Lérida. Ordinaciones del gremio 'dels fusters'», *Miscel·lània Homenatge a Josep Lladonosa* (Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1992), ps. 589-602. Abans els fusters amb els officis esmentats pertanyien a la confraria de Santa Llúcia; Josep LLADONOSA, *Història...*, op. cit., vol. II, p. 262 (nota 62).

Els col·lectius professionals afectats eren els mestres de cases, els pedrapiquers i els *cupers*.¹⁴

Pel que fa al contingut, hi ha una part general d'aplicació als tres col·lectius i una part especial exclusivament per als mestres *cupers*.

Disposicions generals

Aquesta part regula la taxació del jornal, la jornada de treball i la interrupció d'aquesta per a anar a dinar. El seu incompliment comportava l'aplicació d'una sanció consistent en una multa pecuniària.

Pel que fa al jornal, els mestres de cases, pedrapiquers i *cupers* podien exigir dotze sous diaris, però la ciutat se'n reservava la seva modificació (ord. 1).

La jornada de treball quedava establerta de la manera següent:

- des del primer de març fins la festivitat de Sant Miquel (29 de setembre), des de punta de dia fins que duri la claror (ord. 4);
- des de la festivitat de Sant Miquel fins a l'últim dia de febrer, des de punta de dia fins a les set hores. No obstant, si l'amo donava treball, es podia fer amb llum i, si no, fins que durés la claror del dia (ord. 5).

Els manobres que «llogaran» els mestres de cases farien la mateixa jornada (ord. 7).¹⁵

La interrupció de la jornada per anar a dinar s'efectuaria de la següent manera (ord. 3):

- des del primer de març fins a la festivitat de Sant Miquel, de les dotze a les dues hores;

14. L'any 1594 hi hagué problemes entre els fusters i els *cupers* amb l'afinador de pesos i mesures de la ciutat; aquest, que era aleshores Benet Portella, pretenia que les mesures de gra a confectionar eren obra de cuberia i no de fusteria. Josep LLADONOSA, *Història...*, op. cit., vol. II, p. 262 (nota 62).

15. El jornal d'un manobre, segons una època de data 9 de maig de 1683, era de sis sous diaris i, per una altra de data 24 d'agost de 1684, era de set sous. En ambdues èpoques el jornal d'un mestre de cases era de 12 sous (Arxiu Històric de Lleida. *Notari E. Berenguer*, Reg. 299, f. 90, i Reg. 300, fs. 171-172v).

- des de la festivitat de Sant Miquel fins a l'últim dia de febrer, de les dotze fins a la una.

Restava expressament prohibit que en hores de treball l'operari anés a esmorzar a casa seva (ord. 2). No obstant, es permetia des del primer de març fins al 29 de setembre que es pogués esmorzar en el lloc de treball i deixar de treballar «entre tant i no més», és a dir, durant el temps imprescindible (ord. 7).

Les sancions a imposar per l'incompliment d'aquestes normes eren les següents:

- per anar a casa a esmorzar en hores de treball, 3 lliures i pèrdua del jornal del dia (ord. 2);
- per la interrupció de la jornada per a anar a dinar més d'una hora o dues, segons l'època de l'any, 3 lliures i pèrdua del jornal (ord. 3);
- per l'incompliment de la jornada de treball, 3 lliures i el descompte, a prorrata, de les hores no treballades (ord. 4 i 5).

Disposicions específiques dels mestres «cubers»

La taxació de les diferents tipologies de feina que s'estableixen es fonamentava sobre la base de dos fets: que s'exigien jornals excessius i que treballaven *cubers* forasters.

L'ordinació 8 indica que, per tal de moderar els excessius preus que exigien els *cubers* i «particularment» els forasters, «s'estatueix, ordene i mane» que no poguessin cobrar més de dotze sous, sota pena de tres lliures.

Quant als forasters, l'ordinació 20 els autoritzava a treballar mentre els *cubers* locals no poguessin atendre la demanda de treball. Als autoritzats, els imposava l'obligació de pagar 25 rals (50 sous) a la confraria.

D'altra banda l'ordinació 19 pot semblar contradictòria. Preceptua que si un *cuber* «se llogue a jornals», se li pagués cada dia 10 rals (20 sous) i a cada mosso, si era de l'ofici, 5 rals (10 sous) i si no ho era segons el jornal que «corri» a la plaça. L'aparent contradicció està en el jornal del *cuber* (20 sous), donat que la norma de caràcter general estatueix que els *cubers* «pugan cada dia per son jornal exi-

gir i cobrar dotse sous» i no més (ord. 1 i 8). Sembla que l'explicació rau en el fet que el mestre contractat per l'amo, a més del jornal diari, cobrava també pel tipus de feina i pel material en la majoria dels casos, mentre que el *cuper* que «se lloga a jornals» solament assisteix al *cuper* contractat.

La resta d'ordinacions fan referència a la taxació de la feina que feien els *cupers*, concretament la d'adobar els següents atuells de fusta: vaixells, bótes (ambdós recipients per a contenir normalment vi) i portadores (per a contenir vi o raïm, o altres fruites, aigua, terra, etc.).

Els vaixells (bótes grosses) s'agrupen, segons la feina, en recipients de menys de 100 càntirs (100 càntirs = 1.138 litres),¹⁶ de 100 o més i de 150 o més.

Quan es refereix a bótes (ord. 16), solament esmenta les d'una capacitat de quatre cargues (486,40 litres).¹⁷

Pel que fa a les portadores, recipients formats per dogues de fusta, de fons i boca generalment ovalats, proveïts de dos agafadors (l'ordinació 15 els anomena «cornaleres») disposats als extrems del diàmetre gran de la boca, diu que admeten una carga de raïm, que equival, generalment, a 12 arroves (1 arrova = 10,4 kg.).¹⁸

La taxació de les diferents feines és la següent:

- Per posar un cèrcol nou a costes del *cuper* en un vaixell de 150 càntirs o més, es pagarà 10 rals ardots (20 sous) (ord. 9).
- Per posar un cèrcol a costes del *cuper* en un vaixell de 100 càntirs, 16 sous ardots, i de menys de 100, 14 sous (ord. 10 i 11).
- Per relligar un cèrcol vell, tant petit com gran, 4 sous, i un cèrcol nou de vaixell, tant petit com gran, 6 sous, amb la condició que les relligades siguin de vímetes vells a compte del *cuper* i cada relligada tingui un pam (ord. 12).

16. A Lleida un càntir equival a 11,38 litres. *Gran Enciclopèdia Catalana* (Barcelona, 1990), vol. 6, p. 187.

17. *Carga*: Mesura de capacitat per a vi dividida en 4 barralons o aimines i en 128 porrons (121,60 litres). *Gran Enciclopèdia...*, op. cit., vol. 6, p. 296. «D'una manera general, i segons la capacitat i característiques, les bótes són anomenades barril (botall, barral, barraló, carretell, etc.) en tenir cabuda de 7 a 150 litres, barricada, mig bocoi i pipa, de 200 a 500, i bocoi, tona i tonell, de 500 a 700 litres i fins i tot més»; Joan VINYOLÉS I VIDAL, «bóta», *Gran Enciclopèdia...*, op. cit., vol. 5, p. 262.

18. *Gran Enciclopèdia...*, op. cit., vol. 6, ps. 296-297.

- Per posar un cercol nou a una bóta de quatre cargues (486,4 litres), 5 sous (ord. 16).
- Per relligades de bótes de qualsevol gènere, 2 diners cada una, amb la condició que no passin de tres relligades i «si pase que no's paguin» (ord. 17).
- Per posar un cercol nou a una portadora, 8 diners, i per cada relligada de cercol de portadora, 2 diners (ord. 13 i 14).
- Per mudar una cornalera (agafador) de portadora de savina, 4 sous i de pi, 2 sous i sis [*diners*]. Per mudar una doga de savina o de pi, 3 sous. I per mudar el fons, 4 sous, «donant lo mestre la fusta i si la dona l'amo, 2 sous» (ord. 15).

I, finalment, estatueix que si el *cuper* treballa en un celler un dia o més, haurà de portar un fadrí¹⁹ o «els que hagi de menester, per mudar los vaixells i bótes», i l'amo solament tindrà l'obligació de proporcionar la llum on sigui necessària (ord. 18).

COMENTARI FINAL SOBRE EL VI

Podem comprovar que la majoria de les ordinacions estan destinades als mestres *cupers*, i això és conseqüència que un dels trets definidors de la represa econòmica de la darrerria del segle XVII fou la vinya.²⁰

En el transcurs d'aquest segle, l'evolució de la producció del vi a l'horta de Lleida passa per tres etapes ben diferenciades. La primera de declivi, en els anys 1627-1643, agreujada per la crisi del conflicte bèl·lic (1640-1650), la segona d'auge en els anys 1661-1693 i la tercera d'estancament en els anys 1694-1706.²¹

Cal dir que, a l'etapa d'auge, es poden distingir dues subfases, una de 1661 a 1673 i l'altra de 1675 a 1692. La primera, d'un fort i continuat augment de la producció,²² i la segona del manteniment dels nivells elevats, amb algunes fluctuacions intercalades.

19. Operari que ja ha passat l'aprenentatge de l'ofici, però que encara no n'és mestre.

20. Dolors GARDEÑES I ROSELL i Enric VICEDO I RIUS, *La vinya i el vi a les terres de Lleida* (Lleida: Pagès Editors, 1993), p. 25.

21. Gabriela Del OLMO CARMEN, *Las coyunturas agrarias en las tierras de Lleida en el siglo XVII (1626-1706)*, memòria de llicenciatura (Lleida: Estudi General de Lleida, 1987), ps. 112-118.

22. El delme del Capítol de la catedral passa de 400 càntirs l'any 1661 a 4.400 l'any 1673. Gabriela Del OLMO, *Las coyunturas...*, op. cit., gràfic 1.25, p. 113.

L'increment de la producció vitícola també comportarà un augment en la construcció de trulls. Així, de la informació que disposa Del Olmo, els primers anys del segle la mitjana anual dels trulls en el delme del Capítol era de quatre, durant l'etapa de recuperació era de tres i a partir del 1673 van augmentant, ja que el 1677 se'n comptabilitzen dotze i el 1679 catorze.

Pel que fa al preu del vi a partir de l'any 1680 es detecta un notable increment continuat fins al 1697 i un fort increment al 1698.²³

FRANCESC ESTEVE I PERENDREU

APÈNDIX DOCUMENTAL

1685, desembre, 2. Lleida.

Ordinacions dels Mestres de Cases, Pedrapiquers i Cubers.

Arxiu Municipal de Lleida. *Manual de la Secretaria (1685-1691)*. Reg. 713, fs. 51v-53r.

«Nos Joseph de Maranyosa y Aranyó donzell, Joseph Casanoves en Ll. Dr. Ciutada honrat, Francisco Punyet Adroguer y Francisco Bigons pages, Pahers lo any corrent de la Ciutat de Leyda Jutges Administradors y Governadors de les confraries de dita Ciutat en virtut de reals privilegis a dita Ciutat otorgats y encara tenint Comissio especial del Molt Il.ltre. Consell general de aquella celebrat als 6 de juliol de lany corrent*. Attenent los abusos se han introduhit en los Mestres de Cases Pedrapiquers y Cubers en exigir igualment tot lo temps del any dotse sous per son jornal quiscun dia no obstant que los dies y hores del treball son desiguals, y en anarsen a almorsar quiscun dia a les cases que ordinariament estan distants del lloch ahon treballen y fent en elles llarga detenció. Perso y altrament volent reformar dits abusos estatueixen ordenen y manen les coses següents

[1] Primerament que los dits Mestres de Cases Pedrapiquers y Cubers pugan cada dia per son jornal exigir y cobrar dotse sous moneda corrent reservant-se la Ciutat la taxacio y mutacio de dits Jornals sempre que ben vist li sie.

[2] Item que los dits Mestres de Cases Pedrapiquers y Cubers no puguem anar a ses cases pera almorsar, sino que hajan de almorsar si voldran abans

23. *Ibidem*, p. 117, i gràfic 1.27, p. 120.

* La data de celebració fou el cinc de juliol.

de anar al lloch de ahont treballar hauran, sots pena de tres lliures y de perdre lo jornal de aquell dia.

[3] Item que dits Mestres de Cases Pedrapiquers y Cubers pugan anar a dinar a ses cases al punt que tocaran les dotse hores del mitg dia y detenirse en elles fins a una hora des de Sant Miquel de Setembre fins al primer de Mars y en lo restant del any fins a dos hores y no mes sots dita pena.

[4] Item que des de dit dia del primer de Mars fins a St. Miquel de Setembre hajan de treballar desde punta de dia fins que dure la Claror del dia menos les hores dalt dites en pena de traurerlos de sos jornals y per rata y de tres lliures.

[5] Item que des de St. Miquel de Setembre fins al primer de Mars hajan de treballar des de punta del dia fins a les set hores de la nit, menos les hores dalt dites si lo amo los done fahena ques pugue treballar ab llum, y sino fins que durara la Claror del dia sots pena de rellevarho del jornal y de tres lliures.

[6] Item que los manobres se llogaran per assistir a dits Mestres de Cases hajan de treballar ab dits Mestres totes les hores sobredites sots la dita pena.

[7] Item se permet als dits Mestres de Cases Pedrapiquers y Cubers que des del primer de Mars fins a St. Miquel de Setembre puguen almorsar en lo mateix puesto ahont treballaran y dexa de treballar entre tant y no mes.

[8] Item volent moderar los preus demasiats que los Cubers particularment forasters exhigeixen de ses faenes, estatueixen ordenen y manen y taxen dites faenes en la forma seguent, prohibint que ningun Cuber pugue demanar ni exigir ultra dita taxa en pena de tres lliures.

[9] Primerament se taxe de posar un cercol nou a costes del cuber en un vixell de Cent y Sinquanta canters y de aqui amunt deu reals ardots.

[10] Item de posar aixi mateix un cercol a un vaxell de Cent canters setse sous ardots.

[11] Item de posar dit cercol a un vixell de Cent canters avall catorse sous.

[12] Item de relligar un cercol vell tant petit com gran quatre sous. Y de relligar un cercol nou de vixell tant petit com gran sis sous ab que les relligades sien de vimens vells que haje a donar lo Cuber y cada relligada tinga un palm.

[13] Item de posar un cercol nou a una portadora vuyt diners.

[14] Item de cada relligada de cercol de portadores dos diners.

[15] Item de mudar una cornalera de portadora de sabina quatre sous y si es de pi dos sous y sis, y de mudar una doga de sabina o de pi tres sous y del fons quatre sous donant lo mestre la fusta y si la done lo amo se taxe lo sobredit la mitat.

[16] Item de posar un cercol nou a una bota de quatre cargues sinch sous.

[17] Item de relligades de qualsevol genero de botes dos diners cada una ab que no passen de tres relligades ni se paguen en cas que passen.

[18] Item si lo Cuber treballara en algun seller un dia, o, dos, ols que sia hagen de portarsen un fadri, o, los que seran menester pera mudar los vaxells, o, botes y lo amo no tinga obligació de donar sino llum ahont sie menester.

[19] Item en cas lo Cuber se llogue a Jornals sels pague cada dia deu reals y a cada moso si es del ofici sinch reals y sino segons lo jornal que corre en la Plasa.

[20] Item se done permissio als Cubers forasters de treballar en la present Ciutat mentres que noy haura en la Ciutat prou numero de Cubers examinats pera acudir a les fahenes pagant a la Confraria vint y sinch reals cada un any.

De quibus omnibus et singulis sich ut praemittitur actis dictis gestis atque secutis publicum petierunt et requirierunt confici Instrumentum quod fuerunt acta Ilerdae sub die secunda Mensis Decembris Anno a Natt. Dni. Millesimo Sexcentesimo octuagesimo quinto Praesentibus pro testibus Joanne Calsapeu et Bartholomeo Guillem virgariis domus Patiariae civitatis Ilerdae ad premissa vocatis et spetialiter assumptis.»

Presentació, <i>Lluís Virós i Pujolà</i>	5
CORPORACIONS PREINDUSTRIALS: VISIONS GENERALS	
Els gremis sicilians a l'època moderna: rols institucionals i conflictes polítics, <i>Simona Laudani</i>	11
Organització del treball: confraries i oficis. Relació de comunicacions i alguns suggeriments, <i>Joaquim Ma. Puigvert i Solà</i>	35
ESTUDIS	
Els inicis dels oficis menestrals: els paraires i els teixidors de llana (Ciutat de Mallorca, segle XIII), <i>Margalida Bernat i Roca</i>	41
El caràcter itinerant dels artesans de la pedra als segles XIV i XV a Lleida, causa de la manca de consolidació gremial?, <i>Caterina Argilés i Aluja</i>	55
Economies d'escala i corporacions preindustrials: conflictes gremials per la captació d'oficis, <i>Jaime Castillo Sainz - Luis Pablo Martínez Sanmartín</i>	63
L'Art de Velluters de València de la fundació a les Germanies, <i>Germán Navarro Espinach</i>	81
La confraria dels genovesos de València. Una associació interprofessional a les darrereries de l'Edat Mitjana, <i>David Igual Luis</i>	91
Organització i estructura de treball de les confraries de Valls (Alt Camp), <i>M. Ester Fabra i Salvat</i>	103
La Diputació del General i l'exercici de la draperia (primera meitat del segle XVI), <i>Eva Serra i Puig</i>	119

Lleves i confraries. Les corporacions gremials del Camp de Tarragona en l'estructura militar de la primera meitat del segle xvii, <i>Manel Güell Junkert</i>	143
Els adroguers barcelonins al segle xvii. Aspectes productius i comercials, <i>Xavier Lencina Pérez</i>	157
Ordinacions dels mestres de cases, pedrapiquers i <i>cupers</i> de Lleida (any 1685), <i>Francesc Esteve i Perendreu</i>	173

AM

9 788484 151951

17636